PROVINCIE FLEVOLAND

Mededeling

Registratienummer
2776243
Datum
20 april 2021
Afdeling/Bureau
ECS

Openbaarheid
Openbaar

Portefeuillehouder
Fackeldey, J.A.

Ter kennisname aan PS en burgerleden

Onderwerp
Gebiedsagenda Ermelo-Harderwijk-Zeewolde

Kern mededeling:
De gemeenten Ermelo-Harderwijk-Zeewolde hebben geconstateerd dat er veel raakvlakken zijn in de maatschappelijke vraagstukken binnen hun gemeentegrenzen. En dat een effectieve aanpak daarvan gebaat is bij een gezamenlijke strategie. In samenwerking met ons, de provincie Gelderland en ondersteund door Berenschot, bereiden zij een gezamenlijke gebiedsagenda voor. Verwacht wordt dat deze agenda in oktober 2021 door de drie betrokken gemeenteraden kan worden vastgesteld.

Mededeling:

Inleiding
De gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde hebben het voornemen om de onderlinge samenwerking te versterken. Ze willen dat doen door een gezamenlijke gebiedsagenda opstellen. Deze agenda is provincie overschrijdend, omdat een deel van het gebied in Flevoland ligt en een deel in Gelderland.

Samen met de provincie Gelderland ondersteunen we het proces. De gemeenten hebben vanuit een Nederlands perspectief -net als onze provincie- een centrale ligging en verbinden op die manier de Metropoolregio Amsterdam en de regio Zwolle met elkaar.
Verder draagt de nog op te stellen gebiedsagenda mede bij aan het realiseren van gezamenlijke doelstellingen op het gebied van wonen, mobiliteit, economie en recreatie en toerisme. De totstandkoming van de gebiedsagenda verloopt in een aantal fases.

Fase 1: verkenning van mogelijkheden en draagvlak
De eerste fase van het traject bestond uit een verkenning van de mogelijkheden en het draagvlak. De resultaten van de verkenning zijn vastgelegd in een 'Feitenboek'. Tijdens een bestuurlijke startbijeenkomst op 15 september 2020, concludeerden de drie burgemeesters, gemeentesecretarissen, betrokken wethouders en de gedeputeerden van beide provincies, dat er zeker voldoende draagvlak voor de gezamenlijke gebiedsagenda is.

Fase 2: Consultatie
Na de startbijeenkomst volgde de tweede fase: consultaties met de drie voltallige colleges, ondernemers en maatschappelijke organisaties in het gebied. Ook hieruit bleek veel enthousiasme voor een gezamenlijke aanpak van een aantal maatschappelijke thema's. De opbrengsten van deze consultaties (cijfers, feiten, trends en ontwikkelingen én de opinies van de belangrijke betrokkenen) zijn vastgelegd in een Nota van bevindingen, die als bijlage aan deze nota is toegevoegd.

Nota van Bevindingen geeft richting aan Gebiedsagenda
De Nota van Bevindingen vormt belangrijke input voor de gemeenten om richting te geven aan de nog op te stellen Gebiedsagenda. In een gezamenlijke bijeenkomst van de colleges van de drie gemeenten op 6 april zijn de conclusies onderschreven en is vertrouwen in een gezamenlijke aanpak uitgesproken. Het streven is erop gericht om uiteindelijk in oktober van dit jaar de Gebiedsagenda te

Mededeling

kunnen vaststellen. Om daar te komen zal op hoofdlijnen het volgende traject worden doorlopen:

- Bespreking van de Nota van Bevindingen in een gezamenlijke raadsbijeenkomst op 21 april;
- Verdiepings- en verbredingssessies met deskundigen uit de wetenschap, de overheid, het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties om te komen tot een eerste schets van de Gebiedsagenda.
- Keuzes voor de invulling van de Gebiedsagenda door een bestuurlijke werkgroep, bestaande uit de drie burgemeesters en betrokken wethouders. Ook wordt een uitvoeringsagenda opgesteld en een voorstel voor de vormgeving van de governance.
- Besluitvorming door de drie gemeenteraden over gebiedsagenda, uitvoeringsagenda en governance.

In de bijlage treft u een uiteenzetting van het proces aan.

Zowel wij als de provincie Gelderland ondersteunen het proces om te komen tot de Gebiedsagenda. We nemen deel aan bestuurlijke overleggen. En in de ambtelijke werkgroep, die de bestuurlijke werkgroep ondersteunt en faciliteert, zijn ook beide provincies vertegenwoordigd.

Gebiedsagenda versterkt verbindende positie van onze provincie

Uit de feitenstudie en de gesprekken met de externe stakeholders blijkt dat er een grote samenhang is in de maatschappelijke vraagstukken in de werkgebieden van de drie gemeenten. Met name op het gebied van woningbouw, economie, mobiliteit en recreatie en toerisme. De drie gemeenten zijn namelijk onderdeel van dezelfde ecosystemen. Het is daarom van belang om maatschappelijke vraagstukken gezamenlijk aan te pakken.
Maar boven dat lokale belang voor onze gemeente Zeewolde geldt ook dat deze samenwerking bijdraagt aan het palet van samenwerkingsverbanden van onze provincie met onze 'buren'. Flevoland heeft als jongste provincie, gelegen in het hart van Nederland, een unieke verbindende positie tussen de dynamiek van de metropoolregio Amsterdam (eerste economie van Nederland) en de kracht van de regio Zwolle (vierde economie van Nederland). Door de samenwerking met de Noord-Veluwse gemeenten krijgt deze er een extra dimensie bij.
Belangrijk daarbij is dat Flevoland een natuurlijke verbindende positie heeft, als linking-pin tussen de ontwikkelingen aan onze west, zuid en oostgrens. Op die manier kan Flevoland inhoud geven aan een eigen Flevolandse strategie, als onderdeel van een groter geheel. Dat biedt Flevoland ook de mogelijkheid om zich sterker te profileren en meer agenderend zijn, juist als die onmisbare schakel.

Bijlagen

Naam bijlage:	eDocs nummer:	Openbaar in de zin van de WOB (ja/nee aangeven)
Proces Gebiedsagenda Ermelo-Harderwijk-Zeewolde	2776253	Ja
Nota van bevindingen Gebiedsagenda Ermelo Harderwijk Zeewolde maart 2021	2779244	Ja
Bijlage Nota van Bevindingen Ermelo, Harderwijk, Zeewolde maart 2021	2779245	Ja
Nieuwsbrief Gebiedsagenda Ermelo-Harderwijk-Zeewolde februari 2021	2777583	Ja

Ter inzage in de leeskamer

Naam bijlage:	eDocs nummer:	Openbaar in de zin van de WOB (ja/nee aangeven)
N.v.t.		

Gebiedsagenda: een update (april 2021)

Inleidend

De eerste stappen richting de Gebiedsagenda van Ermelo, Harderwijk, Zeewolde zijn - samen met de provincies Gelderland en Flevoland - gezet! Na de bestuurlijke startbijeenkomst (september 2020) en gesprekken met de individuele colleges hebben nu ook zes consultatieavonden met ondernemers en maatschappelijke organisaties plaatsgevonden. Op basis hiervan heeft Berenschot een Nota van bevindingen opgesteld, die op 6 april tijdens de gezamenlijke collegebijeenkomst is besproken.

In dit memo wordt aangegeven waar we momenteel staan in het traject, welke stappen er nog volgen en wie wanneer wordt betrokken.

Overzicht traject Gebiedsagenda

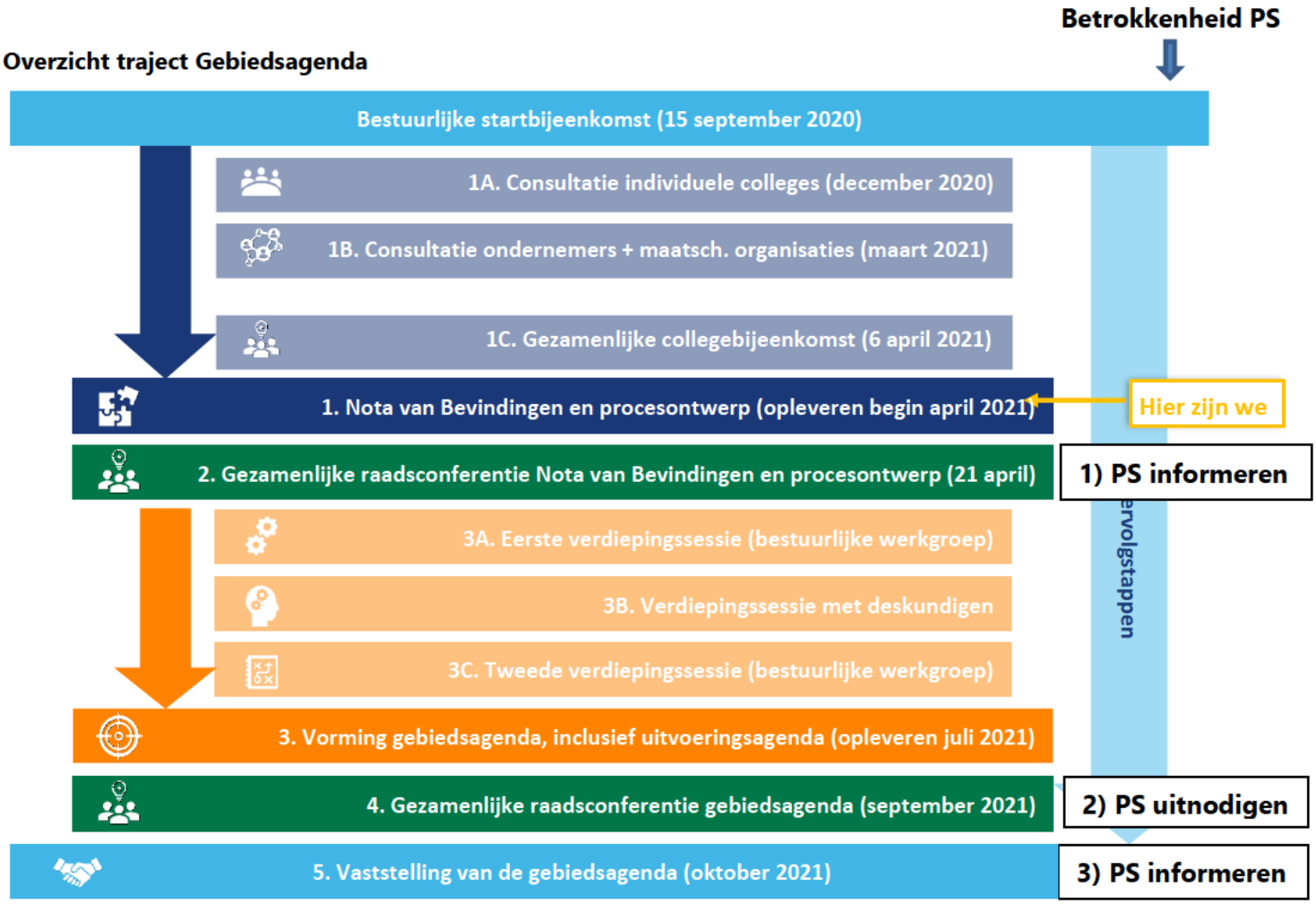

Ad 1: PS informeren

- Statenleden worden door geïnformeerd over de bijeenkomst, zijn/worden niet uitgenodigd
- Informeren:
    - Fl en Gld: Informerende statenbrief over proces, voortgang en betrokkenheid van GS en PS
    - Gld: via mededelingenbrief 20 april de raadsconferentie van 21 april melden en informerende statenbrief aankondigen
    - Inhoud van de informerende statenbrief:
        - Betrokkenheid provincies bij gebiedsagenda EHZ, fase 1 en fase 2
        - Proces gebiedsagenda EHZ (bovenstaande figuur)
        - Aanpak van provinciegrens-overschrijdende gebiedsagenda's
        - Relatie met andere regio's:
            - Fl: MRA, Zwolle, "Het verhaal van prv Flevoland"
            - Gld: relatie met andere regio's en gebiedsagenda's
        - Voorstel over besluitvorming over gebiedsagenda najaar 2021
            - Gemeenteraden stellen GA vast
            - PS'n nemen GA voor kennisgeving aan
            - provincies bepalen voor het vervolg per opgave en/of per project de provinciale betrokkenheid

Ad. 2 PS uitnodigen

- Statenleden worden uitgenodigd voor raadsconferentie in september

Ad. 3 PS informeren

- PS'n worden geïnformeerd (na vaststelling van GA in de 3 raden) over inhoud van de GA en vervolgproces en over de wijze waarop GS willen participeren in de uitvoeringsfase

Berenschot

NOTA VAN BEVINDINGEN

Gebiedsagenda Ermelo, Harderwijk en Zeewolde

64737

Maart 2021

NOTA VAN BEVINDINGEN

Gebiedsagenda Ermelo, Harderwijk en Zeewolde

[redacted]

64737

Maart 2021

Inhoudsopgave

1. INLEIDING ... 4
1.1 Op weg naar een Gebiedsagenda voor Ermelo, Harderwijk en Zeewolde ... 4
1.2 Proces van komen tot de Gebiedsagenda ... 5
1.3 Geraadpleegde bronnen voor deze Nota van bevindingen ... 6
1.4 Leeswijzer ... 6

DEEL 1 BOUWSTENEN VOOR DE GEBIEDSAGENDA ... 8

2. FEITEN EN TRENDS: WAT IS BELANGRIJK? ... 9
2.1 Inleidend ... 9
2.2 Niveau A. Samenhangend regionaal ecosysteem ... 10
2.3 Niveau B. Duidelijke (beleids)samenhang van vraagstukken ... 10
2.4 Niveau C. Complexere samenhang van vraagstukken ... 11
2.5 Niveau D. Extra's om samenhang te versterken ... 12

3. BEELDEN EN OPINIES: WAT VINDEN WE BELANGRIJK? ... 13
3.1 Inleidend ... 13
3.2 Uitgangspunten voor de Gebiedsagenda ... 14
3.3 Belangrijkste thema's voor de Gebiedsagenda ... 14
3.4 Wensen en verwachtingen van de gemeente(n) ... 16
3.5 Concluderend ... 17

4. CONCLUDEREND: BOUWSTENEN VOOR DE GEBIEDSAGENDA ... 18
4.1 Inleidend ... 18
4.2 Samenhang ... 19
4.3 Uitwerking van samenhangende bouwstenen ... 19

DEEL 2 VERDIEPING ... 22

5. PROFIELSCHETS VAN ERMELO, HARDERWIJK EN ZEEWOLDE ... 23
5.2 Algemene kenmerken van de gemeente Harderwijk ... 26
5.3 Algemene kenmerken van de gemeente Zeewolde ... 28
5.4 Gemeenteprofielen in een notendop ... 30

6. BESTUURLIJKE SAMENWERKINGS-ORIËNTATIE EN REGIONALE CONTEXT ... 32
6.1 Bestuurlijke oriëntatie Ermelo, Harderwijk en Zeewolde ... 32
6.2 Overzicht van de samenwerkingsverbanden per thema ... 34

7. FEITEN OVER ERMELO, HARDERWIJK EN ZEEWOLDE IN REGIONALE CONTEXT ... 38
7.1 Demografie ... 39
7.2 Wonen ... 41
7.3 Economie ... 45
7.4 Duurzaamheid ... 50
7.5 Toerisme en recreatie ... 53
7.6 Mobiliteit en bereikbaarheid ... 56
7.7 Onderwijs ... 58
7.8 Zorg en welzijn ... 60
7.9 Veiligheid en jeugdproblematiek ... 64
7.10 Financiën ... 66

8. TRENDS EN ONTWIKKELINGEN ... 69
8.1 Internationale trends ... 69
8.2 Nationale trends ... 71
8.3 Regionale trends ... 74

B

HOOFDSTUK 1

Inleiding

1.1 Op weg naar een Gebiedsagenda voor Ermelo, Harderwijk en Zeewolde

De colleges van de gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde hebben de handen ineengeslagen om te komen tot een gezamenlijke Gebiedsagenda. Deze Gebiedsagenda heeft tot doel de onderlinge samenwerking op specifieke thema's kracht bij te zetten, om de kwaliteiten en kansen in het gebied voor de circa 100.000 inwoners zo optimaal mogelijk in te zetten, te benutten en uit te bouwen.

De Gebiedsagenda is provincie-overschrijdend, daar waar een deel van 'het gebied' in Flevoland ligt, en een deel in Gelderland. Ook daarin wordt naar onderlinge kansen en mogelijkheden gezocht. Om een sterke en effectieve Gebiedsagenda samen te stellen, kiezen de drie colleges, in nauwe samenwerking en met steun van de provincies Flevoland en Gelderland, voor een gefaseerde aanpak vanuit een open houding.

1.2 Proces van komen tot de Gebiedsagenda

De aftrap voor dit traject werd gegeven tijdens een bestuurlijke startbijeenkomst die plaatsvond op 15 september 2020. In deze startbijeenkomst gingen de drie burgemeesters, gemeentesecretarissen, betrokken wethouders en de gedeputeerden van beide provincies met elkaar in gesprek over de verwachtingen, perspectieven en wensen betreffende het gebied, de rol en functie van de Gebiedsagenda daarin, potentiële onderwerpen voor in de gebiedsagenda en de aanpak van de totstandkoming van de Gebiedsagenda. Een hiervoor opgesteld feitenboek, met daarin de belangrijkste cijfers, feiten en trends en ontwikkelingen op een rijtje, vormde de input voor deze bijeenkomst. Na de startbijeenkomst vonden consultaties plaats met de drie voltallige colleges, ondernemers en maatschappelijke organisaties in het gebied. De Nota van bevindingen die voor u ligt brengt alle opbrengsten uit deze reeds genomen stappen samen. De nota bevat de cijfers, feiten en trends en ontwikkelingen ('wat *is* belangrijk') én de opinies en beelden van de belangrijke betrokkenen ('wat *vinden* we belangrijk'). Expliciet is deze Nota van bevindingen geen kader voor de Gebiedsagenda, maar vormt deze belangrijke input voor de gemeenten om mee te nemen in de vervolgstappen. De colleges en raden hebben met deze nota veel informatie in handen om vervolgens richting te geven aan die Gebiedsagenda. Overigens biedt uiteraard ook het huidige beleid van de drie gemeenten een belangrijke basis om uitgangspunten voor de Gebiedsagenda te formuleren.

Het vervolgtraject van komen tot een Gebiedsagenda voor Ermelo, Harderwijk en Zeewolde ziet er in hoofdlijnen als volgt uit:

- De Nota van bevindingen wordt tijdens een gezamenlijke bijeenkomst van het college en vervolgens in een gezamenlijke raadsbijeenkomst besproken.
- Vervolgens gaat een bestuurlijke werkgroep – bestaande uit de drie burgemeesters en betrokken wethouders – in een aantal verbredingssessies aan de slag met het invullen van de Gebiedsagenda. De keuzes over de invulling van de Gebiedsagenda zullen door deze bestuurlijke werkgroep worden gemaakt. In de verdiepingssessies worden deskundigen uit de wetenschap, de overheid, het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties betrokken om de eerste schets van de Gebiedsagenda inhoudelijk te verdiepen. De Gebiedsagenda wordt vergezeld van een uitvoeringsagenda en een voorstel voor de vormgeving van de governance.
- De Gebiedsagenda zal uiteindelijk ter besluitvorming worden voorgelegd aan de drie gemeenteraden.

Zo ontstaat in korte tijd een voldragen product waar de bestuurders sterke verantwoordelijkheid voor en betrokkenheid bij voelen. Een bijvangst van dit proces is dat het onderlinge begrip groeit en relaties steviger worden.

De bestuurlijke werkgroep wordt inhoudelijk en procesmatig gefaciliteerd door een ambtelijke werkgroep, die het proces begeleidt en zorgt dat ieder product dat uit een sessie voortkomt inhoudelijk wordt verder gebracht (uitwerken, aanscherpen, verwoorden en visualiseren).

De provincies Gelderland en Flevoland ondersteunen het proces om te komen tot de Gebiedsagenda. Bij de radenconferentie zijn de Gedeputeerden uitgenodigd en in de ambtelijke werkgroep zijn ook beide provincies vertegenwoordigd.

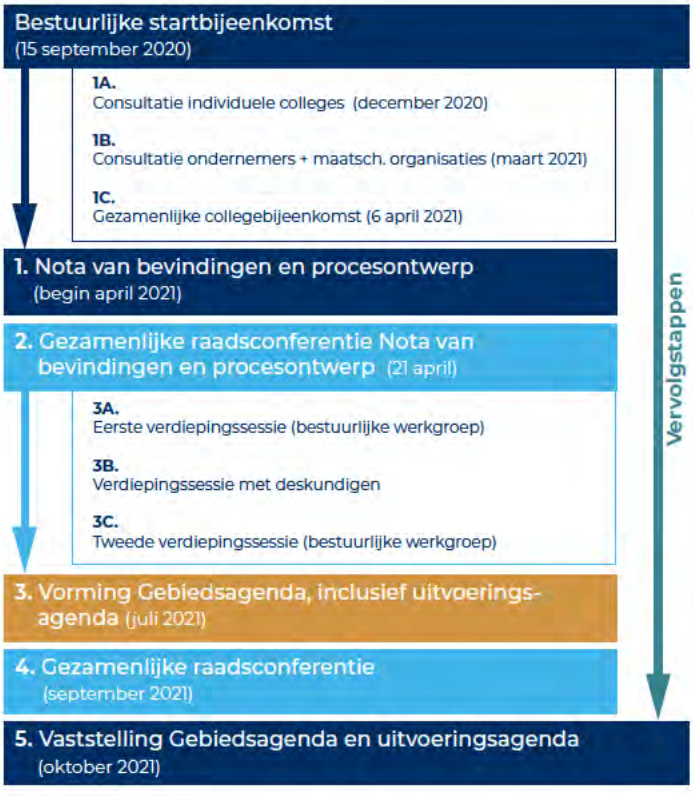

Figuur 1 **Aanpak van komen tot een gedragen Gebiedsagenda**

1.3 Geraadpleegde bronnen voor deze Nota van bevindingen

De cijfers in deze Nota van bevindingen zijn (voor het overgrote deel) afkomstig uit de openbare database van waarstaatjegemeente.nl waar veel cijfers van het CBS in staan. Er is voor deze database gekozen, omdat de cijfers objectief worden vastgesteld, omdat de database cijfers over alle Nederlandse gemeenten bevat én omdat de beheerder en ontwikkelaar van het platform (VNG Realisatie) aan betrouwbare kwaliteitsbewaking van haar database doet. Daarmee verzekeren wij ons van de meest actuele bruikbare getallen en informatie. Dit neemt niet weg dat de informatie soms enigszins gedateerd kan zijn en er altijd met een kritische blik naar de cijfers gekeken dient te worden.

Verder is gebruik gemaakt van verdiepende analyses van prof. dr. Pieter Tordoir, die hij ten behoeve van dit onderzoek heeft opgesteld. In deze analyse zijn dagelijkse verplaatsingen van inwoners binnen de regio rondom Ermelo, Harderwijk en Zeewolde in kaart gebracht en worden op basis hiervan uitspraken gedaan over de dominante regionale patronen. Dit geeft zicht op de oriëntatie van de 100.000 inwoners in het gebied, uitgesplitst naar werk, verzorging, recreatie en toerisme voor verschillende leeftijdsgroepen.

Tot slot hebben we lokale en regionale ambities onderzocht door lokale en regionale beleidsstukken te analyseren die we van de gemeenten en de provincie aangeleverd hebben gekregen. De trends en ontwikkelingen hebben we onderzocht door gebruik te maken van analyses van onder meer het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP), de Vereniging van Nederlandse gemeenten (VNG) en de ING. De geraadpleegde documenten treft u in de bijlage.

1.4 Leeswijzer

Deze Nota van bevindingen is als volgt opgebouwd. In **deel 1 'Bouwstenen voor de Gebiedsagenda'** bespreken wij de opbrengsten van de feitenstudie, documentstudie en consultatieronde. In *hoofdstuk 2* trekken we rode draden door de feiten, cijfers en trends en ontwikkelingen. In *hoofdstuk 3* zetten wij de beelden en opinies van de belangrijke stakeholders (colleges, ondernemers en maatschappelijke organisaties) op een rij. In het concluderende *hoofdstuk 4* bespreken wij de bouwstenen voor de Gebiedsagenda die alle informatie in deze Nota van bevindingen oplevert. **Deel 2 'Verdieping'** bevat de belangrijke verdieping voor de opbrengsten en bouwstenen van Deel 1. In de *hoofdstukken 5 en 6* geven we een beeld van wat voor type gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde zijn, door in te gaan op hun historie en hun profiel, en door de bestuurlijke samenwerkingsoriëntatie en regionale context te omschrijven. *Hoofdstukken 7 en 8* gaan vervolgens in op de feiten over de drie gemeenten en de relevante trends en ontwikkelingen. Achtereenvolgens komen feiten over demografie, wonen, economie, duurzaamheid, toerisme en recreatie, mobiliteit en bereikbaarheid, onderwijs, zorg en welzijn, veiligheid en jeugdproblematiek en financiën aan bod. De **bijlage** die bij dit rapport hoort, tot slot, bevat de analyse van dagelijkse verplaatsingen en verhuizingen vanuit, naar en binnen het gebied, die professor Tordoir voor deze Nota van bevindingen heeft uitgevoerd.

DEEL 1

Bouwstenen voor de Gebiedsagenda

In dit eerste deel van de Nota van bevindingen bundelen wij de opbrengsten van de feitenstudie, documentstudie en consultatieronde. Gezamenlijk vormen deze opbrengsten de bouwstenen voor de Gebiedsagenda: de colleges en raden hebben hiermee stevige input om richting te geven aan de Gebiedsagenda. In hoofdstuk 2 bespreken we de rode draden uit de feiten, cijfers, trends en ontwikkelingen – welke we in deel 2 van deze Nota van bevindingen uitgebreider verdiepen. In hoofdstuk 3 gaan we in op de beelden en opinies, die we tijdens de consultaties met colleges, ondernemers en maatschappelijke organisaties ophaalden. Dit alles komt samen in de bouwstenen in het concluderende hoofdstuk 4.

B

HOOFDSTUK 2|

Feiten en trends: wat is belangrijk?

2.1 Inleidend

De trends, ontwikkelingen en de feiten vormen een belangrijke inhoudelijke basis voor de colleges van de gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde, om hen richting te geven in het gezamenlijke gesprek over het gebied en de mogelijke samenstelling van de Gebiedsagenda.

Aan de hand van profielschetsen van de gemeenten (zie hoofdstuk 5) en een verzameling van feiten, cijfers, trends en ontwikkelingen op een tiental inhoudelijke thema's (zie hoofdstukken 6 en 7), is een omvangrijk feitelijk beeld geschetst van de drie gemeenten en de manier waarop zij zich tot elkaar en de bredere omgeving verhouden.

In voorliggend hoofdstuk geven we een nadere duiding wat de opgehaalde feiten voor voeding kunnen bieden voor de Gebiedsagenda. We hebben een viertal niveaus gecategoriseerd waarop gekozen kan worden om de samenwerking tussen Ermelo, Harderwijk en Zeewolde op te starten of te intensiveren, afhankelijk van de politieke en bestuurlijke wensen. Deze niveaus onderscheiden zich in de mate van bestaande inhoudelijke en maatschappelijke samenhang tussen de drie gemeenten. Bij een sterkere mate van bestaande samenhang ligt versterking van samenwerking vanuit inhoud voor de hand. Bij minder sterke mate van (bestaande) samenhang kan worden samengewerkt, maar ligt dit minder voor de hand en zijn andere redenen doorslaggevend voor deze keuze.

De verschillende niveaus zijn gevisualiseerd in figuur 2. In de volgende paragrafen lichten we elke niveau op hoofdlijnen toe.

Figuur 2 **Verschillende lagen waarop de samenwerking tussen EHZ nader vormgegeven kan worden.**

2.2 Niveau A. Samenhangend regionaal ecosysteem

Uit het feitenboek komt naar voren dat Ermelo, Harderwijk en Zeewolde op het vlak van de directe leefomgeving (wonen, verhuizen, werken, winkelen, zorg, onderwijs, recreatie en toerisme) een samenhangend **dagelijks regionaal ecosysteem** vormen. Dit ecosysteem laat zien dat er tussen de gemeenten naast bestuurlijke ook *functionele* samenhang is in de leefwereld van inwoners op het vlak van voorzieningen en economische en sociale activiteiten binnen het gebied. Volgens Tordoir[1] vormt een samenhangend dagelijks ecosysteem een goede basis voor bestuurlijke gebiedssamenwerking. Je werkt dan als bestuur niet tegen de maatschappelijke stromen in, maar met de maatschappelijke stromen mee.

Maatschappelijk gezien zijn de gemeenten relatief sterke met elkaar verbinden. Inwoners uit Harderwijk maken veel gebruik van voorzieningen in Ermelo, en inwoners van Zeewolde en Ermelo maken veel gebruik van de voorzieningen in Harderwijk. Tussen Zeewolde en Ermelo is de onderlinge wisselwerking minder sterk op het vlak van dagelijkse voorzieningen en zorg, maar weten de inwoners elkaar wel te vinden op het vlak van onderwijs en recreatieve voorzieningen. Alhoewel de bestuurlijke invloed op het verloop van deze maatschappelijke verbindingen beperkt is, kan wel worden gekeken naar gezamenlijke mogelijkheden en inzet vanuit de thema's in de Gebiedsagenda. Zo kunnen de verbindingen tussen de drie gemeenten toegankelijker gemaakt en versterkt worden (*bijvoorbeeld via fiets(snel)wegen en watertaxi's*), kan de ontwikkeling van het woonaanbod meer integraal (voor het gehele gebied) bekeken worden en kan ook de afstemming op het gebied van de ontwikkeling en het afstoten van voorzieningen op gebiedsniveau beschouwd worden.

Samenvattend zijn de vraagstukken die een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het regionaal ecosysteem de volgende:

- Optimalisatie van de infrastructuur binnen het gebied;
- Optimalisatie van het woningaanbod in het gebied (kwalitatieve en kwantitatieve programmering);
- Optimalisatie van de voorzieningen in het gebied (ontwikkeling, herprogrammering en afstoten).

2.3 Niveau B. Duidelijke (beleids) samenhang van vraagstukken

Tussen Ermelo, Harderwijk en Zeewolde springen toerisme en recreatie en de economie als inhoudelijke thema's eruit in termen van inhoudelijke en bestuurlijke samenhang. Op deze inhoudelijke thema's ligt het voor de hand om de bestuurlijke samenwerking te intensiveren en zo gezamenlijke kansen te kunnen verzilveren voor het gebied van 100.000 inwoners.

Economie en verbinding met onderwijs

De drie gemeenten hebben allen een krachtige arbeidsmarkt, met veel lager en middengeschoold werk, een grote beroepsbevolking en hoge arbeidsparticipatie. De beroepsbevolking en de bedrijven in het gebied zijn in sterke mate op elkaar gericht en vormen een eigenstandig samenhangend systeem. Ook in het lager en middelbaar onderwijs is er veel uitwisseling tussen de gemeenten.

De regio kent 'sterke bedrijven, gemotiveerde mensen die hard werken en een innovatieve leef- en werkomgeving'.[2] De gemeenten hebben vergelijkbare raakvlakken en ambities op het vlak van het stimuleren van innovatieve bedrijvigheid en het behouden en faciliteren van nieuwe bedrijven. Voor Harderwijk en Ermelo geldt dat de huidige bedrijventerreinen vol raken, waar in Zeewolde meer ruimte is.

Met het oog op de Gebiedsagenda nodigt dit uit tot verdere verkenning van samenwerking op het vlak van innovatieve bedrijvigheid en verbinding met onderwijs (*triple-helix*) om te kijken hoe gezamenlijke kansen voor het gebied verzilverd kunnen worden.

1 Tordoir (2013) Geografische Logica Voor Overheidsorganisatie. Daily Urban Systems Als Bestuurlijk Perspectief. Bestuurskunde 22(3).

2 Position paper Economic Board Noord-Veluwe.

Naast de relatie met het onderwijs liggen er grote kansen in het verbeteren van de verbindingen binnen het gebied (niet primair logistiek, maar vooral gericht op verplaatsingen medewerkers) en de bereikbaarheid van het gebied (wel primair logistiek). Ook het ontwikkelen van een gezamenlijke visie op de ontwikkeling van bedrijventerreinen in kwalitatieve en kwantitatieve zin biedt kansen.

Toerisme, recreatie en natuur

Voor Ermelo, Harderwijk en Zeewolde is toerisme, recreatie en natuur een belangrijke pijler. Niet alleen voor de economie, maar ook voor de aantrekkelijkheid van het gebied als woon- en bezoekgemeente. Daarin zijn inwoners ook sterk op elkaar georiënteerd. De drie EHZ-gemeenten hebben daarin elk een ander toeristisch profiel: Ermelo biedt vooral verblijfstoerisme aan en focust op outdoor-activiteiten en zorgtoerisme; Harderwijk is voornamelijk gericht op bezoekerstoerisme en positioneert zichzelf als historische Hanzestad; Zeewolde biedt zowel verblijfs- als bezoektoerisme aan en richt zich vooral op waterrecreatie en -sport. Wat de drie gemeenten bindt is dat de toeristische sector een belangrijke pijler vormt binnen de gemeentelijke economie en dat zij alle drie adverteren met de natuur in het gebied, in de vorm van polders, tulpenvelden, strand, randmeren, bossen en heidevelden. Daarnaast zetten alle drie de gemeenten in op kwaliteitsverbetering, het aantrekken van meer toeristen, het verbeteren van de interne bereikbaarheid via fiets(snel)wegen, het creëren van meer banen en het realiseren van meer spin-off voor andere sectoren. Versterken van de gezamenlijke inzet op toerisme en recreatie en natuur kan hiervoor mogelijk als katalysator werken.

2.4 Niveau C. Complexere samenhang van vraagstukken

Naast dat er inhoudelijke thema's zijn waar de samenwerking kan voortbouwen op sterke samenhang, zijn er ook inhoudelijke thema's waar de gemeenten (urgente) vraagstukken hebben die in elkaars verlengde liggen, maar waarop samenwerking vanuit de huidige situatie complexer kan zijn, omdat de directe samenhang niet evident is. Wel liggen hier, afhankelijk van de bestuurlijke wensen, kansen om gezamenlijk in op te trekken om tot positieve resultaten voor heel het gebied te komen.

Duurzaamheid

Ermelo, Harderwijk en Zeewolde hebben stevige ambities op het vlak van duurzaamheid. Er is hier sprake van gedeelde bestuurlijke ambitie en urgentie. In termen van resultaten loopt Zeewolde hierin voorop. Zeewolde is een groene gemeente, met uitzonderlijk veel hernieuwbare energie en elektriciteit en de inzet om de vooraanstaande positie op het gebied van duurzaamheid de komende jaren te behouden. Ermelo en Harderwijk hebben voor de komende jaren hoge ambities om gasloos te bouwen, initiatieven te faciliteren en als gemeentelijke organisatie stappen te zetten, maar blijven in resultaten op dit moment nog achter. Samenwerking en onderling leren op dit vlak kan de gemeenten helpen de duurzaamheidsambities te realiseren. Complicerend daarin is wel dat de gemeenten in verschillende RES-regio's liggen, waardoor deze samenwerking niet vanzelfsprekend is, maar extra moeite vraagt.

Ruimte

Ruimte is een schaars goed in Nederland. Veelal wordt het woekeren met ruimte gezien als belangrijkste bestuurlijke opgave voor de komende jaren. Toch is de schaarste en ook de kwaliteit van de ruimte niet eenvormig, kijkend naar de drie gemeenten. Zeewolde heeft veel ruimte en bij de andere twee gemeenten is het aanwenden van ruimte voor infrastructuur, wonen, duurzame energieopwekking en bedrijvigheid veeleer een zoektocht binnen beperkte mogelijkheden. Naast de hoeveelheid ruimte zijn de kwaliteiten van de drie gemeenten sterk verschillend. Het groene en open karakter van Zeewolde, de combinatie van gebruik voor wonen en bedrijvigheid enerzijds en bos en heide bij Ermelo anderzijds, en het meer verstedelijkte gebied van Harderwijk laat verschillen en kansen zien. De kansen zitten in een gemeenschappelijke ruimtelijke visie die als richtsnoer kan dienen voor economische ontwikkeling, wonen en verduurzaming.

Regionale bereikbaarheid

De EHZ-gemeenten vormen een scharnierpunt tussen de stedelijke regio's Zwolle, Amersfoort en Lelystad, langs de A28: een belangrijke vervoersader tussen de Randstad en Noord-Nederland. Deze geografische ligging maakt de regio (potentieel) tot een aantrekkelijk vestigingsgebied voor bedrijven. Een goede infrastructuur is om deze reden een belangrijke basis voor de economische ontwikkeling en het behoud van werkgelegenheid.[3] Alhoewel Harderwijk en Ermelo momenteel over de weg en met het OV redelijk goed bereikbaar zijn en voorzieningen nabij liggen, ligt er met name in Zeewolde op dit vlak een grotere uitdaging. Een verbetering van de doorstroming en aansluiting op het vervoerssysteem is een belangrijke inzet van de drie gemeenten. Hiervoor zijn de gemeenten in sterke mate afhankelijk van nationale en provinciale beleidsmatige keuzes.

2.5 Niveau D. Extra's om samenhang te versterken

Naast de inhoudelijke thema's waar gezamenlijke vraagstukken en/of kansen liggen, identificeren we ook een niveau van samenwerking waarop er geen directe aanleiding is om vanuit de inhoud de samenwerking tussen de drie gemeenten te intensiveren, omdat er geen directe urgentie voor is en/of omdat dit al op andere manieren (succesvol) wordt opgepakt. Het intensiveren van de samenwerking op dit niveau kan worden gezien als 'extra', wat wel een versterkend effect kan hebben op de samenwerking of om andere redenen (veelal bedrijfsmatige redenen) versterkend werken. Bijvoorbeeld in het organiseren van schaalgrootte (kwaliteitsverhoging, kostenvermindering en minimaliseren van kwetsbaarheid). Het gaat hierbij bijvoorbeeld om: bedrijfsvoering, dienstverlening, sociaal domein.

3 Bereikbaarheidsagenda Noord-Veluwe, 2018.

B

HOOFDSTUK 3

Beelden en opinies: wat vinden we belangrijk?

3.1 Inleidend

Wij hebben totaal negen consultaties gehouden met de belangrijke stakeholders van de EHZ-Gebiedsagenda: de drie colleges van burgemeesters en wethouders en de ondernemers en maatschappelijke organisaties in het gebied. Tijdens de consultaties met de drie colleges hebben we ons vooral gericht op de uitgangspunten die zij meegeven voor de inhoud en het opstellen van de Gebiedsagenda. Het doel van de consultaties met ondernemers en maatschappelijke organisaties was om de opinies op te halen over de belangrijkste ambities, opgaven en uitdagingen voor het gebied en om verwachtingen en wensen over de rol van de gemeente(n) te horen. De gedeelde beelden uit deze consultaties 'kleuren' de feitelijke analyse uit hoofdstuk 7 en geven daarmee gewicht aan de thema's uit de feitelijke analyse. Waar de feiten, trends en ontwikkelingen aangeven wat belangrijk 'is', geven de opinies namelijk weer wat stakeholders belangrijk 'vinden'.

3.2 Uitgangspunten voor de Gebiedsagenda

In de gesprekken met de colleges kwamen de volgende uitgangspunten voor de Gebiedsagenda het sterkst naar voren:

- **De inhoud moet leidend zijn.** In alle drie de colleges werd benoemd dat het belangrijk is om de inhoud leidend te maken: wat willen de drie gemeenten voor het gebied en haar inwoners bereiken? Deze inhoud zou op de eerste plaats moeten staan, in plaats van de organisatorische inrichting of de provinciegrenzen. Wanneer we inhoudelijk kijken, zien we dat de kaarten van Tordoir aantonen dat Ermelo, Harderwijk en Zeewolde op alle onderwerpen een samenhangend *daily urban system* zijn, zo benadrukken de colleges. Dat pleit voor deze schaal van samenwerking. De Gebiedsagenda is een inhoudelijk traject, waarbij vragen over de bredere intensivering van de samenwerking tussen de EHZ-gemeenten (bestuurlijke of ambtelijke fusie) geen onderdeel is van het traject en het bestuurlijke en maatschappelijke gesprek.
- **Het EHZ-gebied als primaire focus.** Ermelo, Harderwijk en Zeewolde werken veelvuldig samen, niet alleen met elkaar maar ook met andere buurgemeenten in de omgeving. Zeewolde heeft, naast een oriëntatie op het vasteland, bijvoorbeeld ook samenwerkingen met Flevoland (bijvoorbeeld op thema's als cultuur en sociaal domein). Ermelo en Harderwijk op hun beurt zijn onderdeel van de (Noord-)Veluwe (bijvoorbeeld op thema's als cultuur en de Regionale Energie Strategie). Collegeleden geven aan dat zij het EHZ-gebied voor de Gebiedsagenda als primaire focus en vertrekpunt zien. Dat geeft ook ruimte om vanuit dit vertrekpunt op bepaalde dossiers, indien de inhoud dit vraagt, ook andere gemeenten uit te nodigen deel uit te maken van de samenwerking op dat specifieke beleidsterrein.
- **Window of opportunity om nu een Gebiedsagenda op te stellen.** Zoals gezegd is voor de colleges de inhoud alles bepalend. Gegeven de samenhang in het gebied en de inhoudelijke overeenkomsten in ambities en opgaven signaleren de colleges dat op inhoud er nu momentum is om resultaten te boeken. De drie gemeenten willen de komende periode resultaten behalen op thema's zoals wonen, duurzaamheid en de arbeidsmarkt. Vraagstukken waarvoor oplossingen vaak over gemeentegrenzen moeten worden gezocht. Hiernaast is het behulpzaam dat de zowel de provincie Gelderland als de provincie Flevoland een regionale aanpak van de opgaven in Ermelo, Harderwijk en Zeewolde ondersteunen. Dit voelt als een belangrijke steun in de rug.

3.3 Belangrijkste thema's voor de Gebiedsagenda

Tijdens de zes consultatieavonden met ondernemers en maatschappelijke organisaties zijn wij in gesprek gegaan over wat zij zien als de belangrijkste ambities, uitdagingen en opgaven voor het gebied. Opvallend was de enorme ambitie en energie die de aanwezigen blootlegden. De ondernemers en maatschappelijke organisaties hebben duidelijk een gevoel bij het EHZ-gebied, en niet alleen bij hun eigen individuele gemeente. Hierbij werd de kracht van de complementariteit benadrukt: de drie gemeenten hebben elkaar veel te bieden.

Uit de consultatieavonden kwamen vijf hoofdonderwerpen nadrukkelijk naar voren, die meegenomen kunnen worden als input voor de Gebiedsagenda.

Voldoende en passende woningen, met een duidelijk accent op starterswoningen en sociale huur. Gesprekspartners benadrukken dat het fijn wonen is in het gebied, maar dat de woningmarkt de afgelopen jaren steeds meer onder druk is komen te staan. Tijdens vrijwel alle consultatieavonden wordt genoemd dat er te weinig sociale huurwoningen, woningen voor senioren en met name woningen voor starters zijn. Deze laatste categorie is belangrijk vanuit de frictie in de woningmarkt, maar ook vanuit een arbeidsmarktperspectief. Dit punt wordt extra belangrijk gevonden omdat gesprekspartners dit als voorwaarde zien voor het aantrekken en behouden van meer jongeren in de regio. Het behoud van jeugdig talent is zeker ook gekoppeld aan het beschikbaar hebben van passende woonruimten. Daarnaast verandert door vergrijzing de woonbehoefte en zijn andere typen woningen nodig. In figuur 3 is te zien dat het thema wonen door aanwezigen als belangrijkste thema voor de leefomgeving werd gezien. Er is behoefte aan extra woningen en aan betere doorstroming op de woningmarkt. Zeker de bouw van betaalbare één- en tweekamerwoningen voor zowel starters als senioren kan de frictie op de woningmarkt verminderen, maar ook een impuls geven aan doorstroom.

Figuur 3. Mentimeter-vraag over de kwaliteit van de leefomgeving

Het aanpakken van het woningmarktvraagstuk leent zich volgens veel gesprekspartners voor een gemeentegrensoverschrijdende aanpak: zij spreken hun vertrouwen uit in een regionale visie en afstemming op woningbouw.

'We hebben te weinig huizen, mensen willen hier graag komen wonen en werken, het is een aantrekkelijk gebied'

Betere bereikbaarheid, vooral per openbaar vervoer en over het water. Vrijwel alle gesprekspartners geven aan dat de bereikbaarheid van het gebied een knelpunt is. Dit geldt in het bijzonder voor Zeewolde, dat per openbaar vervoer beperkt ontsloten is en alleen busverbindingen heeft. Hierdoor voelen sommigen een relatief grote afstand tussen het 'oude' en het 'nieuwe' land, waartussen zij juist graag meer verbinding zouden zijn. In de mix van oplossingen is het wenselijk veel aandacht te geven aan duurzame oplossingen. Gesprekspartners spreken een aantal wensen uit voor het verbeteren van de bereikbaarheid van het gebied: omdoping van station Harderwijk tot een intercitystation, een fietsverbinding over het Nuldernauw, betere OV-verbinding naar het Trekkersveld, een watertaxi tussen Zeewolde en Gelderland en betere fietspaden en wegen in het algemeen. De bereikbaarheid van het gebied, maar zeker ook de bereikbaarheid van de Randstad vanuit de regio, wordt door gesprekspartners gezien als randvoorwaarde voor economische groei en een fijn woonklimaat, en daarom als
zeer belangrijk beschouwd.

'Een watertaxi vanuit Zeewolde nemen om in Harderwijk uit eten te gaan, dat zou mooi zijn'

Behouden en versterken van de natuur. Deelnemers aan de consultatieavonden vinden de centrale ligging in Nederland een belangrijk pluspunt. Echter, de natuur van het EHZ-gebied wordt gezien als het meest onderscheidend aan deze regio, getuige de prominente aanwezigheid van de woorden 'natuur', 'ruimte', 'water' en 'bos' (zie figuur 4). Gesprekspartners willen deze natuur graag behouden en versterken, door de biodiversiteit te stimuleren en aandacht te hebben voor problemen als een dalend grondwaterspiegel en stikstof. Tegelijkertijd zien zij ook dat veel mensen willen genieten van de natuur in het EHZ-gebied: veel recreanten en toeristen komen juist om deze reden naar het gebied. Hierdoor neemt de druk op de natuur toe, wat van de gemeenten vraagt dat zij de balans moeten houden tussen natuurwaarde en recreatie.

Figuur 4 **Mentimeter-vraag 'Waarin onderscheid het EHZ-gebied zich van andere gebieden?'**

Sterkere en meer integrale toerisme en recreatiesector. Veel gesprekspartners geven aan dat recreatie en toerisme een belangrijke bestaanspijler van het EHZ-gebied vormt en dat dit de drie gemeenten sterk bindt. Om deze reden vinden zij het belangrijk om hierin te investeren en om de samenwerking op dit thema te intensiveren. De hoogwaardigheid van recreatie en toerisme is daarin vertrekpunt. Een aantal ideeën dat hiervoor geopperd wordt is: meer gebruik maken van elkaars unieke punten om toeristen zo 'meerdere smaken' te kunnen bieden binnen het eigen gebied (bijvoorbeeld ecotoerisme in Zeewolde en cultuurhistorie in Ermelo en Harderwijk), beter aansluiten bij het onder toeristen al bekende merk van de 'Veluwe', en meer verbinding en informatievoorzieningen tussen de toeristische organisaties in de drie gemeenten.

Duurzaamheid als centrale onderlegger. In alle consultaties kwam duurzaamheid als belangrijke ambitie naar voren. Dit thema heeft betrekking op veel verschillende beleidsthema's: energiezuinige woningen, uitstootvrij vervoer, mobiliteitsoplossingen, circulaire economie en energieneutrale bedrijventerreinen. Dit vraagt om het balanceren tussen veel verschillende belangen en claims, waarvoor regionale afstemming van toegevoegde waarde is. Verder geeft een aantal gesprekspartners aan dat de gemeenten meer kunnen inzetten op het verbreden van de bewustwording van duurzaamheid onder inwoners.

Tot slot breken ondernemers en maatschappelijke organisaties een lans om **jongeren** en **hoogopgeleiden** naar de regio te trekken en te behouden. Enerzijds om de economie te versterken (sommige gesprekspartners geven bijvoorbeeld aan dat het lastig is, vooral in Zeewolde, om aan nieuw personeel te komen) en anderzijds voor een goede balans in de leeftijdsopbouw en het opleidingsniveau van de bevolking. Ideeën om dit te bewerkstelligen zijn de vestiging van een hbo of universitaire onderwijsinstelling in het gebied (bijvoorbeeld een Tech-campus) en het realiseren van voldoende passende woningen voor deze doelgroepen.

'Je moet elkaar leiderschap gunnen'.

3.4 Wensen en verwachtingen van de gemeente(n)

Naast ambities, uitdagingen en opgaven kwamen in de consultaties ook de wensen en verwachtingen van ondernemers en maatschappelijke organisaties over de rol van de gemeente(n) naar voren.

Figuur 5 Mentimeter-vraag over de gemeente als organisatie

Versterk het partnerschap. De brede oproep van ondernemers en organisaties aan de gemeenten was om zich op te stellen als een echte partner. Men ziet de meerwaarde in een nauwere samenwerking met de gemeenten, waarbij ze elkaar kunnen versterken. Van de gemeenten verwachten de gesprekspartners een daadkrachtiger optreden. Voor ondernemers is het van grote waarde wanneer de overheid regionale ontwikkelingen kan vertalen naar de consequenties voor het bedrijfsleven op lokaal niveau. De ingewikkelde regelgeving kan voor bedrijven een struikelblok vormen, waarbij de overheid kan helpen. Andersom kan de overheid juist ook het rijke bedrijfsleven met al zijn expertise en creativiteit meer inzetten om het gebied te versterken.

Ontwikkel een visie op de regio. De gesprekspartners zien voor de gemeenten in het gebied een duidelijke rol om mede de kaders op te stellen van het regionale beleid. Die kaders moeten voortkomen uit een eigen visie op de ontwikkeling van zowel het EHZ-gebied als de bredere regio. Het inbrengen van die visie en belangen van de inwoners in andere regionale verbanden, zoals de arbeidsmarkt, is hoe de EHZ-gemeenten de organisaties en ondernemers kan ondersteunen.

Meedenken in plaats van reguleren. De regelgeving is complex en vertraagt besluitvorming. Uiteraard is bepaalde regelgeving nodig voor het verstrekken van subsidies of financiële prikkels, maar prioritering in regels en denken in mogelijkheden door de gemeenten zouden mooie initiatieven in de regio meer kunnen stimuleren. Om goed mee te kunnen denken, gaven gesprekspartners aan dat deskundigheid van ambtenaren hiervoor cruciaal is. Niet alle expertise moet extern bij bijvoorbeeld ondernemers worden gezocht. Een vast contactpersoon bij de gemeente is hiernaast met name voor ondernemers waardevol, zodat ze snel kunnen schakelen en ook daadwerkelijk partnerschap ervaren bij de gemeente.

In de volgende figuur ziet u welke stimulansen gesprekspartners van de gemeenten verwachten, waarbij de nadruk ligt op financiële prikkels, deregulering en samenwerken.

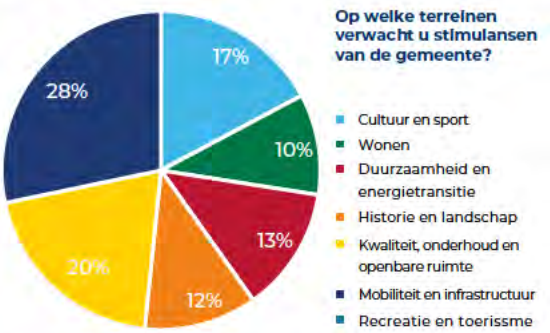

Figuur 6 Mentimeter-vraag over stimulansen van de gemeente

3.5 Concluderend

Het **belang en nut van een Gebiedsagenda** voor deze regio werd door de ondernemers en maatschappelijke organisaties krachtig onderschreven. Zij hebben veel ambities voor het gebied en zien veel mogelijkheden om de regio te versterken, waar zowel de afzonderlijke gemeenten als de ondernemers baat bij hebben. De roep om een regionale visie en een actieve rol van de overheid ondersteunt het initiatief om tot de Gebiedsagenda te komen.

De regio Ermelo, Harderwijk en Zeewolde kan sterker worden door in te zetten op een **gezamenlijk verhaal.** De regio is gesitueerd tussen een aantal gebieden met een sterke naam, zoals de Veluwe. De regio EHZ heeft echt iets anders te bieden, maar moet nog wel dat gezamenlijke verhaal verder vormgeven. Dat verhaal zou gebaseerd moeten zijn op de complementariteit en verbondenheid in het gebied. De gemeenten vormen een logische regio gezien het *daily urban system* en de bestaande samenwerking. Ook zijn de gemeenten daadwerkelijk verschillend maar zit er kracht in die diversiteit. De specifieke karakteristieken van de gemeenten zouden benut moeten worden.

'Gemeenten verbinden door ze in hun eigen kracht te zetten'

Het **water** vormt voor de regio een belangrijk en overkoepelend belang en verbindend element, zowel qua identiteit als qua kansen voor de leefomgeving. Het heeft impact op de dagelijkse levens van inwoners door vervoer naar school of watersporten. Ook is het water een belangrijke factor voor één van de grootste economische sectoren in dit gebied, namelijk recreatie en toerisme.

De belangrijkste **ambities** die tijdens de consultaties zijn genoemd, liggen op het gebied van het versterken van de positie en inzet op duurzaamheid en het versterken van het toerisme en recreatie. **Zorgen** hebben inwoners ook, met name omtrent bereikbaarheid, wonen, het behouden en aantrekken van jongeren en de moeilijke arbeidsmarkt.

Veel van de thema's die aan bod zijn gekomen tijdens de consultaties zijn **met elkaar verbonden.** Zo is een bloeiende economie voor velen van groot belang, waarbij randvoorwaarden gelden, zoals goede bereikbaarheid, ontwikkeling van toerisme en recreatie en het aantrekken van jongeren en hoger opgeleiden. Ook is natuur benoemd als belangrijk kenmerk van het EHZ-gebied. Die natuur is voor het toerisme en recreatie een belangrijke voorwaarde, maar er ligt op dit vlak ook een taak voor de overheid door de balans tussen natuur en economie te bewaken.

De oproep tot **partnerschap** en samenwerking tussen de gemeenten en maatschappelijke organisaties en ondernemers was iedere avond een terugkerend pleidooi. Ook in de totstandkoming van de Gebiedsagenda zelf zal dat partnerschap al een plaats kunnen krijgen, bijvoorbeeld in expertsessies.

B

HOOFDSTUK 4

Concluderend: bouwstenen voor de Gebiedsagenda

4.1 Inleidend

De rode draden uit de trends, ontwikkelingen en feiten (hoofdstuk 2) gaven zicht op wat belangrijk is. In hoofdstuk 3 zagen we – samenvattend – wat de stakeholders belangrijk vonden. Deze opinies, voortkomend uit een negental consultaties, bevestigden de rode draden, en gaven er extra kleur en context aan. Ze gaven bovendien een eerste invulling aan oplossingsrichtingen en ook 'hoe' tot die oplossingen gekomen moet worden.

4.2 Samenhang

In dit concluderende hoofdstuk van deze Nota van bevindingen brengen wij samenhang aan. Hoe kunnen de feiten en opinies gezamenlijk zicht geven op bouwstenen, die straks input kunnen zijn voor een bestuurlijke werkgroep die zich gaat buigen over een Gebiedsagenda.

De samenhang kent een viertal perspectieven, te weten:

- **Een visie op het gebied:** dit eerste perspectief schetst wat feitelijk én vanuit de beleving samenbindend is voor het gebied
- **Centrale thema's:** de centrale thema's schetsen het inhoudelijk perspectief waarop -onderbouwd- samenwerking nodig en wenselijk is
- **Het fundament:** het perspectief dat we hier 'fundament' noemen, schetst elementen die voor alle thema's ondersteunend kunnen zijn om daarmee een fundament te vormen voor een Gebiedsagenda
- **De werkwijze:** de werkwijze -tot slot- schetst een perspectief van 'hoe' de samenwerking tussen gemeenten en gemeenschappen handen en voeten moet krijgen.

4.3 Uitwerking van samenhangende bouwstenen

De waardevolle en essentiële input van de hoofdstukken 2 en 3 komen samen in een concretisering van de samenhang, zoals deze in de vorige paragraaf is geschetst. In de volgende figuur staan de perspectieven van de visie op het gebied, de centrale thema's, het fundament en de werkwijze beschreven.

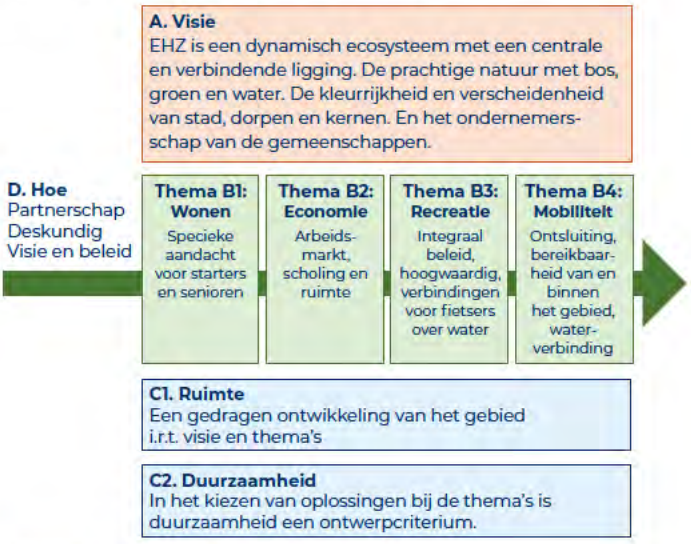

Figuur 7 **Bouwstenen voor de Gebiedsagenda**

Werken we de bouwstenen iets meer in detail uit dan ontstaat het volgende beeld:

Visie:
uit de feiten en met name de onderzoeken van Tordoir komt naar voren dat de drie gemeenten steeds gezamenlijk onderdeel zijn van dezelfde ecosystemen. Van wonen, voorzieningen, werk tot arbeidsmarkt. De ecosystemen zijn ook dynamisch, omdat afhankelijk van het onderwerp naast de drie gemeenten ook andere gemeenten hiervan deel uit maken. De gemeenten hebben vanuit een Nederlands perspectief een centrale ligging in het land en verbinden verschillende regio's. Voor bewoners en bezoekers kenmerkt het gebied zich door prachtige natuur met bos, hei, groen en water. Bij de consultaties is het water vaak genoemd als kracht, maar ook als element om beter te benutten. Daarnaast vertonen stad, dorpen en kernen veel verscheidenheid. Het verschillend karakter kan gezien worden als zwakte, echter in de consultaties werd het gezien als kracht en kans. Tot slot is feitelijk en in de beleving het ondernemerschap van de gemeenschappen een onderscheidend element.

Thema B1: Wonen
De centrale ligging in Nederland zal een stimulans zijn voor de aantrekkelijkheid van EHZ als woongebied. Deze positieve ontwikkeling en stimulans voor vitaliteit en leefbaarheid van dorpen, kernen en wijken heeft ook een neveneffect, namelijk dat de prijzen extra zullen stijgen. Hiermee wordt het probleem voor starters om een geschikte woonruimte te vinden groter. Starters die ook nodig zijn voor de arbeidsmarkt en de vitaliteit (ook in economische zin) van het gebied. Deze ontwikkeling en de verdere vergrijzing van de bevolking vraagt om een groter volume aan één- en tweekamerwoningen in zowel de betaalbare klasse (vooral voor starters) als in het luxere segment (voor voornamelijk senioren).

Thema B2: Economie

Zoals in bijna alle interbestuurlijke samenwerkingen heeft de economie een belangrijke verbindende rol. Zo ook hier. De drie gemeenten laten zich kenschetsen als ondernemend en innovatief. Ook zijn er relatief veel start-ups en zzp'ers werkzaam in het gebied. De focus in de feiten en opinies betreffende de economische agenda in dit gebied laat een heel specifiek beeld zien. De focus ligt op de arbeidsmarkt en daaraan gekoppeld scholingsmogelijkheden enerzijds en de ruimte voor bedrijfspanden en -uitbreidingen anderzijds. Allereerst het ruimtelijke aspect. Er is veel bedrijvigheid en dat vraagt om het 'meeademen' van de bedrijventerreinen met de economische ontwikkelingen, in hoeveelheden ruimte en in de kwaliteit en het type bedrijvigheid van de bedrijventerreinen. Ondernemers vinden het belangrijk dat ruimte wordt geboden en dat binnen het grotere gebied van EHZ differentiatie in aanbod mogelijk wordt. Passend bij de eisen die de te huisvesten bedrijfstakken nodig hebben. Bij de arbeidsmarkt is er een dominantie van arbeidsplaatsen en -aanbod in de sector voor middelbaar opgeleiden. Deze feitelijkheid behouden en versterken wordt als wenselijk ervaren. Tegelijkertijd is er de constatering dat het aantal hoogopgeleiden in zowel de arbeidsmarkt als -aanbod onderbelicht is. Het versterken van dit deel van de economie is onderdeel van nader onderzoek en meningsvorming. Als zodanig is vanuit de feiten en opinies dit onderdeel geagendeerd voor de vervolgstappen die gaan leiden tot een Gebiedsagenda. Versterken van het onderwijs speelt hier een belangrijke en centrale rol, alsmede het verruimen van het woningaanbod voor starters. De impuls voor de economie wordt gezien als cruciaal om de goede economische positie en de vitaliteit van het gebied veilig te stellen.

Thema B3: Recreatie en toerisme

Recreatie en toerisme verbinden de drie gemeenten in hoge mate. Hoewel een deel van de sector het in coronatijd moeilijk heeft, zien maatschappelijke organisaties en ondernemers hier belangrijke groeimogelijkheden. Accenten die gelegd worden, hebben betrekking op hoogwaardigheid, op verbinding en ontsluiting, en op een overkoepelende visie. De hoogwaardigheid heeft betrekking op verblijfstoerisme, het aanbieden van producten en diensten in het hogere segment en ook in duurzaamheid. Het gaat daarmee om een langer verblijf van gasten die ook gemiddeld meer besteden per dag. En het bevorderen van duurzame vormen van toerisme, zoals fietsen en wandelen. Elementen die meegegeven worden zijn de behoefte aan een overkoepelende visie van de drie gemeenten en de ondernemers en andere stakeholders op recreatie en toerisme. Tot slot is er veel aandacht voor de bereikbaarheid met name via het openbaar vervoer (trein- en busverbindingen) en verbindingen via en over het water. Met name voor fietsers en wandelaars bestaan er grote kansen om het gehele gebied aantrekkelijker te maken, de kracht van het water beter te benutten door de infrastructuur hierop aan te passen (bijvoorbeeld door de inzet van watertaxi's en veerpontverbindingen), zo vinden ondernemers en maatschappelijke organisaties.

Thema B4: Mobiliteit
Naast de aandacht voor mobiliteit vanuit een toeristisch perspectief is het ook vanuit de arbeidsmarkt en de vitaliteit van dorpen en wijken een belangrijk aandachtspunt. Drie specifieke aandachtspunten zijn vanuit de feiten én de opinies hierop aangedragen: ten eerste de bereikbaarheid van de Randstad vanuit de regio, daarnaast het opwaarderen van Harderwijk tot intercity-station en tot slot het intensiveren van de busverbindingen met de regio. Dagelijks staan er lange files richting Hoevelaken, waarmee het wonen in de EHZ-regio voor werkenden met een baan in de Randstad wordt ontmoedigd. Hoewel de arbeidsmarkt voor hoogopgeleiden primair een oriëntatie op de eigen regio, Flevoland, Zwolle en Apeldoorn is, kan dit met name voor een deel van deze doelgroep een aanleiding zijn om het gebied te verlaten. In de oplossingen zijn meerdere mogelijkheden voorhanden, waarbij de ondernemers en maatschappelijke organisaties een lans breken voor duurzame oplossingen. De aandacht voor het hebben van een intercityverbinding met Amersfoort/Utrecht en Zwolle neemt hierbij een centrale plaats in. Tot slot is de bereikbaarheid van Zeewolde binnen de EHZ-regio, alsook met Almere en Lelystad, een belangrijk aandachtspunt.

Binnen de regio wordt het verbeteren van fietsverbindingen als een belangrijke oplossingsrichting gezien. En aanvullend wordt het optimaliseren en intensiveren van het openbaar vervoer binnen de regio en met Almere en Lelystad als belangrijke oplossingsrichting gezien.

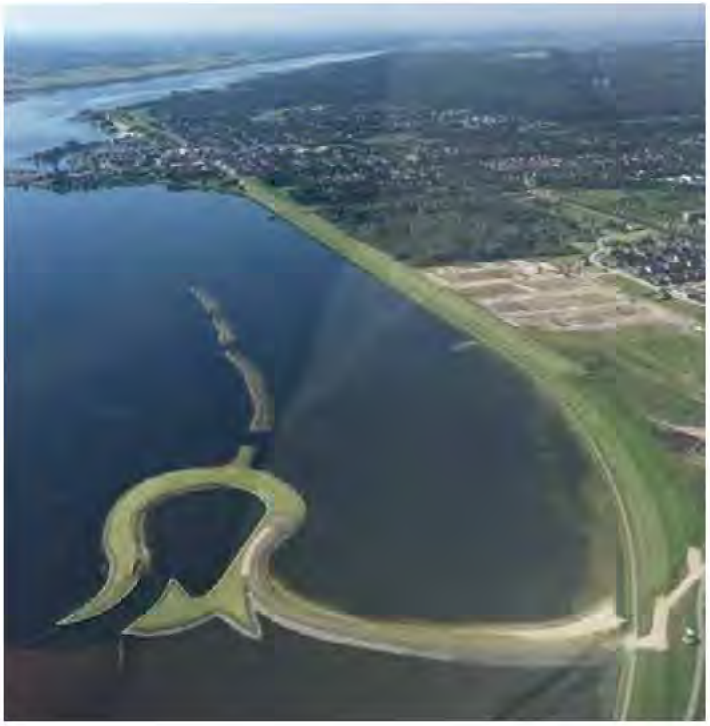

Thema C1: Ruimte
Er is schaarste in ruimte in Nederland. Hoewel het per gemeente verschilt, geldt dit ook voor het gebied van Ermelo, Harderwijk en Zeewolde. En veel van de ambities kenmerken zich door ruimtegebruik. Wonen, bedrijventerreinen, duurzaamheid, mobiliteit; deze druk op ruimte vindt plaats in een gebied waarin de meerwaarde wordt gezien in natuur, bos en water. En waar recreatie en toerisme een belangrijke bron van inkomsten zijn. Een goed doordacht ruimtelijk beleid is vanuit de feiten niet alleen logisch, maar wordt ook door ondernemers en maatschappelijke organisaties als relevant meegeven. Een dergelijk ruimtelijk beleid kan kaderend werken voor de vier thema's en tegelijkertijd een fundament onder deze thema's vormen.

Thema C2: Duurzaamheid
Duurzaamheid (inclusief milieu en de energietransitie) is in de wereld en in Nederland een belangrijk thema in de komende decennia. Dat geldt zeker ook voor de drie gemeenten. De maatschappelijke organisaties en ondernemers onderstrepen de ambities krachtig. En meer dan dat. Zij geven duidelijk aan dat bij alle thema's telkens duurzaamheid een belangrijk ontwerpcriterium moet zijn in het creëren van oplossingen. Daarmee is duurzaamheid fundamenteel.

Hoe:
Waar de thema's en het fundament gaan over het 'wat' speelt in het handelen van de gemeenten ook het 'hoe' een belangrijke rol. Ondernemers en maatschappelijke organisaties verwachten van de gemeenten dat zij vooral partner zijn in het verwezenlijken van de ambities. Dat betekent meewerken en meedenken vanuit een grote deskundigheid en het betekent regelingen en procedures simpel en doelgericht maken. Denken in oplossingen in plaats van uitleggen waarom het niet kan. Er zijn veel goede ervaringen met het functioneren van de gemeenten, maar het kan op tal van terreinen in de partnerrol optimaler. Daarnaast is er behoefte aan een visie waarmee gezamenlijk door gemeenten, ondernemers en maatschappelijke organisaties wordt gewerkt. Deze investering in een gedragen visie en beleid is vanuit de vraagstukken logisch en wordt als zeer gewenst beschouwd door maatschappelijke partners van de gemeenten. Het samen optrekken in het tot stand brengen van een Gebiedsagenda past daarmee uitstekend in de behoefte aan visie en beleid.

DEEL 2

Verdieping

Dit tweede deel van de Nota van bevindingen bevat de onderbouwing voor de rode draden en bouwstenen uit het eerste deel. Deze verdiepende hoofdstukken presenteerden we eerder in het ‘Feitenboek’. Hoofdstukken 5 en 6 geven een profielschets van de gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde en omschrijven hun bestuurlijke samenwerkingsoriëntatie. Daarna, in hoofdstuk 7, zoomen we in op verschillende inhoudelijke kenmerken die zicht geven op de maatschappelijke, economische en beleidsmatige kenmerken van de drie gemeenten, in relatie tot elkaar en tot omliggende gemeenten. Hoofdstuk 8, tot slot, bespreekt de belangrijke trends en ontwikkelingen voor Nederlandse gemeenten. De rode draden uit dit tweede deel van de Nota van bevindingen zijn te vinden in hoofdstuk 2.

B

HOOFDSTUK 5

Profielschets van Ermelo, Harderwijk en Zeewolde

In dit hoofdstuk wordt een profiel geschetst van de gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde en hun gezamenlijke werkgebied van circa 100.000 inwoners. Dit beeld wordt geschetst aan de hand van enkele algemene kenmerken, een korte schets van de historie en karakter en de geformuleerde bestuurlijke opgaven.

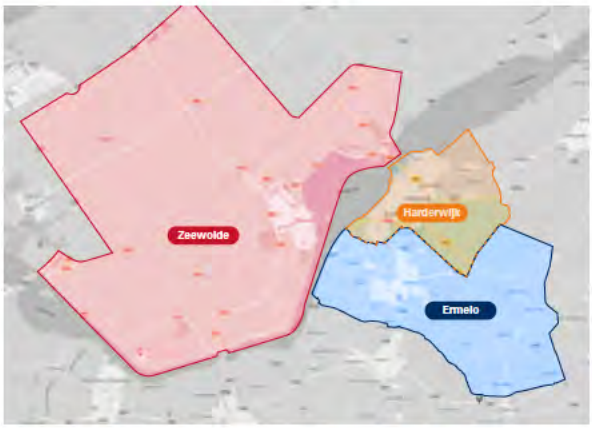

Figuur 8 **Geografisch overzicht van de EHZ-gemeenten**

De EHZ-gemeenten liggen verspreid over twee provincies: Flevoland (Zeewolde) en Gelderland (Ermelo en Harderwijk). Harderwijk heeft met ruim 48.000 de meeste inwoners van de drie en ook de hoogste bevolkingsdichtheid. De gemeente heeft een sterk stedelijk karakter en een hoge omgevingsadressen dichtheid. Qua oppervlakte is Harderwijk verreweg de kleinste gemeente. Ermelo is weinig stedelijk en is met ca. 27.000 inwoners een relatief kleine gemeente. Zeewolde is ook weinig stedelijk en heeft met 92 inwoners per km2 een zeer lage bevolkingsdichtheid, omdat het landoppervlakte van de gemeente relatief groot is.

Gemeente	Bevolking totaal	Bevolkingsdichtheid (inwoners per km²)	Landoppervlakte (km²)	Adressen per km²	Stedelijkheid[4]
Ermelo	**27.008**	**315**	**85,63**	**896**	**Weinig stedelijk (4/5)**
Harderwijk	**48.414**	**1.245**	**38,89**	**1.530**	**Sterk stedelijk (2/5)**
Zeewolde	**22.653**	**92**	**247,23**	**810**	**Weinig stedelijk (4/5)**
Nijkerk	43.171	623	69,34	1.117	Matig stedelijk (3/5)
Putten	24.112	283	85,22	902	Weinig stedelijk (4/5)
Nunspeet	27.851	216	128,74	790	Weinig stedelijk (4/5)
Dronten	41.555	125	333,57	767	Weinig stedelijk (4/5)
Lelystad	78.598	341	230,32	1.374	Matig stedelijk (3/5)
Almere	211.893	1.640	129,19	1.613	Sterk stedelijk (2/5)

Tabel 1 **Inwonersaantal en bevolkingsdichtheid,** CBS 2020.

5.1 Algemene kenmerken van de gemeente Ermelo

Ermelo is een groene gemeente in de provincie Gelderland, aan de noordkant gelegen aan het water en de zuidkant gelegen aan de Veluwe. Aangrenzende gemeenten zijn Zeewolde in Flevoland en Harderwijk, Nunspeet, Putten, Barneveld en Apeldoorn in de provincie Gelderland.

Met haar 27.008 inwoners is Ermelo van vergelijkbare omvang als Putten en Nunspeet, iets groter qua bevolkingsomvang dan Zeewolde en kleiner dan Harderwijk. Ermelo is weinig stedelijk en heeft een dorps karakter, met een relatief lage dichtheid qua adressen. Ermelo staat bekend om een rijk en kerkelijk verenigingsleven.[5] De gemeente staat bekend om haar ruimtelijke en landschappelijke kwaliteiten, die erg gewaardeerd worden door inwoners en toeristen.

5.1.1 Historie en karakter van Ermelo[6]

Figuur 9 **Kerk Ermelo**[7]

Vanuit Ermelo begon de bekering van heidenen tot het christendom in noordelijke richting en vanuit Putten in zuidelijke richting. Als gevolg hiervan bouwde men in Ermelo rond 1006 de Oude kerk, tot op heden een van de oudste kerken van de Veluwe. De eerste bestuurlijke indeling van het gebied liep qua grenzen gelijk met de kerkindeling en het schoutambt Ermelo strekte zich uit vanaf Groevenbeek tot

4 De indeling van gemeenten naar stedelijkheid is gebaseerd op de omgevingsadressendichtheid van de gemeente. Allereerst is voor ieder adres binnen een gemeente de adressendichtheid vastgesteld van een gebied met een straal van 1 km rondom dat adres. De omgevingsadressendichtheid van een gemeente is de gemiddelde waarde hiervan voor alle adressen binnen die gemeente. De vijf stedelijkheidsklassen zijn gebaseerd op klassegrenzen van 2500, 1500, 1000 en 500 adressen per km².

5 Ermelo Structuurvisie 2025

6 Bronnen: www.vosm.home.xs4all.nl/vos/Nunspeet.html, www.dvs33.nl/1566/ermelo-dorp-op-de-veluwe.

7 Bron: www.dvs33.nl/1566/ermelo-dorp-op-de-veluwe.

voorbij Nunspeet, inclusief Elspeet en Harderwijk. Het dorp Ermelo ontwikkelde zich in de schaduw van Harderwijk, wat in belang toenam en waarheen notabelen uit Ermelo vaak vertrokken.

Ermelo werd in 1830 beter bereikbaar, dankzij de aanleg van de Zuiderzeestraatweg en in 1882 werd het dorp ook aangesloten op de spoorlijn tussen Amersfoort en Zwolle. Vanaf toen ging de ontwikkeling van Ermelo sneller: het dorp groeide en kwam bekend te staan als 'zorgdorp'. Er kwam een ziekenhuis, een 'Huis van Barmhartigheid' met opvang voor daklozen en verwarde mensen (psychiatrie) en verschillende zorgstichtingen vestigden zich in Ermelo, waaronder de Vereeniging tot Christelijke Verzorging van Geestes- en Zenuwlijders, 's Heerenloo-Lozenoord, Groot Emaus en blindeninstituut Sonneheerdt (nu Barthimeus). Ook werd de bevolkingssamenstelling diverser, omdat veel personeel werd geworven onder belijdende leden van de Gereformeerde Kerk, terwijl de autochtone bevolking van Ermelo overwegend verbonden was aan de Nederlands-Hervormde Kerk.

Vanaf eind jaren '30 werden in Ermelo verschillende militaire kazernes gebouwd, waarvan de Jan van Schaffelaar kazerne de oudste is. Van de militairen werd verwacht dat zij zich actief opstelden in het plaatselijke vrijwilligerswerk en zo vonden zij hun weg in het Ermelose verenigingsleven. Veel militairen vonden uiteindelijk ook hun partner in Ermelo. Gezien veel van hen uit Zuid-Nederland kwamen, beïnvloedde dit het karakter van het dorp en ontstond bijvoorbeeld een Rooms Katholieke kerk. Ermelo stond hierdoor ook bekend als 'opener' dan omliggende dorpen. Dit zorgzame en open karakter trok ook toeristen aan, wat leidde tot de opening van hotels, pensions en later meer dan honderd campings en kampeergelegenheden, waardoor de bevolking in de zomermaanden meer dan verdubbelt.

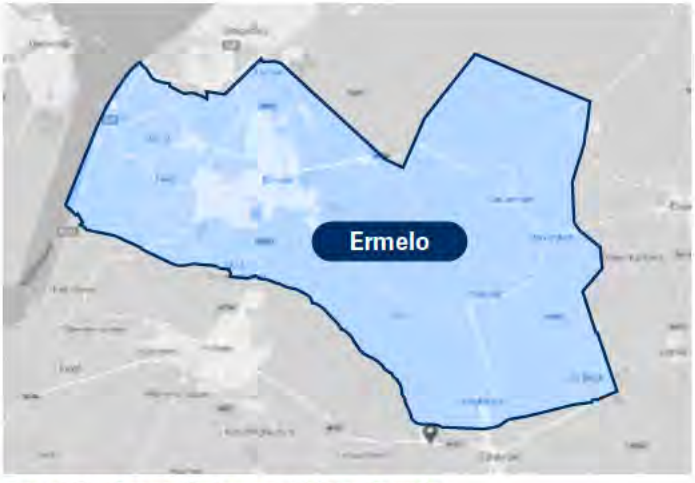

Figuur 10 **Geografisch overzicht van Ermelo**

5.1.2 Beleidsambities gemeente Ermelo

Het coalitieakkoord van 2018 en de Structuurvisie 2025[8] geeft een goed beeld van de belangrijkste bestuurlijke opgaven waarvoor Ermelo staat en de ambities die Ermelo hierop heeft. De gemeente Ermelo zet in op het versterken van het voorzieningenaanbod, met onder meer een zwemvoorziening met de mogelijkheid tot recreatie, het opwaarderen van bewegingsonderwijs (waaronder schoolzwemmen)[9] en investeringen in de Dialoog. Daarnaast formuleert zij de volgende ambities met een gebiedsbrede uitstraling:

- Recreatie, toerisme en natuur: Ermelo wil voor haar grote aantal vakantieparken inzetten op vitale, attractieve en hoogwaardige vakantieparken[10] en zet daarnaast in op levendigheid en aantrekkelijkheid van de recreatieve functies in het centrum. De verblijfsaantrekkelijkheid moet worden verhoogd door het fiets- en voetgangersvriendelijker te maken. Strand Horst moet zich in het bijzonder ontwikkelen tot een recreatieve trekpleister voor de regio. Ermelo zet in op de bescherming van het landschap, de plattelandscultuur en ecologische waarden in Ermelo.
- Economie: Ermelo wil van het centrum een aantrekkelijker winkelgebied maken, zich richten op het behouden en faciliteren van bestaande bedrijven en nadenken over hoe nieuwe bedrijven zich kunnen gaan vestigen (Bedrijventerrein Veldzicht is vrijwel vol). Toerisme en recreatie en de zorgsector zijn tevens belangrijke speerpunten voor Ermelo in het kader van de werkgelegenheid.
- Duurzaamheid: Ermelo wil in 2030 energieneutraal zijn en in 2035 klimaatneutraal. De gemeente zet onder meer vol in op het ondersteunen van initiatieven vanuit de samenleving en eigen energieopwekking in samenwerking met de regio.[11] Regionaal wordt met de regio Noord-Veluwe samengewerkt in het kader van de Regionale Energie Strategie.[12]
- Wonen: Ermelo heeft de ambitie om de omvang en het bouwtempo de komende jaren te verhogen via ongewone oplossingen zoals herbestemming en tiny houses. Het woonbeleid is er specifiek op gericht om jongeren in het gebied aan Ermelo te binden.

De coalitie in Ermelo bestaat uit de fracties Progressief Ermelo (4 zetels), BurgerBelangen Ermelo (3 zetels), de SGP (2 zetels) en de VVD (2 zetels).

8 Ermelo Structuurvisie 2025
9 Ermelo Coalitieakkoord 2018-2022
10 Vitale Vakantieparken. Toekomstvisie op de verblijfsrecreatie in de gemeente Ermelo. December 2015
11 Ermelo Coalitieakkoord 2018-2022
12 Ermelo Concept RES Noord Veluwe

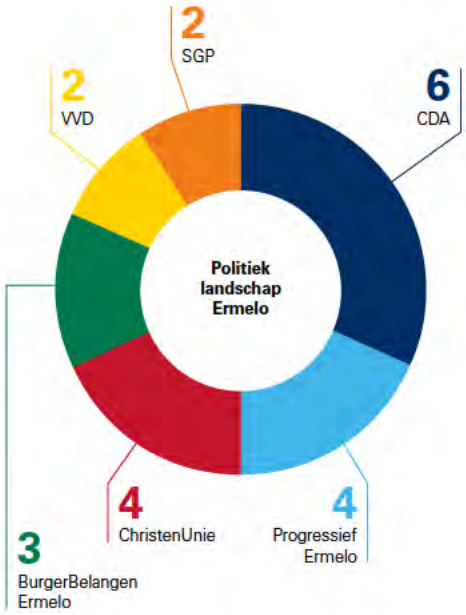

Figuur 11 **Zetelverdeling gemeenteraad en samenstelling coalitie** (Bron: Ermelo.nl, 2020)

5.2 Algemene kenmerken van de gemeente Harderwijk

De gemeente Harderwijk is een gemeente in de provincie Gelderland, gelegen tussen de Veluwe en de Randmeren. De gemeente Harderwijk ligt naast de gemeenten Dronten en Zeewolde uit de provincie Flevoland en de gemeenten Nunspeet en Ermelo in de provincie Gelderland. In Harderwijk komen twee belangrijke verkeersaders samen, namelijk de A28 van Utrecht naar Groningen en de N302 van Lelystad naar Kootwijk (regio Apeldoorn).

Qua inwoneraantal is Harderwijk met 48.414 de grootste gemeente binnen het EHZ-gebied. Ook de bevolkingsdichtheid is in de gemeente Harderwijk veel groter dan in de gemeente Ermelo en de gemeente Zeewolde. Gecombineerd met een relatief hoge adressendichtheid wordt Harderwijk getypeerd als een gemeente met een sterk stedelijk karakter, vergelijkbaar met Almere en een sterker stedelijk karakter dan Nijkerk en Lelystad. Harderwijk wordt gekenmerkt door een historische binnenstad, relatief veel voorzieningen en recreatiemogelijkheden.

Figuur 12. **Geografisch overzicht van Harderwijk**

5.2.1 Historie en karakter van Harderwijk[13]

Figuur 13 **Harderwijk vanaf zee[14]**

In 1231 kreeg Herderewich (zoals Harderwijk toen nog heette) stadsrechten van de Graaf van Gelre. Hiermee kreeg de stad marktrechten en mocht zij een muur om haar nederzetting bouwen. De stad ontwikkelde zich al snel tot vooraanstaande handelsstad. Zij profiteerde van haar ligging aan de toenmalige Zuiderzee waar belangrijke handelsroutes naar Deventer, Elburg, Hattem, Kampen en buitenlandse plaatsen langs de Noordzee en Oostzee. Harderwijk sloot zich rond 1820 aan bij de Duitse Hanze. Het hoofddoel van de Hanze was om een handelsmonopolie te verkrijgen in het Oostzeegebied: door gezamenlijk te reizen kon men de gemeenschappelijke belangen beter verdedigen en het was veiliger.

Gevaren werd voornamelijk met grote, zeewaardige 'koggen': vrachtschepen van ongeveer 30 meter lang, met een laadvermogen van 200 ton en één mast met vierkant zeil. Deze koggen konden in Harderwijk niet aanleggen, dus gingen iets verderop voor anker. Zogenaamde bootschuivers brachten de handel vervolgens met kleine piertjes naar de stad. De vissersvloot van Harderwijk telde ooit 171 botters

13 Bronnen: www.heerlijkharderwijk.nl/ontdek-harderwijk/hanzestad/hanze-geschiedenis, www.herderewich.nl, nl.wikipedia.org/wiki/Harderwijk.
14 Bron: www.herderewich.nl/herderewich_vestingstad.html.

en pluten. De lading bestond onder andere uit wol, huiden, haring en hout. Dankzij haar stadsrechten mocht Harderwijk week- en jaarmarkten organiseren. Weekmarkten waren vooral plaatselijk of hoogstens regionaal van belang. De jaarmarkt vormde echter een interregionaal en zelfs internationaal event waarvoor een heel circuit van kooplieden, handelaren, schippers, kunstmakers en kwakzalvers naar de stad trok. Harderwijk had hiermee een bloeiende economie en het karakter van een echte handelsstad.

Harderwijk had regelmatig te maken met overstromingen. De stormvloed van 1916 leidde tot de Zuiderzeewet, waarmee de basis werd gelegd voor drooglegging en inpoldering van delen van de Zuiderzee. Met de aanleg van de Afsluitdijk in 1932 veranderde de Zuiderzee in het IJsselmeer. Ook veranderde het karakter van de stad. Voorheen was 10 tot 15 procent van de beroepsbevolking werkzaam in de visserij van onder andere haring, ansjovis, paling en garnalen.

Na de afsluiting van de Zuiderzee nam de visserij als bron van bestaan sterk af. Werk in de industrie of het toerisme kwamen hiervoor in de plaats. Toeristische trekpleisters zijn onder andere het in 1965 geopende Dolfinarium Harderwijk, het sauna- en wellnessresort De Zwaluwhoeve, het Stadsmuseum en de verschillende jachthavens.

5.2.2 Beleidsambities gemeente Harderwijk

In de Stadsvisie 2031 van de gemeente Harderwijk staat het streven om "*Harderwijk op de kaart te zetten als een ondernemende stad met een open, menselijk karakter waar men op een ontspannen wijze kan wonen, werken en genieten*" beschreven. Met het coalitieakkoord van Harderwijk[15] wordt onder meer ingezet op het vernieuwen van het zwembad, het theater, het steunen van maatschappelijke organisaties en mantelzorgers. Met name het verbeteren van de dienstverlening onder andere binnen het sociaal domein is een belangrijk speerpunt. Daarbij willen zij vooral het leveren van maatwerk verbeteren. Daarnaast is het een ambitie om een breed multifunctioneel voorzieningenniveau voor de regio te realiseren en in stand te houden.[16] Aanvullend daarop worden in het coalitieakkoord en de Stadsvisie 2031 de volgende gebiedsbrede ambities geformuleerd:

- Wonen: Een van de grootste opgaven is de vastzittende woningmarkt te doorbreken door een uitbreiding van het aanbod goedkope en middeldure woningen en een goede doorstroming op de woningmarkt.
- Duurzaamheid: Harderwijk wil de komende periode echt werk maken van duurzaamheid. Harderwijk wil in 2031 een reductie van 45% CO2 uitstoot gerealiseerd hebben. Er wordt onder meer ingezet op het stimuleren van zonne-energie, het geven van het goede voorbeeld als gemeentelijke organisatie, het faciliteren van initiatieven in de samenleving en het realiseren van windenergie.[17]
- Recreatie, natuur en toerisme: Het ontwikkelen van het Waterfront en de Zuiderzeeboulevard en het verbeteren van kwaliteitsniveau van het groen.
- Bereikbaarheid: Samen met andere gemeenten zet Harderwijk zich in voor verbreding van de A28 en een betere doorstroming op de N302. Daarnaast is het een belangrijk doel om Station Harderwijk een intercitystop te maken. Er wordt tevens ingezet op het aanleggen van fiets(snel)wegen in samenspraak met omliggende gemeenten op de Veluwe en rond de Veluwerandmeren. Terugdringen van geluidsoverlast door de A28.
- Economie: Harderwijk vindt versterking van de economische structuur van belang. Zorg, toerisme en innovatieve bedrijvigheid zijn belangrijke pijlers.[18]

De coalitie in Harderwijk bestaat uit de fracties Harderwijk Anders (6 zetels), VVD (6 zetels), ChristenUnie (5 zetels) en het CDA (4 zetels).

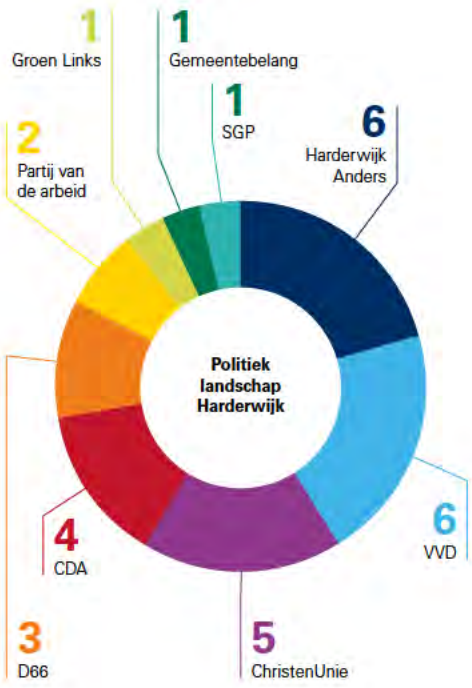

Figuur 14 **Zetelverdeling gemeenteraad en samenstelling coalitie** (Bron: Harderwijk.nl, 2020)

15 Gemeente Harderwijk (2020) Aanpakken met ambitie, coalitieakkoord 2018-2022
16 Themapagina's Omgevingsvisie Harderwijk Beleidsanalyse
17 Gemeente Harderwijk. De Energieke Stad. Een routekaart naar klimaatneutraal Harderwijk; Gemeente Harderwijk Uitvoeringsstrategie 2017-2020
18 Harderwijk Stadsvisie 2031

5.3 Algemene kenmerken van de gemeente Zeewolde

Zeewolde is de jongste gemeente van Nederland, gelegen in de provincie Flevoland. De gemeente grenst aan de gemeenten Almere, Lelystad en Dronten in de provincie Flevoland. Daarnaast is Zeewolde over het weg verbonden met Harderwijk, Ermelo en Nijkerk in Gelderland, Blaricum in Noord Holland, en Bunschoten en Eemnes in Utrecht.

De gemeente Zeewolde is met 22.715 inwoners[19] qua bevolkingsaantal een van de kleinste gemeenten in het gebied en de kleinste van de EHZ-gemeenten. Qua landoppervlakte is de gemeente Zeewolde de grootste van de drie gemeenten. Dit betekent dat de gemeente zeer uitgestrekt is, met een lage bevolkings- en adressendichtheid. De gemeente huisvest een aantal grote landbouwbedrijven.

Het dorp Zeewolde ligt aan het Wolderwijd met een jachthaven en grenst aan het Horsterwold, het grootste aaneengesloten loofbos op kleigrond van Europa. De ligging tussen het Horsterwold, Harderwold en het Hulckesteinsebos geeft het dorp een aantrekkelijk aanzien, maar biedt ook veel ontspanningsmogelijkheden met vele wandel-, fiets- en ruiterpaden.[20] Zeewolde kent een rijk verenigingsleven.

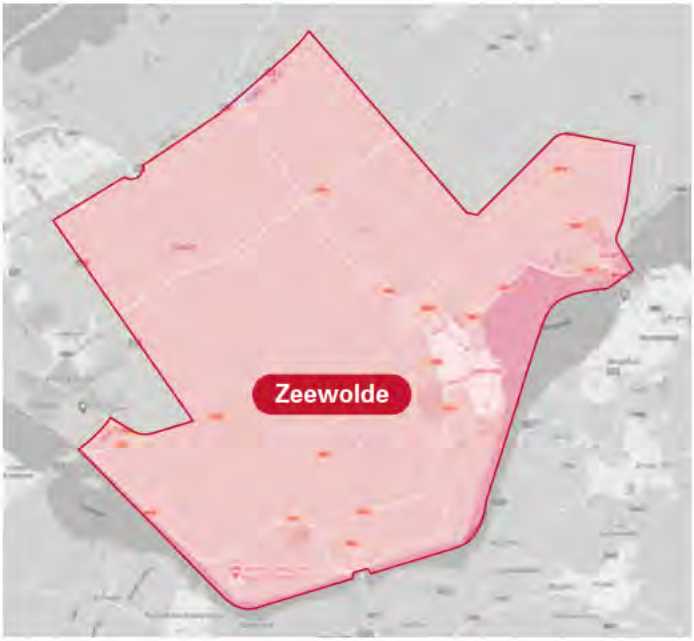

Figuur 15 **Geografisch overzicht van Zeewolde**

19 Op 1 september 2020.
20 Toekomstvisie Zeewolde 2040.

5.3.1 Historie en karakter van Zeewolde[21]

Figuur 16 **Drooglegging Zuidelijk Flevoland**

Op de plaats van het huidige Zeewolde woonden eeuwen geleden al mensen. In de bodem zijn aanwijzingen gevonden voor een dorpje genaamd Seaewald, dat daar rond het jaar 790 lag. Door overstromingen van de Zuiderzee is het dorp in de Middeleeuwen verloren gegaan, maar het huidige Zeewolde dankt hier nog altijd haar naam aan.

De polder waarin Zeewolde ligt bestaat sinds 1968, het jaar waarin Zuidelijk Flevoland is drooggelegd. Eind jaren '70 vestigden zich de eerste agrariërs en ondernemers in de polder. In eerste instantie was gepland het dorp Zeewolde aan te leggen tussen Dronten en Lelystad, pas later werd de huidige locatie gekozen. In 1981 startte de eerste basisschool, maar de bouw van het echte dorp startte pas in 1983. In 1984 vestigden de eerste Zeewoldenaren zich en werd de gemeente Zeewolde bij wet ingesteld. Zeewolde is daarmee de jongste, niet door samenvoeging ontstane, gemeente van Nederland.

De gemeente had oorspronkelijk als doel om klein te blijven en stelde een maximaal aantal inwoners van 10.000[22] (8000 in de kern en 2000 in het buitengebied), wat gezien werd als minimaal aantal om te kunnen functioneren als agrarisch-recreatieve verzorgingskern. Al vrij snel na de start van de ontwikkeling van Zeewolde werd duidelijk dat een hoger inwoneraantal nodig was voor het binnenhalen en in standhouden van voorzieningen zoals onderwijs, openbaar vervoer en winkelaanbod.

Hoewel het aantal inwoners van Zeewolde inmiddels fors hoger ligt dan de oorspronkelijke 10.000 heeft de gemeente nog altijd een dorps karakter en behoort het tot de meest dun bevolkte gemeenten van Nederland.

21 Bronnen: www.canonvannederland.nl/nl/flevoland/flevoland, nl.wikipedia.org/wiki/Zeewolde, www.flevoland.nl/wie-zijn-we/over-flevoland/geschiedenis-van-flevoland.
22 Het Structuurplan van de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders bood echter vanaf het begin af aan ruimte voor maximaal 25.000 inwoners.

De eerste bewoners van Zeewolde waren pioniers, ingenieurs, bouwvakkers, boeren en ambtenaren die bewust kozen voor het harde leven in de eerste jaren van de polders. Er waren weinig voorzieningen en men had elkaar nodig om het nieuwe land vorm te geven. Voor de noordelijke delen van Flevoland geldt zelfs dat de overheid zelf de mensen koos die naar de nieuwe polders mochten verhuizen, en bepaalde waar deze kolonisten moeten wonen en werken. Voor zuidelijk Flevoland gold dit in mindere mate; alleen voor de keuze van middenstanders was er een selectiebeleid. Als gevolg van deze ontstaansgeschiedenis is de mentale eigenheid van de bevolking van Zeewolde te omschrijven als ondernemend, pionierend, open en lef hebbend.

5.3.2 Beleidsambities gemeente Zeewolde

Het coalitieakkoord van 2018[23] en de Toekomstvisie 2019[24] geven een goed beeld van de belangrijkste bestuurlijke opgaven waarvoor Zeewolde staat en de ambities die Zeewolde hierop heeft. Zeewolde groeit organisch door. Daarbij willen ze een excellente leefomgeving voor ogen houden, waar respect en aandacht is voor het behoud van het dorpse karakter, de ruimte en de sportieve en recreatieve voorzieningen (zoals een zwembad) en het terugdringen van leegstand in het centrum. De volgende gebiedsbrede opgaven en ambities worden geformuleerd:

- Wonen: Met betrekking tot wonen heeft Zeewolde de ambitie om ervoor te zorgen dat de woningvoorraad aansluit en aantrekkelijk is voor haar inwoners, en door in te spelen op de demografische ontwikkelingen en daarbij aandacht te hebben voor het behoud van het dorpse karakter. Inzet op sociale huurwoningen vraagt hierbij aandacht.
- Economie: Ook heeft Zeewolde de ambitie om het nieuwe ondernemerschap te stimuleren. Actueel is de mogelijke vestiging van een hyperscale datacenter. De gemeente Zeewolde en de initiatiefnemer hebben het voornemen om een bedrijventerrein te realiseren dat grenst aan het bestaande bedrijventerrein Trekkersveld III: project Trekkersveld IV. Deze is 201 hectare (bruto) groot. Hiervan is 166 hectare bedoeld voor de ontwikkeling van een campus waarop een datacenter wordt gevestigd, inclusief bijbehorende faciliteiten, interne ontsluitingswegen en groen- en watervoorzieningen. Daarnaast ontwikkelt de gemeente 35 hectare als regulier bedrijventerrein, direct grenzend aan het bedrijventerrein Trekkersveld III.
- Recreatie, toerisme en natuur: Recreatie en toerisme zijn belangrijke bestaanspijlers voor Zeewolde, waar de ambitie ligt om dit voor de toekomst te behouden en te versterken.
- Onderwijs: Er wordt ingezet op uitbreiding van de onderwijsvoorzieningen in Zeewolde. Zo wordt gekeken of het VMBO verbreed kan worden en of er een mogelijkheid komt om HAVO en VWO in Zeewolde af te maken. Ook de verbinding tussen onderwijs en bedrijfsleven kan verder worden versterkt.
- Mobiliteit: Een verbeterde doorstroming richting de A28/ Nijkerk via de Nijkerkerbrug en de achterliggende rotonde (en vice versa) is een belangrijke doelstelling die samen met de provincie Flevoland wordt opgepakt. Daarnaast wordt onderzocht wat de OV-mogelijkheden zijn samen met de omliggende gemeenten en wordt vervoer over water richting Ermelo en Harderwijk gestimuleerd om de ontsluiting van Zeewolde te verbeteren.
- Duurzaamheid: Zeewolde zet erop in om het woningenbestand te verduurzamen en haar vooraanstaande positie als duurzame gemeente te behouden.

De coalitie in Zeewolde bestaat uit de fracties Leefbaar Zeewolde (5 zetels), VVD (3 zetels), ChristenUnie (3 zetels) en het CDA (2 zetels).

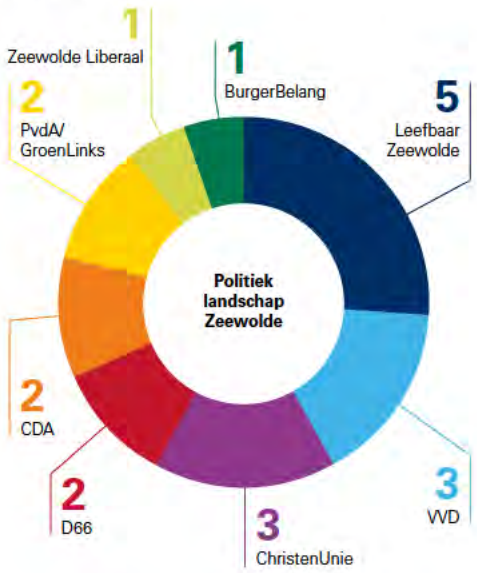

Figuur 17 **Zetelverdeling gemeenteraad en samenstelling coalitie** (Bron: Zeewolde.nl, 2020)

23 Coalitieakkoord Zeewolde 2018-2022. Een Schone Toekomst
24 Toekomstvisie Zeewolde 2040

5.4 Gemeenteprofielen in een notendop

Profiel Ermelo

Kenmerken
- Kleine gemeente van 27.008 inwoners, dorps karakter.
- 'Zorgdorp', met van oudsher veel professionele zorginstellingen.
- Samenleving met sterke onderlinge betrokkenheid, bloeiend kerkelijk en verenigingsleven, hoge inzet in vrijwilligerswerk en mantelzorg.
- Groene gemeente, ligging aan water en Veluwe: rust en natuur.

Belangrijkste gebiedsbrede ambities
- Recreatie, toerisme en natuur: o.a. vitale vakantieparken, fiets- en voetgangertoegankelijkheid, Strand Horst.
- Economie: behouden en aantrekken nieuwe bedrijven, toerisme, recreatie en zorg als werkgelegenheids-speerpunten, aantrekkelijk winkelgebied.
- Duurzaamheid: energieneutraal en klimaatneutraal, faciliteren initiatief, gasloos bouwen.
- Wonen: jongeren binden, verhogen bouwtempo.

Profiel Zeewolde

Kenmerken
- Jonge, kleine gemeente (ca. 23.000 inwoners) met dorps karakter en veel sociale samenhang.
- Zeer dunbevolkt en veel ruimte: open en weids buitengebied met bos, polder en water.
- Inwoners zijn van oudsher pioniers: ondernemend en innovatief.

Belangrijkste gebiedsbrede ambities
- Wonen: behoud dorps karakter, aansluiten demografische ontwikkelingen. Sociale huur als aandachtspunt.
- Economie: sterk bedrijfsleven, met ondernemers en MKB als drijvende kracht, veel investeringen in nieuwe bedrijven en innovatie, verschillende bedrijventerreinen (Trekkersveld IV).
- Recreatie en toerisme als belangrijke bestaanspijler: watersport, verblijfsrecreatie, sportvoorzieningen etc.
- Bereikbaarheid per auto, OV en water als aandachtspunt. Inzet op betere verbinding over water naar Ermelo en Harderwijk.
- Duurzaamheid: vooraanstaande positie behouden.

Profiel Harderwijk

Kenmerken
- Middelgrote gemeente met stads karakter (ruim 48.000 inwoners).
- Historische binnenstad, veel recreatiemogelijkheden en (regionale) voorzieningen (Dolfinarium, jachthavens, sauna- en wellness).
- Tot de afsluiting van de Zuiderzee veel banen in de visserij, nu vooral in de handel, industrie, collectieve en zakelijke dienstverlening en toerisme.
- Belangrijk voor ontsluiting EHZ-gebied met A28 en N302, station Harderwijk.

Belangrijkste gebiedsbrede ambities
- Wonen: doorbreken vastzittende woningmarkt.
- Duurzaamheid: reductie CO^2 uitstoot, gasloos bouwen, faciliteren initiatief.
- Recreatie, natuur en toerisme: ontwikkelen Waterfront en Zuiderzeeboulevard.
- Bereikbaarheid: verbreding A28, doorstroming N302, fietssnelwegen.
- Economie: zorg, toerisme en innovatieve bedrijvigheid stimuleren.

B

B

HOOFDSTUK 6

Bestuurlijke samenwerkings-oriëntatie en regionale context

6.1 Bestuurlijke oriëntatie Ermelo, Harderwijk en Zeewolde

Samenwerkingsoriëntatie op elkaar

De gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde werken in totaal in circa 10 samenwerkingsverbanden met elkaar en met andere gemeenten samen. Een voorbeeld hiervan is de coöperatie Gastvrije Randmeren. De gemeenten zijn met zijn drieën eigenaar van de gemeenschappelijke regeling Meerinzicht. Deze samenwerking komt voort uit de gemeenschappelijke regeling (GR) Sociale Dienst Veluwerand op taken rond inkomensondersteuning, inkomensverstrekking, re-integratie en participatie waar sinds 2005 op werd samengewerkt.

In 2015 werd de samenwerking uitgebreid: de EHZ-gemeenten brachten hun bedrijfsvoeringstaken op het gebied van Informatie & Automatisering, HRM, Facilitair, Gebouwen & Inkoop en Belastingen onder in de GR Meerinzicht. Per 2018 werd de GR Sociale Dienst Veluwerand opgeheven en kwamen ook de sociaal domein-taken onder de GR Meerinzicht te vallen.[25] Inmiddels werken de drie gemeenten ook op het gebied van Financiën, Communicatie, Juridische zaken en Geo-informatie samen in de GR Meerinzicht.

Ermelo, Harderwijk en Zeewolde vallen daarnaast binnen dezelfde arbeidsmarktregio, woningmarktregio en RMC-regio's, wat afstemming op die terreinen vergemakkelijkt. Ook wordt er op specifieke beleidsdomeinen met elkaar samengewerkt. Zo hebben de colleges van Ermelo, Harderwijk en Zeewolde op 14 januari 2020 afgesproken om de samenwerking tussen de drie gemeenten verder te verdiepen met betrekking tot de Omgevingsvisie. Er wordt niet één visie voor de drie gemeenten opgesteld, maar er wordt wel zo veel als mogelijk een eenduidig proces gevolgd en op onderdelen waar mogelijk wordt samengewerkt. Ook op het thema Dienstverlening hebben de gemeenten in januari 2020 besloten samen te werken.

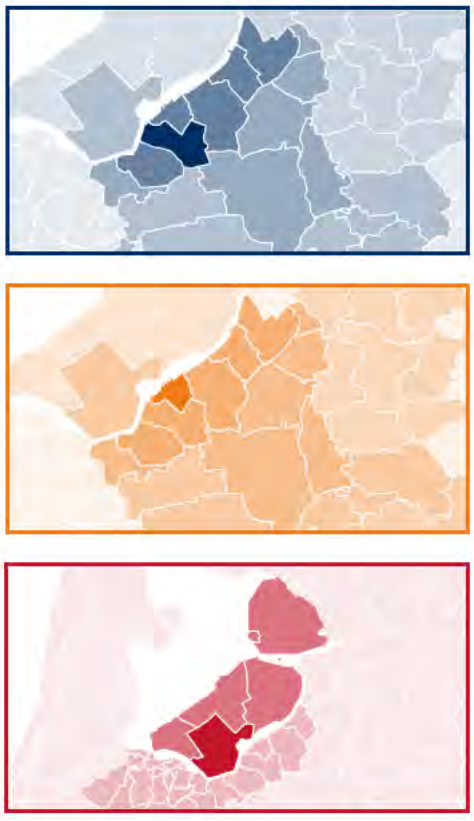

Figuur 18 **Regionale samenwerking Ermelo – Harderwijk – Zeewolde** (bron: Regioatlas)

Samenwerkingsoriëntatie op anderen

Naast dat de drie gemeenten in de bestuurlijke samenwerking gedeeltelijk op elkaar zijn georiënteerd, geldt voor elk van de gemeenten dat zij ook in verschillende samenwerkingsverbanden zitten met andere gemeenten.

Aangezien Ermelo en Harderwijk in de provincie Gelderland gelegen zijn en de gemeente Zeewolde in de provincie Flevoland, werken de drie gemeenten niet met elkaar samen in 'wettelijk verplichte' samenwerkingsverbanden zoals de Veiligheidsregio of de GGD (*die de congruentie van de Veiligheidsregio volgt*). De bestuurlijke samenwerkingsoriëntatie per gemeente is in figuur 18 visueel weergegeven.

Ermelo en Harderwijk hebben van oudsher qua samenwerkingsverbanden een sterkere oriëntatie op elkaar en de gemeenten in het gebied Noord-Veluwe. Ermelo en Harderwijk maken gezamenlijk deel uit van 34 samenwerkingsverbanden. Verder werken Ermelo en Harderwijk in 33 verbanden samen met de gemeenten Nunspeet, Putten en Elburg. Ermelo en Harderwijk waren tot 1 januari 2020 tevens onderdeel van de Samenwerking Noord-Veluwe. Deze gemeenschappelijke regeling bestond uit de gemeenten Elburg, Harderwijk, Hattem, Nunspeet, Oldebroek, Putten en Ermelo. De reden voor het opheffen van dit verband is dat de gemeenten de inhoud van de samenwerking meer centraal willen stellen, door onderlinge afspraken tussen gemeenten op inhoudelijke beleidsterreinen. Daarbij kunnen ook andere gemeenten meedoen, waardoor meer flexibiliteit en maatwerk per gemeente ontstaat.

De gemeente Zeewolde is qua samenwerkingsverbanden primair georiënteerd op de gemeenten in de provincie Flevoland en werkt daarbij vooral veel samen met Lelystad, Dronten, Urk en Noordoostpolder.

25 Gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde, Doorontwikkeling samenwerking EHZ, 2016.

6.2 Overzicht van de samenwerkingsverbanden per thema

Hieronder volgt een uitgesplitst overzicht van de samenwerkingsverbanden waar de gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde onderdeel van uitmaken (tabel 2).

Verband	Juridische vorm	Partners	Doelstelling	Alle drie
Zorgkantoor Zwolle		Dalfsen, Elburg, **Ermelo, Harderwijk**, Kampen, Oldebroek, Putten, Steenwijkerland, Zwolle, Hardenberg, Hattem, Nunspeet, Ommen Staphorst, Zwartewaterland	Regelt dat iedereen die dat nodig heeft, langdurige zorg krijgt. Maakt afspraken met zorgaanbieders over de kwaliteit en betaling van zorg en prikkelt zorgaanbieders om zorg te leveren die klanten willen ontvangen.	Nee
Inclusief Groep (Sociale Werkvoorziening)	Gemeenschappelijke regeling	Elburg, **Ermelo, Harderwijk**, Nijkerk, Nunspeet, Oldebroek, Putten	Inclusief Groep is zowel werkgever als arbeidsmarkttoeleider. Voor hun medewerkers heeft de Inclusief Groep eigen werkbedrijven, in de vorm van sociale ondernemingen, waar zij aan het werk zijn. Daarnaast bemiddelen zij een grote groep mensen via detacheringen naar werkgevers. De Inclusief Groep is door het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Ermelo als uitvoerder van de Wet sociale werkvoorziening (Wsw) aangewezen.	Nee
RMC- Noordwest Veluwe		Elburg, **Harderwijk**, Oldebroek, **Zeewolde, Ermelo**, Nunspeet, Putten	Het scheppen van voorwaarden voor jongeren om de voor hen hoogst haalbare en meest passende onderwijs- en/of arbeidsmarktpositie te bereiken. Het betreft hier jongeren tot 23 jaar.	Ja
GGD	Gemeenschappelijke regeling	**Ermelo** en **Harderwijk** vallen onder Noord- en Oost-Gelderland **Zeewolde** valt onder Flevoland	De GGD is de gezondheidsdienst. Bij de GGD staat preventie centraal: het voorkomen van ziekten in de regio.	Nee, andere regio's
Centrumgemeente maatschappelijke opvang, beschermd wonen, vrouwenopvang en geweld in huiselijke kring		**Zeewolde** valt onder Almere **Ermelo** en **Harderwijk** onder Apeldoorn en Harderwijk	Voor opvang en beschermd wonen is tussen Rijk en de VNG afgesproken dat voorlopig met centrumgemeenten zal worden gewerkt (dit is een voortzetting van de praktijk zoals die voor opvang al langer gangbaar was). De centrumgemeenten hebben hierbij een regierol en ontvangen ook financiële middelen van het Rijk.	Nee, andere regio's

Tabel 2. **Gedeelde samenwerkingsverbanden (Zorg- en sociaal domein)**

Verband	Juridische vorm	Partners	Doelstelling	Alle drie
Meerinzicht	Gemeenschappelijke regeling	**Ermelo**, **Harderwijk** en **Zeewolde**	In januari 2015 richtten de EHZ-gemeenten de nieuwe GR Meerinzicht op, waarin zij hun bedrijfsvoeringstaken onderbrachten. Per 1 januari 2018 werd de Sociale Dienst Veluwerand opgeheven en gingen ook de taken in het sociaal domein (zorg, werk en inkomen, jeugdhulp) over naar de GR Meerinzicht.	Ja
Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe		Elburg, **Ermelo**, **Harderwijk**, Nunspeet en Oldebroek.	Het Streekarchief beheert de archieven.	Nee

Tabel 3. **Gedeelde samenwerkingsverbanden (Bedrijfsvoering)**

Verband	Juridische vorm	Partners	Doelstelling	Alle drie
Woningmarktregio Amersfoort Noord-Veluwe Zeewolde		Amersfoort, Bunschoten, Elburg, **Harderwijk**, Amersfoort, Baarn, Bunschoten, Eemnes, **Ermelo**, Leusden, Nijkerk, Nunspeet, Oldebroek, Putten, Soest, Woudenberg, **Zeewolde**	De woningmarktregio vormt het kernwerkgebied van woningcorporaties. De focus op één gebied versterkt de binding van corporaties met het gebied en bevordert het overleg met gemeenten en huurdersorganisaties.	Ja
Regionale Energiestrategie (RES)		Elburg, **Ermelo**, **Harderwijk** onder Noord-Veluwe (met Hattem, Nunspeet, Oldebroek en Putten) **Zeewolde** onder Flevoland	In een Regionale Energiestrategie (RES) beschrijft elke energieregio zijn eigen keuzes voor de uitwerking van de internationale klimaatafspraken van Parijs (2015).	Nee, andere regio's
Omgevingsdienst	Publiekrechtelijk rechtspersoon	**Ermelo** en **Harderwijk** vallen onder Noord-Veluwe. **Zeewolde** valt onder Flevoland & Gooi en Vechtstreek	Omdat de schaal waarop handhaving van het omgevingsrecht moet plaatsvinden voor veel gemeenten te klein is, brengen gemeenten, provincies, de waterschappen een aantal uitvoerende taken op het gebied van Bouwen, Ruimte en Milieu onder in Regionale Uitvoeringdiensten.	Nee, andere regio's
Mobiliteitsvisie		Putten, **Ermelo**, **Harderwijk**, Nunspeet, Elburg, Oldebroek, Hattem en Heerde (Noord-Veluwe		Nee

Tabel 4. **Gedeelde samenwerkingsverbanden (Fysiek domein)**

Verband	Juridische vorm	Partners	Doelstelling	Alle drie
Arbeidsmarktregio: Stedendriehoek en Noordwest Veluwe	Gemeenschappelijk orgaan	Apeldoorn, Brummen, Deventer, Elburg, Epe, **Ermelo**, **Harderwijk**, Lochem, Nunspeet, Olst-Wijhe, Putten, Voorst, **Zeewolde** en Zutphen	Binnen de regio Stedendriehoek werken de gemeenten Apeldoorn, Brummen, Epe, Deventer, Lochem, Voorst en Zutphen bestuurlijk en ambtelijk samen. De samenwerking richt zich op het zoeken naar de beste plaatsen om woningen en bedrijventerreinen te realiseren, natuur te behouden en recreatieve en sociale voorzieningen te ontwikkelen en verbeteren.	Ja

Tabel 5 **Gedeelde samenwerkingsverbanden (Economie)**

Verband	Juridische vorm	Partners	Doelstelling	Alle drie
Politie-eenheid		**Ermelo** en **Harderwijk** zitten in Oost-Nederland terwijl **Zeewolde** onder Midden-Nederland valt	De politie beschermt de democratie, handhaaft de wet en is het gezag op straat.	Nee
Veiligheidsregio/ Veiligheidshuis/ Jeugdzorgregio	Publiekrechtelijk rechtspersoon	**Ermelo** en **Harderwijk** onder NOG **Zeewolde** onder Flevoland	Het bijdragen aan veiligheid(sbeleving) als onderdeel van het integrale veiligheidsbeleid.	Nee, andere regio's
Integraal Veiligheidsplan		**Ermelo**, **Harderwijk** en Putten **Zeewolde** heeft een eigen IVP		Nee

Tabel 6 **Gedeelde samenwerkingsverbanden (Veiligheidsdomein)**

Verband	Juridische vorm	Partners	Doelstelling	Alle drie
Cultuur en erfgoedpact Noord-Veluwe		Elburg, Epe, **Ermelo**, **Harderwijk**, Nunspeet, Oldebroek, Putten, Heerde en Hattem	Het versterken en verbreden van het cultureel aanbod in de Veluwe.	Nee
Visit Veluwe		Veluwse gemeentes, provincie Gelderland en ondernemers		Nee
Coöperatie gastvrije randmeren		Naarden, Huizen, Blaricum, Eemnes, Bunschoten, Nijkerk, Putten, **Ermelo**, **Harderwijk**, Nunspeet, Elburg, Oldebroek, Kampen, Dronten, **Zeewolde** en Almere	Het beheer voeren over de recreatieve wateren en de daarbij behorende recreatieve voorzieningen	Ja
Convenant toerisme Veluwe		21 gemeenten op de Veluwe, waaronder **Ermelo** en **Harderwijk**,		Nee
Leisurelands		20 gemeenten, waaronder Amersfoort, Apeldoorn, Zwolle, **Harderwijk**, **Ermelo**	Het beheren en exploiteren van recreatieve voorzieningen in Gelderland	Nee
Ontwikkelmaatschappij Vitale Vakantieparken		Barneveld, Ede, Elburg, Epe, **Ermelo**, **Harderwijk**, Heerde, Nunspeet, Oldebroek, Putten	Werken aan een divers en kwalitatief goed aanbod van vakantieparken. Dit doen wij samen met ondernemers en andere betrokkenen.	Nee

Tabel 7 **Gedeelde samenwerkingsverbanden (Toerisme)**

6.3 Regionale context Ermelo, Harderwijk en Zeewolde

Het gebied EHZ verhoudt zich tot een aantal omliggende regio's, gebieden en gemeentes waar zij ook deels op georiënteerd is en zich toe verhoudt. Het is van belang om de Gebiedsagenda te plaatsen binnen die regionale context. Daarom is er een kort overzicht van de regio's en de verschillende verhoudingen tussen EHZ en deze regio's opgenomen. De belangrijkste subregio waar de gemeenten Harderwijk en Ermelo zich toe verhouden zijn gemeenten in de Noord-Veluwe. Deze gemeenten zijn in sterke mate georiënteerd op de regio Zwolle. Voor de gemeente Zeewolde vormt de Metropoolregio Amsterdam en de regio rond Amersfoort en Utrecht juist een belangrijk gebied.

In onderstaande figuur is deze regionale context weergegeven.

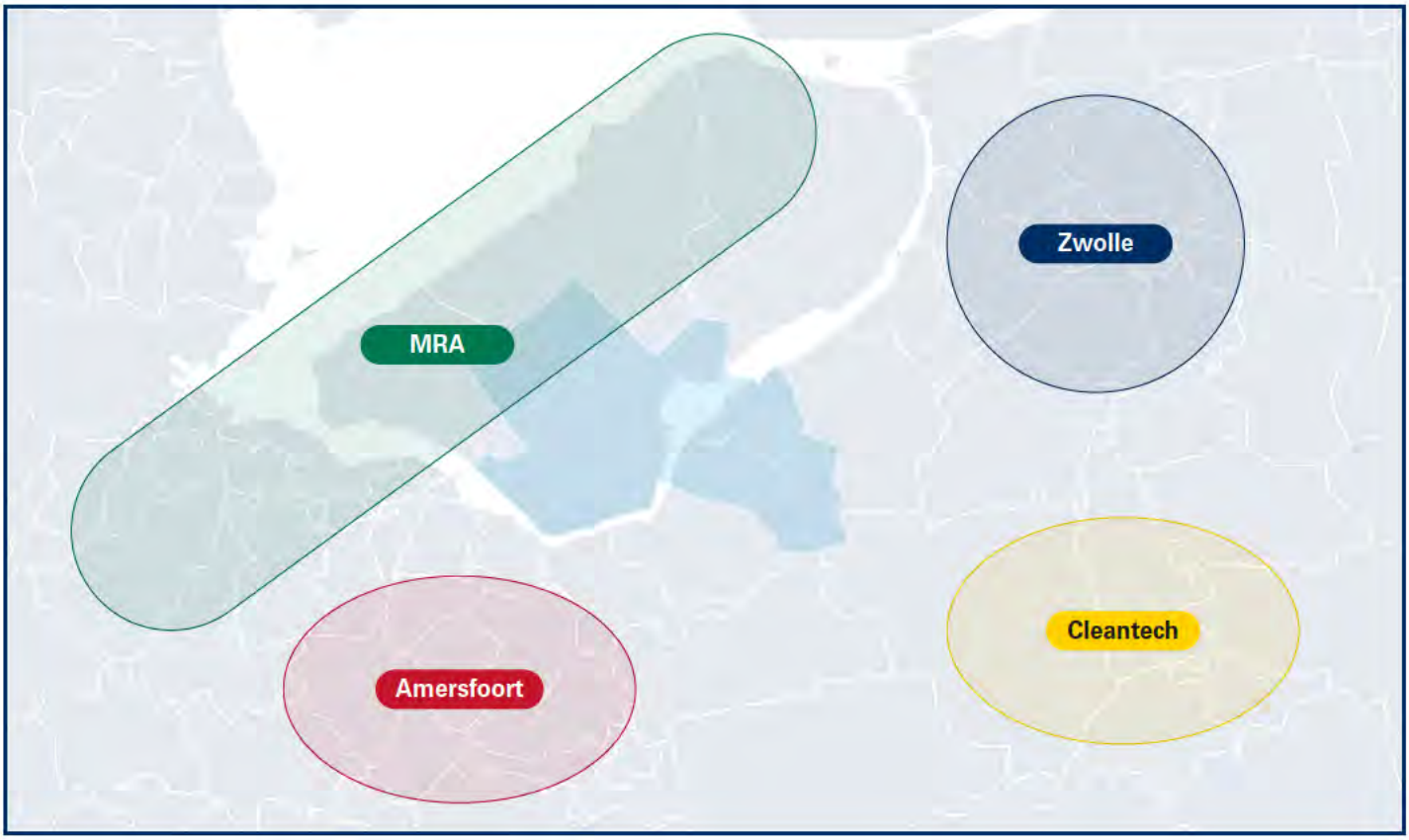

Figuur 19 **Geografische weergave van het gebied**

B

HOOFDSTUK 7

Feiten over Ermelo, Harderwijk en Zeewolde in regionale context

Voor dit feitenboek is een selectie gemaakt van thema's die van belang zijn voor de situatieschets van Ermelo, Harderwijk en Zeewolde en de samen te stellen Ggebiedsagenda.

Deze thema's betreffen:

- Demografie
- Wonen
- Economie
- Duurzaamheid
- Toerisme en recreatie
- Mobiliteit en bereikbaarheid
- Onderwijs
- Zorg en welzijn
- Veiligheid en jeugdproblematiek
- Financiën

Elk van deze thema's wordt achtereenvolgend in dit hoofdstuk behandeld middels een aantal kenmerken die aan de hand van feiten en cijfers worden onderbouwd. Behalve dat de feiten en cijfers een beeld geven van de situatie in Ermelo, Harderwijk en Zeewolde, worden deze ook vergeleken met omliggende gemeenten.

7.1 Demografie

Het thema demografische kenmerken gaat in op vier aspecten die te maken hebben met de opbouw en samenstelling van de bevolking: bevolkingssamenstelling (I), de demografische druk (II), de bevolkingsprognose (III) en de herkomst van de bevolking (IV).

Bevindingen

- **Het gebied EHZ:** hoge groene druk (relatief veel jongeren); bevolkingsgroei verwacht; relatief weinig bewoners met een migratieachtergrond
- **Ermelo:** gemiddelde leeftijd relatief hoog; hoge grijze druk
- **Harderwijk:** grootste gemeente van de drie; hoogste bevolkingsdichtheid
- **Zeewolde:** gemiddelde leeftijd relatief laag; veel bevolkingsgroei verwacht

Kenmerk I:
Bevolkingssamenstelling

Zeewolde is met een gemiddelde leeftijd van 39,5 jaar een relatief jonge gemeente. Van de omliggende gemeenten is alleen Almere 'jonger' met een gemiddelde van 38,1 jaar. Harderwijk is met een gemiddelde leeftijd van 41 jaar vergelijkbaar of iets jonger dan gemeenten om haar heen Ermelo heeft met 44 jaar de hoogste gemiddelde leeftijd van de gemeenten in het gebied. Ermelo is ook ouder dan het Nederlandse en provinciale gemiddelde.

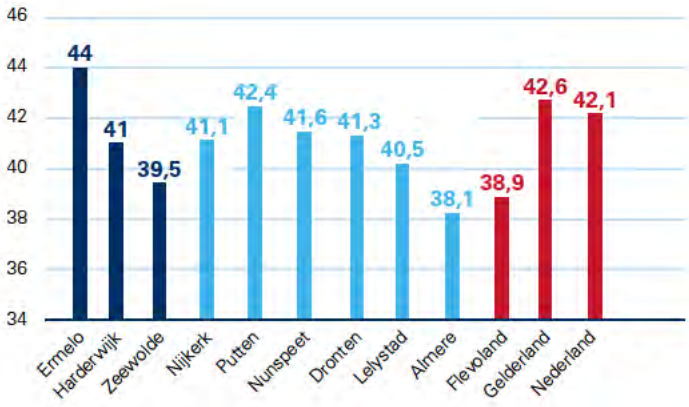

Figuur 20 **Gemiddelde leeftijd bevolking,** CBS, 2020

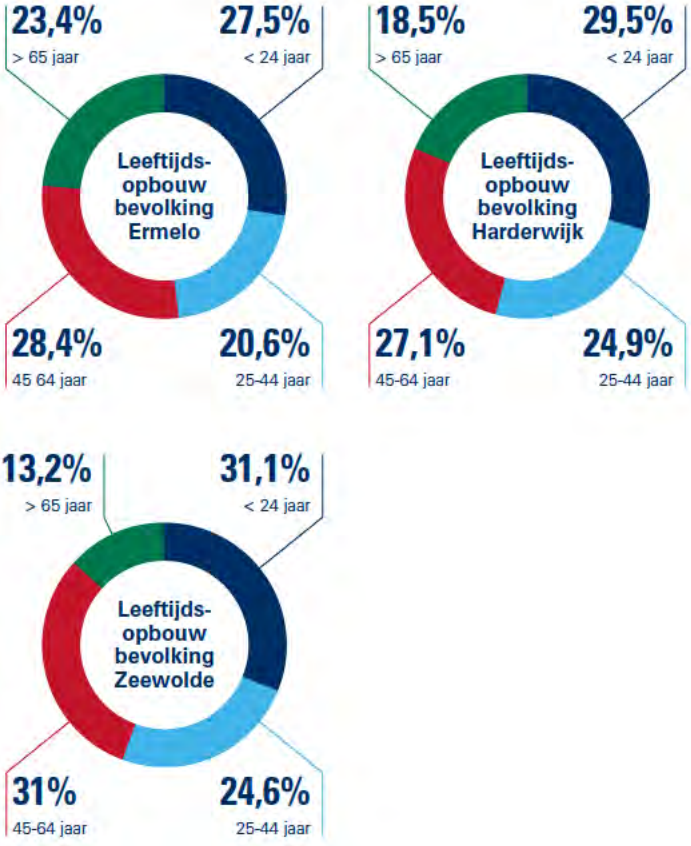

Figuur 21 **Bevolkingssamenstellingen Ermelo, Harderwijk en Zeewolde,** CBS 2020.

Kenmerk II:
Demografische druk

De groene druk is de verhouding tussen het aantal personen van 0 tot 20 jaar en het aantal personen van 20 tot 65 jaar. Opvallend is dat in de drie gemeenten de groene druk hoger ligt dan het Nederlands gemiddelde. Dat betekent dat er relatief veel jongeren zijn in Ermelo, Harderwijk en Zeewolde, vergelijkbaar met ook de gemiddelden in de provincie Flevoland en Gelderland.

De grijze druk is de verhouding tussen het aantal personen van 65 jaar of ouder en het aantal personen van 20 tot 65 jaar. In de gemeente Ermelo ligt de grijze druk met 42,6 opvallend hoog. In Zeewolde ligt de grijze druk daarentegen aanzienlijk laag. In de omliggende gemeenten ligt de grijze druk dicht bij het Nederlands gemiddelde, met uitzondering voor de gemeente Almere. De grijze druk is in deze gemeente erg laag.

De demografische druk is de verhouding tussen de zogenaamde productieve leeftijdsgroep (20-64 jaar) en de niet-productieve leeftijdsgroepen (0-19 jaar en 65+).

Van de drie gemeenten is de demografische druk het grootst in Ermelo. De niet-productieve leeftijdsgroep is hier relatief groot ten opzichte van zowel het landelijk gemiddelde als ten opzichte van het gemiddelde van de provincies. In Harderwijk wijkt de demografische druk niet ver af van het Nederlands gemiddelde. Zeewolde scoort met 61% relatief laag.

	Groene druk (% -19 t.o.v. 20-64 jaar)	Grijze druk (% 65+ t.o.v. 20-64 jaar)	Demografische druk (% groene + grijze druk t.o.v. 20-64)
Ermelo	39,7	42,6	82,3
Harderwijk	42,3	32,2	74,5
Zeewolde	39,6	21,4	61,0
Nijkerk	44,7	33,7	78,4
Putten	43,2	38,2	81,4
Nunspeet	45,5	37,5	83,0
Dronten	40,9	30,8	71,7
Lelystad	41,9	30,7	72,5
Almere	40,2	18,7	58,8
Flevoland	42,2	23,4	48,8
Gelderland	38,2	35,5	56,4
Nederland	36,9	33,1	70,0

Tabel 8 **Demografische druk,** CBS 2020.

Kenmerk III:
Bevolkingsprognoses

Naar verwachting groeien alle drie de EHZ-gemeenten in de komende decennia. Volgens de bevolkingsprognose zal Zeewolde op de lange termijn het meest toenemen in inwoneraantal, maar op korte termijn achterblijven bij het provinciale en landelijke gemiddelde. Harderwijk en Ermelo gaan qua verwachte bevolkingstoename redelijk gelijk op, en stijgen gemiddeld genomen sneller dan het Nederlandse gemiddelde (maar vergelijkbaar met de omliggende gemeenten).

De prognoses zijn in lijn met de verwachting dat de provincie Flevoland harder groeit dan de provincie Gelderland. In de omliggende gemeenten valt de verwachte groei van de gemeente Almere op, met 43,7% ten opzichte van 2020.

Gemeente	% groei 2030 (t.o.v. 2020)	% groei 2040 (t.o.v. 2020)	% groei 2050 (t.o.v. 2020)
Ermelo	6,3%	10,9%	13,4%
Harderwijk	8,2%	12,6%	14,9%
Zeewolde	4,5%	13,0%	19,6%
Nijkerk	6,3%	13,3%	18,4%
Putten	6,3%	14,1%	18,8%
Nunspeet	1,5%	1,9%	1,9%
Dronten	5,4%	11,8%	16,3%
Lelystad	10,2%	14,7%	19,3%
Almere	15,7%	31,4%	43,7%
Flevoland	11,8%	23,1%	31,8%
Gelderland	4,1%	6,2%	6,4%
Nederland	6,0%	9,3%	10,9%

Tabel 9 **Bevolkingsprognose,** Statline 2020

Bevolkingsprognose EHZ-gemeenten

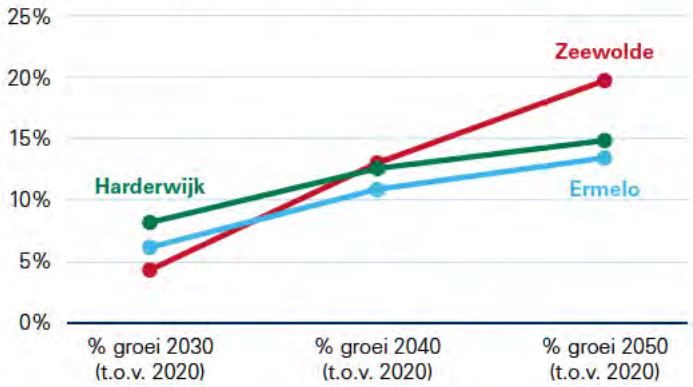

Figuur 22 **Bevolkingsprognoses Ermelo, Harderwijk en Zeewolde.** Statline 2020.

Kenmerk IV:
Herkomst bevolking

Ermelo, Harderwijk en Zeewolde hebben naar verhouding veel inwoners met een Nederlandse achtergrond en relatief weinig met een migratieachtergrond. Ermelo heeft van deze drie gemeenten met 10,9% relatief de minste inwoners met een migratieachtergrond. Voor de gemeenten in de regio valt bij Almere en Lelystad vooral het hoge percentage inwoners met een migratieachtergrond op, en in Putten en Nunspeet het lage percentage inwoners met een migratieachtergrond.

	% Inwoners met Nederlandse achtergrond	% Inwoners met migratie- achtergrond
Ermelo	89,1 %	10,9 %
Harderwijk	81,1 %	18,9 %
Zeewolde	82,7 %	17,3 %
Nijkerk	88,2 %	11,8 %
Putten	92,3 %	7,7 %
Nunspeet	93,0 %	7,0 %
Dronten	83,5 %	16,5 %
Lelystad	68,3 %	31,7 %
Almere	57,3 %	42,7 %
Flevoland	68,4 %	31,6 %
Gelderland	84,1 %	15,9 %
Nederland	76,4 %	23,6 %

Tabel 10 **Herkomst bevolking,** CBS 2019.

7.2 Wonen

Het thema wonen gaat in op de samenstelling van huishoudens (I), de woningvoorraad (II), de woningwaarde en woonlasten in de gemeenten (III) en verhuizingen vanuit de gemeenten (IV).

Bevindingen

- **Het gebied EHZ:** relatief veel samenwonende huishoudens; relatief veel eengezinswoningen (laagbouw); veel verhuisbewegingen tussen de EHZ-gemeenten; gezinnen met kinderen trekken vaak naar Harderwijk of Ermelo; alleenstaanden, stellen zonder kinderen en ouderen trekken vaak naar Harderwijk; werkenden tussen de 24 en 29 trekken vaak naar Zeewolde.
- **Ermelo:** relatief weinig sociale huurwoningen; gemiddelde jaarlijkse woonlasten hoger dan gemiddeld.
- **Harderwijk:** grootste woningvoorraad; relatief hoge vraagprijs met m²; gemiddelde jaarlijkse woonlasten lager dan gemiddeld.
- **Zeewolde:** bovengemiddeld grote koopsector; relatief lage vraagprijs per m².

Kenmerk I:
Huishoudens en samenstelling

In lijn met het aantal inwoners telt de gemeente Harderwijk het grootste aantal huishoudens (19.848) van de EHZ-gemeenten. Ermelo en Zeewolde hebben met respectievelijk 11.129 en 9.248 aanzienlijk minder huishoudens. In alle drie de gemeenten vormen alleenstaanden daarvan ongeveer een derde, de overige huishoudens zijn samenwonend. Het percentage alleenstaanden ligt hiermee ver onder het Nederlands gemiddelde. Dat geldt ook voor de regio.

	Aantal huishoudens	% alleenstaand	% samenwonend
Ermelo	11.129	33,9 %	66,1 %
Harderwijk	19.848	33,1 %	66,9 %
Zeewolde	9.248	31,2 %	68,8 %
Nijkerk	43.171	28,3 %	71,7 %
Putten	9.674	27,1 %	72,9 %
Nunspeet	10.616	28,4 %	71,6 %
Dronten	17.216	30,4 %	69,6 %
Lelystad	33.653	33,8 %	66,2 %
Almere	85.489	31,9 %	68,1 %
Flevoland	173.588	31,5 %	68,5 %
Gelderland	923.361	36,0 %	64,0 %
Nederland	7.857.914	38,3 %	61,7 %

Tabel 11 **Huishoudens en samenstelling,** CBS 2019.

Kenmerk II:
Woningvoorraad

Logischerwijs heeft Harderwijk de grootste woningvoorraad van de EHZ-gemeenten. Voor de gehele regio valt verder op dat zij relatief veel eengezinswoningen en relatief weinig meergezinswoningen hebben, wat duidt op minder hoogbouw dan gemiddeld in Nederland. Dit geldt zeker voor Zeewolde (slechts 14,5% meergezinswoningen). Kijkend naar de eigendomsrechten van de woningvoorraad valt op dat de koopsector in Zeewolde ver bovengemiddeld is (70,3%). Voor Ermelo en Harderwijk geldt dat de omvang van de koopsector gemiddeld is. Tot slot heeft Ermelo relatief weinig sociale huurwoningen (66,7% van de huursector).

	Totale woning-voorraad	% een-gezins-woningen	% meer-gezins-woningen
Ermelo	11.002	77,6 %	22,4 %
Harderwijk	19.450	68,8 %	31,2 %
Zeewolde	8.553	85,5 %	14,5 %
Nijkerk	17.125	83,1 %	16,9 %
Putten	9.670	84,0 %	16,0 %
Nunspeet	10.851	82,8 %	17,2 %
Dronten	17.140	87,2 %	12,8 %
Lelystad	32.893	82,7 %	17,3 %
Almere	84.161	72,9 %	27,1 %
Flevoland	169.237	79,0 %	21,0 %
Gelderland	903.25	74,2 %	25,8 %
Nederland	7.814.912	64,3 %	35,7 %

Tabel 12 **Woningvoorraad en woningtype,** ABF Research 2019.

	% koopsector	% huursector	...waarvan sociale huur (als % van huursector)
Ermelo	62,8 %	37,2 %	66,7 %
Harderwijk	59,3 %	40,7 %	74,7 %
Zeewolde	70,3 %	29,7 %	78,9 %
Nijkerk	69,8 %	30,2 %	77,4 %
Putten	67,5 %	32,5 %	66,9 %
Nunspeet	65,2 %	34,8 %	69,7 %
Dronten	66,5 %	33,5 %	78,2 %
Lelystad	64,0 %	36,0 %	78,2 %
Almere	64,2 %	35,8 %	76,3 %
Flevoland	65,4 %	69,2 %	76,1 %
Gelderland	61,0 %	57,5 %	70,7 %
Nederland	39,0 %	42,5 %	76,3 %

Tabel 13 **Eigendomsrecht van de woningvoorraad,** ABF Research 2019.

De afgelopen jaren is de woningmarkt aanzienlijk veranderd: de prijzen zijn gestegen, de druk op de woningmarkt is toegenomen en steeds vaker hebben inwoners moeite een woning te vinden. De volgende quote illustreert deze veranderingen: "De lokale en regionale woningmarkt in Zeewolde is de afgelopen jaren behoorlijk verhit. Prijzen zijn fors gestegen, de woningbouw staat onder druk door schaarste aan menskracht en materialen. In deze woningmarkt dreigen groepen aan de onderkant van de markt weggedrukt te worden."[26] De EHZ-gemeenten zetten alle drie in op de veranderingen in de woningmarkt, maar wel met andere accenten. De tabel hieronder toont de belangrijkste speerpunten van de drie gemeenten.

26 Gemeente Zeewolde, Woonvisie 2020-2025.

Gemeente	Ambities[27]
Ermelo	Wonen met zorg (diversiteit in woonbehoeften, aandacht voor goede zorg en ondersteuning, aandacht voor ontmoeten en aandacht voor elkaar) [28]
Harderwijk	Duurzaamheid (CO2-reductie in nieuwbouw en bestaande bouw, vergroening leefomgeving) Economische ontwikkeling (aantrekkelijk woonklimaat en versterken wijkeconomie) Sociaal klimaat (efficiëntere organisatie van zorg en ondersteuning, gevarieerde woningvoorraad)
Zeewolde	Passende nieuwbouw en aandacht voor voorraad (uitbreiding sociale huur, meer variatie in woonvormen, prijsklassegrenzen aanpassen) Duurzaam in de breedste zin (energietransitie, nieuwe combinaties van wonen en zorg) Uitvoering samen met partners

Tabel 14 **Overzicht ambities op gebied van wonen**

Kenmerk III:
WOZ-waarde, woninggrootte, vraagprijs en woonlasten

De gemiddelde WOZ-waarde ligt in de gemeente Ermelo hoger dan in de Harderwijk en Zeewolde. Op het gebied van woninggrootte scoren Ermelo en Zeewolde boven het Nederlands gemiddelde. Opvallend is dat de woningen in de provincie Gelderland over het algemeen groter zijn dan in de provincie Flevoland. De vraagprijs per m² is het hoogst in Harderwijk (€ 3.173), welke een stuk boven het Nederlands gemiddelde scoort. Voor Zeewolde geldt de vraagprijs per m2 (€ 2.472), wat relatief laag is.

	Gemiddelde WOZ-waarde x1000 (2019)	Woninggrootte (2020)	Vraagprijs per m2 (2020)
Ermelo	€ 297	122 m²	€ 2.878
Harderwijk	€ 258	115 m²	€ 3.173
Zeewolde	€ 254	132 m²	€ 2.472
Nijkerk	€ 307	128 m²	€ 3.188
Putten	€ 330	133 m²	€ 3.307
Nunspeet	€ 286	127 m²	€ 3.045
Dronten	€ 218	135 m²	€ 2.301
Lelystad	€ 188	125 m²	€ 2.307
Almere	€ 317	112 m²	€ 2.747
Flevoland	€ 212	121 m²	-
Gelderland	€ 243	125 m²	-
Nederland	€ 248	115 m²	€ 2.863

Tabel 15 **WOZ-waarde, woninggrootte en vraagprijs,** CBS.

De gemiddelde jaarlijkse woonlasten liggen in Harderwijk een stuk onder het Nederlands gemiddelde, zowel voor éénpersoons- als voor meerpersoonshuishoudens. In Ermelo liggen de gemiddelde jaarlijkse woonlasten voor beiden groepen iets boven het gemiddelde. Voor Zeewolde geldt dat de woonlasten rond het Nederlands gemiddelde liggen. In de regio valt verder op dat de woonlasten in Almere relatief hoog liggen, en die in Nijkerk, Putten en Nunspeet relatief laag.

	Jaarlijkse woonlasten éénpersoons-huishouden	Jaarlijkse woonlasten meerpersoons-huishouden
Ermelo	€ 775	€ 827
Harderwijk	€ 587	€ 650
Zeewolde	€ 713	€ 782
Nijkerk	€ 567	€ 591
Putten	€ 623	€ 646
Nunspeet	€ 568	€ 613
Dronten	€ 739	€ 739
Lelystad	€ 687	€ 811
Almere	€ 843	€ 843
Nederland	€ 700	€ 773

Tabel 16 **Woonlasten,** COELO 2020.

Kenmerk IV:
Verhuizingen

Over de periode 2008-2018 is door Prof. Dr. Tordoir een analyse uitgevoerd van de verhuizingspatronen vanuit de gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde. De onderliggende kaarten zijn in bijlage 2 bijgevoegd. Per leeftijdsgroep worden hieronder de opvallendheden geïdentificeerd:

Gezinnen met kinderen:

- Harderwijk: Ermelo speelt de meest dominante rol in de verhuizingen vanuit Harderwijk. Er verhuizen iets meer gezinnen vanuit Harderwijk naar Ermelo dan andersom. Voor de overige gemeenten geldt dat de instroom van gezinnen naar Harderwijk groter is dan de uitstroom. Het gebied waar vanuit gezinnen naar Harderwijk toe verhuizen en andersom is relatief groot.
- Ermelo: Verhuizingen naar en vanuit Ermelo spelen zich vooral af met direct naburige gemeenten, waarbij Harderwijk de belangrijkste is. De instroom en uitstroom houden elkaar opvallend in evenwicht. De afgelopen decennia is de instroom vanuit Harderwijk en Putten gegroeid.

27 Gemeente Ermelo, Beleidsvisie wonen met zorg en aandacht, 2019 & Gemeente Harderwijk, Woonvisie 2017-2027 & Gemeente Zeewolde, Woonvisie 2020-2025.
28 De laatste woonvisie van Ermelo komt uit 2014 en is verouderd. De gemeente is daarom bezig met het maken van een nieuwe woonvisie, welke op moment van schrijven van dit feitenboek nog niet voor klaar was. De opgenomen speerpunten komen daarom uit de recente beleidsvisie over wonen en zorg: 'Wonen met zorg & aandacht'.

- Zeewolde: De instroom van gezinnen naar Zeewolde was in het afgelopen decennium vrijwel gelijk aan de uitstroom. De instroom komt vooral vanuit stedelijk gebied (Almere, Lelystad, Amersfoort en Amsterdam), terwijl de uitstroom zich meer richt op landelijke gemeenten. Daarnaast is sprake van een significante uitstroom van gezinnen naar Harderwijk.

Alleenstaanden en stellen zonder kinderen

- Harderwijk: Voor Harderwijk geldt dat verhuizingen – net als bij gezinnen – plaatsvinden in een omvangrijk ruimtelijk veld, waarbinnen Ermelo een dominante rol speelt. Hierbij is de instroom (vanuit Ermelo naar Harderwijk) groter dan de uitstroom.
- Ermelo: Het aantal jaarlijkse verhuizingen van deze groep naar en vanuit Ermelo is relatief beperkt. De relatie met Harderwijk domineert, naast een beperkte relatie met Putten en Amersfoort.
- Zeewolde: Alleenstaanden en stellen zonder kinderen vormen in Zeewolde een relatief klein deel van de bevolking. Bovendien is deze groep in Zeewolde relatief honkvast. De verhuisstromen zijn daarom zeer klein. Instroom komt voornamelijk uit Amersfoort en Almere en uitstroom is vooral gericht op Harderwijk.

Werkzame 24- t/m 29-jarigen[29]

- *Harderwijk:* De in- en uitstroom houden elkaar vrijwel in evenwicht. De uitstroom naar grote steden is groter dan de instroom, en de instroom vanuit naburige gemeenten (vooral Ermelo) is groter dan de uitstroom. Alleen naar Zeewolde is sprake van een relatief belangrijke uitstroom. Afgelopen decennia nam de uitstroom naar vooral Ermelo significant toe.
- *Ermelo:* Verhuizingen van werkzame 24-29 jarigen richten zich vooral op Harderwijk (vooral uitgaand) en, in tweede instantie Putten (vooral inkomend). De inkomende stroom vanuit Harderwijk nam afgelopen jaren echter wel toe.
- *Zeewolde:* In tegenstelling tot Ermelo kent Zeewolde wel een ruimtelijk uitgestrekt veld van verhuizingen van deze groep. Harderwijk speelt hierbij de hoofdrol, waarbij het jaarlijks aantal inkomende verhuizingen groter is dan de uitgaande verhuizingen (zie figuur 23). Dat is opmerkelijk, omdat deze groep doorgaans verhuist van kleine gemeenten naar grotere gemeenten. Mogelijke verklaringen zijn de wachtlijsten voor woningen in Harderwijk of een vertekening van het beeld door inschrijvingen in het GBA door Oost-Europese werknemers die veelal binnen deze leeftijdscategorie vallen.

Ouderen (60+ jaar)

- *Harderwijk:* Ouderen zijn relatief honkvast en verhuizen doorgaans slechts sporadisch. Daarom is de relatief grote omvang van de inkomende verhuisstroom van ouderen naar Harderwijk, uit alle windrichtingen, des te meer opmerkelijk (zie figuur 24). Ook voor deze groep is de relatie met Ermelo dominant, met een in- en uitstroom die elkaar vrijwel in evenwicht houden. Juist in die relatie zit ook de sterkste dynamiek gedurende afgelopen tijd, met een toenemende instroom naar Harderwijk.
- *Ermelo:* Het verhuisveld naar en vanuit Ermelo is ruimtelijk gezien relatief beperkt. Ouderen zijn in deze gemeente relatief honkvast. In de verhuizingen die er wel zijn speelt Harderwijk, en in tweede instantie Putten, de hoofdrol.
- *Zeewolde:* Ook voor de ouderen in Zeewolde geldt een relatief grote honkvastheid. Opmerkelijk zijn wel de instroom vanuit Amersfoort en de uitstroom naar Harderwijk.

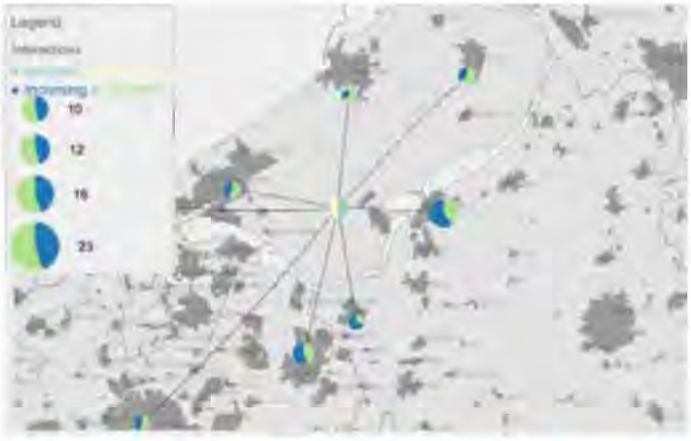

Figuur 23 **Gemiddelde verhuizingen van werkende 24- t/m 29-jarigen naar en vanuit Zeewolde in periode 2009-2018,** Tordoir 2020.

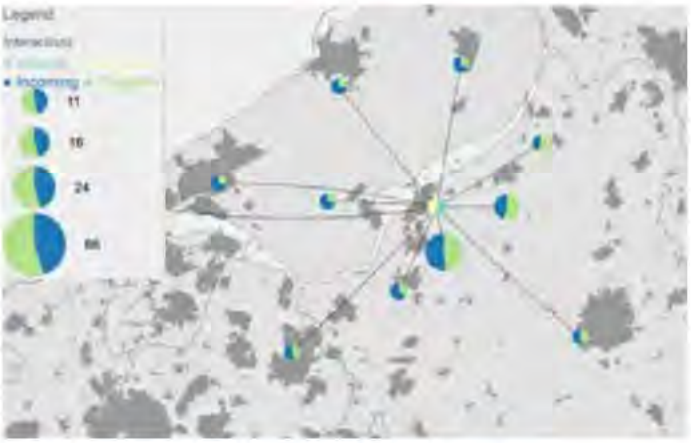

Figuur 24 **Gemiddelde verhuizingen van ouderen (60+ jaar) naar en vanuit Harderwijk in periode 2009-2018,** Tordoir 2020.

29 Deze groep is zowel voor de economie als voor lokale sociale vitaliteit van belang en wordt daarom hier apart uitgesplitst

7.3 Economie

Het derde thema is economie en de sociaal economische positie van de inwoners in de gemeenten. Hieronder worden achtereen de volgende kenmerken beschreven: werkgelegenheid en economische sectoren (I), beroepsbevolking en arbeidsdeelname (II), inkomen en werkloosheid (III), ligging en woon-werkverkeer (IV), bedrijventerreinen (V) en regionale economische samenwerking (VI).

Bevindingen

- **Het gebied EHZ:** krachtige arbeidsmarkt en veel arbeidspotentieel (relatief veel banen per 1000 inwoners, hoge netto arbeidsparticipatie, lage werkloosheid, relatief veel middelbaar- en laagopgeleiden). De regio kent 'sterke bedrijven, gemotiveerde mensen die hard werken en een innovatieve leef- en werkomgeving'.
- **Ermelo:** veel werkgelegenheid (veel banen en vestigingen per 1000 inwoners); banen in de collectieve dienstverlening (vooral zorg en defensie) vormen de economische motor; veel werknemers uit Harderwijk en Zeewolde.
- **Harderwijk:** veel banen in collectieve dienstverlening, handel en industrie; veel midden-en laaggeschoolden werknemers uit Almere, Lelystad en Dronten.
- **Zeewolde:** ondernemend en innovatief (veel ZZP'ers); veel banen in zakelijke dienstverlening, handel, industrie en landbouw; relatief veel banen op bedrijventerreinen; aanzienlijke werkpendel van middengeschoolden naar Harderwijk, Ermelo en Nijkerk.

Kenmerk I: Werkgelegenheid en economische sectoren

In de drie EHZ-gemeenten zijn, ten opzichte van het provinciale en landelijk gemiddelde, relatief veel banen per 1000 inwoners. In Zeewolde geldt dit ook voor het aantal vestigingen per 1000 inwoners. Het beeld in de regio is gemengd: de gemeenten Nijkerk en Nunspeet hebben relatief veel banen, terwijl Putten, Dronten en Almere relatief weinig banen hebben. Het aantal ZZP'ers ten opzichte van het aantal banen is in beide provincies bovengemiddeld. Vooral Zeewolde, Putten en Dronten vallen hier op, waar respectievelijk 15,6%, 22,2% en 18,1% van het aantal banen wordt ingevuld door een zelfstandige zonder personeel (ZZP'ers).

	Banen per 1000 inwoners van 15-74 jaar (2019)	Aantal vestigingen per 1000 inwoners van 15-74 jaar (2019)	ZZP'ers ten opzichte van het aantal banen (2018)
Ermelo	709,9	123,8	10,9 %
Harderwijk	696,4	116,4	9,8 %
Zeewolde	709,1	154,9	15,6 %
Nijkerk	736,1	134,4	12,0 %
Putten	578,5	138,5	22,2 %
Nunspeet	717,9	127,9	13,3 %
Dronten	564,7	133,7	18,1 %
Lelystad	659,6	125,6	11,4 %
Almere	548,3	129,5	15,0 %
Flevoland	612,8	132,3	14,7 %
Gelderland	666,1	122,4	12,0 %
Nederland	677,1	129,6	11,4 %

Tabel 17 **Banen en vestigingen**, CBS.

De verdeling van banen over de verschillende sectoren verschilt sterk tussen de EHZ-gemeenten. Zo is het relatieve aantal banen in de collectieve dienstverlening opvallend groot in Ermelo, en opvallend klein in Zeewolde. Dit is in lijn met het feit dat Ermelo een uitzonderlijk grote zorgsector kent en er relatief veel banen zijn bij de overheid, vooral voor defensie.[30] Ook valt op dat in alle gemeenten het relatieve aantal banen in de collectieve dienstverlening opvallend veel groter is dan het relatieve aantal vestigingen in de collectieve dienstverlening. Dit duidt erop dat de vestigingen in de collectieve dienstverlening relatief veel banen hebben.

In de zakelijke dienstverlening is het relatieve aantal banen aanzienlijk groter in Zeewolde dan in Ermelo en Harderwijk.[31] aandeel vestigingen in deze sector ligt over het algemeen hoger in de regio dan het aantal banen. Het percentage banen in de handel ligt in de gemeente Harderwijk en Zeewolde boven het landelijk en provinciaal gemiddelde. De gemeente Ermelo heeft relatief minder banen in de handel. Ook het aantal banen in de industrie loopt sterk uiteen, met Ermelo als gemeente met relatief de minste banen in de industrie. Het aandeel banen in recreatie en toerisme ligt in de drie EHZ-gemeenten boven het Nederlands en provinciaal gemiddelde, met Zeewolde als uitschieter. Echter, ook in Harderwijk en Ermelo vormt toerisme een belangrijke pijler binnen de gemeentelijke economie.[32] Het aandeel vestigingen overige dienstverlening ligt aanzienlijk lager dan het aandeel banen in die sector. Verder valt op dat Zeewolde in vergelijking met de regio, en met het Nederlands gemiddelde, een relatief groot aandeel van banen in de landbouw heeft. Ook het aandeel vestigingen in deze sector is in Zeewolde relatief groot.

30 Economisch programma Ermelo 2015-2018.
31 Zeewolde trends en opgaven 2018.
32 Economisch programma Ermelo 2015-2018 en Stadsvisie Harderwijk 2031.

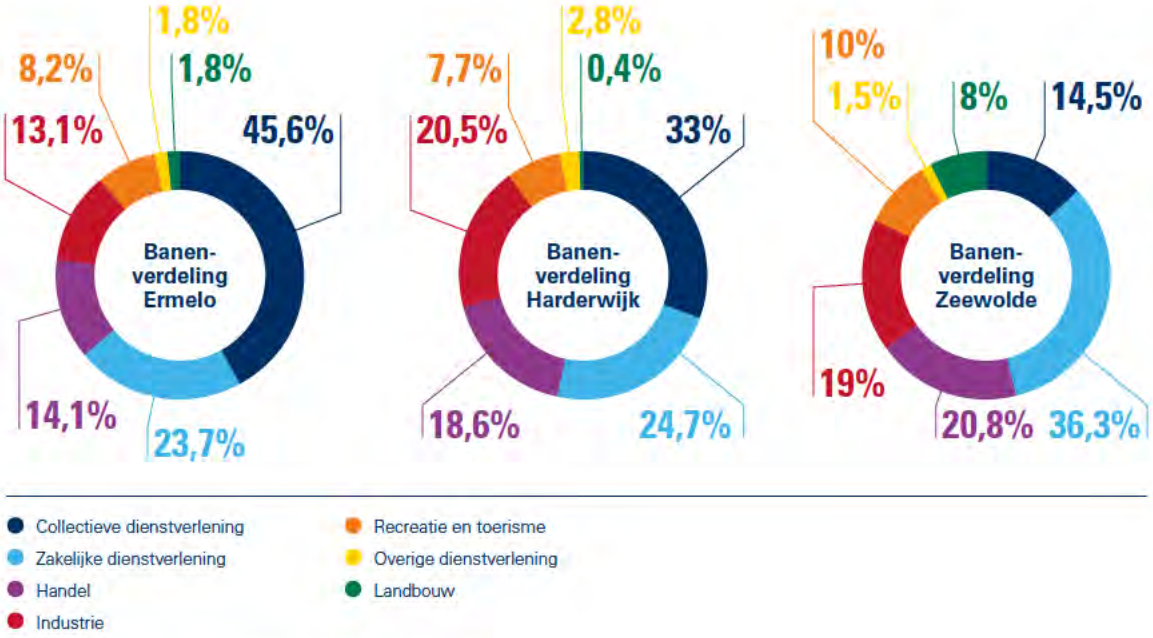

Figuur 25 **Banenverdeling per sector in Ermelo, Harderwijk en Zeewolde,** LISA 2019.

% banen in...	Collectieve dienstverlening	Zakelijke dienstverlening	Handel	Industrie	Recreatie en toerisme	Overige dienstverlening	Landbouw
Ermelo	45,6 %	23,7 %	14,1 %	13,1 %	8,2 %	1,8 %	1,8 %
Harderwijk	33,0 %	24,7 %	18,6 %	20,5 %	7,7 %	2,8 %	0,4 %
Zeewolde	14,5 %	36,3 %	20,8 %	19,0 %	10,0 %	1,5 %	8,0 %
Nijkerk	15,3 %	26,6 %	24,6 %	29,6 %	5,4 %	2,4 %	1,6 %
Putten	20,5 %	26,3 %	22,8 %	21,9 %	8,3 %	2,9 %	5,6 %
Nunspeet	19,6 %	27,0 %	25,4 %	23,5 %	8,9 %	2,0 %	2,4 %
Dronten	27,0 %	24,0 %	20,7 %	17,1 %	8,4 %	2,5 %	8,8 %
Lelystad	33,8 %	25,1 %	21,1 %	17,0 %	6,4 %	1,7 %	1,2 %
Almere	31,1 %	32,8 %	21,8 %	11,2 %	6,5 %	2,6 %	0,4 %
Flevoland	28,3 %	28,6 %	16,0 %	20,8 %	6,4 %	4,2 %	2,3 %
Gelderland	31,7 %	27,7 %	18,4 %	17,5 %	6,5 %	2,6 %	2,1 %
Nederland	31,8 %	29,7 %	17,5 %	16,2 %	7,0 %	2,6 %	2,2 %

% vestigingen in...	Collectieve dienstverlening	Zakelijke dienstverlening	Handel	Industrie	Recreatie en toerisme	Overige dienstverlening	Landbouw
Ermelo	10,5 %	34,0 %	16,6 %	15,0 %	1,5 %	6,5 %	4,5 %
Harderwijk	8,5 %	36,6 %	18,4 %	15,0 %	1,2 %	6,8 %	1,2 %
Zeewolde	9,9 %	36,1 %	17,3 %	11,7 %	1,4 %	4,9 %	10,9 %
Nijkerk	16,5 %	35,5 %	20,0 %	17,4 %	1,2 %	6,6 %	4,0 %
Putten	9,6 %	32,2 %	16,3 %	20,8 %	1,7 %	6,1 %	10,6 %
Nunspeet	9,0 %	34,1 %	18,4 %	20,8 %	1,3 %	5,9 %	6,3 %
Dronten	8,1 %	29,8 %	18,6 %	13,3 %	1,4 %	6,8 %	13,6 %
Lelystad	10,8 %	36,2 %	22,1 %	16,2 %	1,6 %	6,0 %	2,1 %
Almere	24,4 %	41,5 %	15,2 %	12,4 %	2,3 %	6,0 %	0,4 %
Flevoland	21,8 %	34,6 %	16,2 %	14,0 %	1,8 %	6,0 %	5,7 %
Gelderland	22,9 %	36,3 %	16,0 %	15,0 %	1,4 %	6,0 %	5,6 %
Nederland	21,5 %	38,3 %	15,7 %	14,4 %	1,7 %	5,7 %	4,5 %

Tabel 18 **Verdeling over sectoren van banen en vestigingen, LISA 2019.**

Kenmerk II:
Beroepsbevolking en arbeidsdeelname

Met de beroepsbevolking worden de mensen bedoeld die betaald werk hebben of die geen betaald werk hebben, maar recent naar betaald werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn. In Ermelo en Harderwijk ligt de beroepsbevolking per 1000 inwoners dicht bij het landelijk en provinciaal gemiddelde. Opvallend is dat Zeewolde een relatief grote beroepsbevolking heeft, met 775 personen per 1000 inwoners.

De netto arbeidsparticipatie is het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de bevolking van 15 tot 75 jaar. Hierbij valt op dat vrijwel alle gemeenten in de regio boven het landelijk en provinciaal gemiddelde scoren. De netto arbeidsparticipatie ligt in Ermelo en Harderwijk dichter bij het provinciaal en landelijk gemiddelde. De gemeente Zeewolde heeft met 73,3% de grootste netto arbeidsparticipatie van de regio.

	Beroepsbevolking per 1000 inwoners	Percentage netto arbeidsparticipatie
Ermelo	702	69,5 %
Harderwijk	705	70,0 %
Zeewolde	757	73,3 %
Nijkerk	728	71,4 %
Putten	735	71,5 %
Nunspeet	702	70,5 %
Dronten	712	70,7 %
Lelystad	673	64,9 %
Almere	720	70,0 %
Flevoland	715	69,6 %
Gelderland	704	68,7 %
Nederland	706	68,8 %

Tabel 19 **Beroepsbevolking en arbeidsparticipatie,** CBS 2019.

De relatieve beroepsbevolking met een laag opleidingsniveau ligt in Zeewolde, en in mindere mate ook in Ermelo, boven het provinciaal en landelijk gemiddelde, in Harderwijk eronder. Het aandeel van de beroepsbevolking met een middelbaar onderwijsniveau is in alle drie de EHZ-gemeenten relatief hoog. De beroepsbevolking met een hoog onderwijsniveau, tot slot, ligt net iets onder het Nederlands gemiddelde. De trend van een relatief weinig hoog en veel middelbaar opgeleiden is ook terug te zien in de omliggende gemeenten.

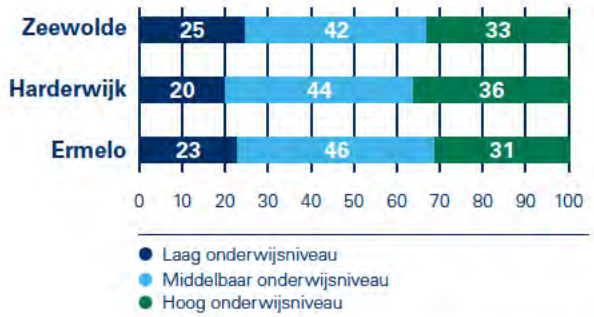

Figuur 26 **Beroepsbevolking naar onderwijsniveau,** CBS 2019.

	% beroeps-bevolking met laag onderwijs-niveau	% beroeps-bevolking met middelbaar onderwijs-niveau	% beroeps-bevolking met hoog onderwijs-niveau
Ermelo	23 %	46 %	31 %
Harderwijk	20 %	44 %	36 %
Zeewolde	25 %	42 %	33 %
Nijkerk	26 %	43 %	30 %
Putten	23 %	46 %	31 %
Nunspeet	29 %	43 %	29 %
Dronten	18 %	50 %	32 %
Lelystad	24 %	47 %	29 %
Almere	21 %	45 %	34 %
Flevoland	22 %	45 %	30 %
Gelderland	22 %	41 %	36 %
Nederland	21 %	41 %	38 %

Tabel 20 **Beroepsbevolking naar onderwijsniveau,** CBS 2019.

Kenmerk III:
Inkomen en werkloosheid

Het gestandaardiseerd inkomen is het besteedbaar inkomen gecorrigeerd door verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden. In de gemeente Harderwijk ligt het gestandaardiseerd inkomen met € 36.200 iets onder het provinciaal gemiddelde. Zeewolde scoort met € 39.400 boven het gemiddelde in de provincie. In de gemeente Ermelo ligt het inkomen met € 43.200 het hoogst van de regio.

Het werkloosheidspercentage in de drie gemeenten is relatief laag en er zijn relatief weinig huishoudens die een bijstandsuitkering ontvangen, zeker in Ermelo en Zeewolde. In de provincie Flevoland heerst zelfs krapte op de arbeidsmarkt.[33] Er is echter wel een werkgelegenheidsgroei in deze provincie die sterker is dan gemiddeld in Nederland. In de omliggende gemeenten valt op dat Lelystad en Almere beide een relatief hoog werkloosheidspercentage hebben, en in lijn daarmee ook een hoog percentage huishoudens dat een bijstandsuitkering ontvangt.

33 UWV (2019). Regio in Beeld. Flevoland – hoofdrapport.

	Gestandaar-diseerd inkomen in euro's x 1000 (2017)	Werkloosheid-percentage (2019)	Huishoudens met bijstands-uitkering t.o.v. huishoudens totaal (2019)
Ermelo	€ 43,2	2,7 %	3,0
Harderwijk	€ 36,2	3,0 %	4,4
Zeewolde	€ 39,4	2,9 %	2,9
Nijkerk	€ 38,6	2,5 %	2,7
Putten	€ 39,8	2,3 %	1,9
Nunspeet	€ 38,8	2,4 %	2,4
Dronten	€ 35,6	3,0 %	3,6
Lelystad	€ 33,1	4,0 %	6,6
Almere	€ 33,8	4,0 %	6,6
Flevoland	€ 34,7	3,6 %	5,7
Gelderland	€ 37,5	3,0 %	4,5
Nederland	€ 37,5	3,4 %	5,2

Tabel 21 **Inkomen en werkloosheid,** CBS.

Kenmerk IV:
Ligging en woon-werkverkeer

De EHZ-gemeenten zijn strategisch gelegen tussen de steden Amsterdam, Utrecht, Amersfoort en Zwolle in. Ook de Economic Board van Noord-Veluwe haalt dit aan als voordeel van deze regio: "De kracht van deze regio ligt in verbinding: tussen de steden Amersfoort en Zwolle; en tussen het groen van de Veluwe en het blauw van de Randmeren".[34]

De regio kent veel werkgelegenheid, waardoor er aanzienlijke woon-werkpendels zijn. Binnen deze woon-werkpendels horen de gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde tot hetzelfde samenhangende cluster. Daarbij laten de pendels van hoger geschoolden in termen van omvang van het samenhangende cluster een ander patroon zien dan de pendels van midden- en lager geschoolden.

Voor hoger geschoolden[35] vormen Ermelo, Harderwijk en Zeewolde onderdeel van een uitgestrekt en interregionaal systeem dat de regio's Zwolle, Stedendriehoek, Noordrand Veluwe en het grootste deel van Flevoland omvat. Daarnaast is er ook een niet te verwaarlozen pendel naar de noordelijke Randstad (Almere, Amersfoort en Utrecht). Hoger geschoolden reizen dus gemiddeld gezien in een grote regio voor hun werk (zie het groene gebied in figuur 27). Voor middengeschoold werk[36] vormen Ermelo, Harderwijk en Zeewolde, aangevuld met Nunspeet en Elburg, een eigenstandige arbeidsmarkt: het gebied kent kijkend naar de woonwerkpendels een duidelijke ruimtelijke samenhang (zie het gele gebied in figuur 28). Dit geldt ook voor de woon-werkpendels van lager geschoolden[37], maar voor deze groep zijn ook Lelystad en Dronten onderdeel van het daily urban system (zie het gele gebied in figuur 29).

Kijkend naar de individuele gemeenten valt voor Ermelo op dat zij een belangrijke werkfunctie heeft voor inwoners uit Harderwijk van alle opleidingsniveaus en voor middelgeschoolde inwoners uit Zeewolde. In Harderwijk zelf wordt midden- en lagergeschoold werk vooral ingevuld door inwoners uit Almere, Lelystad en Dronten, waarbij de rol van Almere als woongemeente de afgelopen jaren is toegenomen. Voor Zeewolde geldt dat middengeschoolden primair gericht zijn op Gelderland: zij werken vooral in Harderwijk en daarnaast ook in Ermelo en Nijkerk. Tegelijkertijd halen Zeewoldse werkgevers hun middengeschoold personeel uit naburige Flevolandse gemeenten, waar vooral de rol van Almere de afgelopen decennia sterk toenam.

Samenvattend vormen de EHZ-gemeenten zeker voor midden- en laaggeschoolden en duidelijk samenhangende arbeidsmarkt, waarbinnen de gemeenten sterk op elkaar georiënteerd zijn.

Figuur 27 **Werkpendel hoger opgeleiden,** Tordoir 2020.[38]

34 Position paper Economic Board Noord-Veluwe. (2019).
35 Opleidingsniveau HBO/WO
36 Opleidingsniveau Havo/VWO/MBO
37 Opleidingsniveau Mavo/LBO
38 De lijnen op de kaart lopen tussen postcodegebieden en geven allereerst de omvang van de verplaatsingsstromen weer: hoe donkerder de lijn, hoe meer verplaatsingen (zie ook de legenda). Ten tweede tonen de lijnen de richting van de verplaatsingsstromen: het blauwe deel van een lijn haakt aan op de plaats met een per saldo netto inkomende stroom, terwijl het rode deel aanhaakt op de plaats met een per saldo uitgaande stroom. De verhouding in lengte tussen het rode en het blauwe lijndeel reflecteert de verhouding tussen de twee stroom-richtingen. Tot slot geven de gekleurde regio's de daily urban systems weer: de samenhangende systemen van dagelijkse verplaatsingen voor werk, onderwijs en/of voorzieningen.

Figuur 28 **Werkpendel middelbaar opgeleiden,** Tordoir 2020.

Figuur 29 **Werkpendel lager opgeleiden,** Tordoir 2020.

Kenmerk V:
Bedrijventerreinen

De tabel hieronder geeft de bedrijventerreinen in de EHZ-gemeenten weer. Voor Ermelo geldt dat 10,2 % van alle bedrijven en 22% van alle banen zich op een bedrijventerrein bevindt. In Harderwijk liggen deze percentages iets hoger, met 14,2% van alle bedrijven en 39,3% van alle banen. De percentages in Zeewolde liggen het hoogst: 21,7% van alle bedrijven en 50,4% van alle banen bevinden zich op een bedrijventerrein.

Gemeente	Bedrijventerrein	Aantal vestigingen	Aantal banen
Ermelo			
	Driehoek	26	234
	Kerkdennen	32	347
	Veldzicht	105	1804
	Veldzicht-Noord	78	689
	Werklandschap Veldzicht	9	42
Harderwijk			
	Bedrijventerrein Zandlaan	3	7
	Bedrijvenpark Tonsel	29	499
	De Sypel (Werkgebied)	68	730
	De Sypel (Wittenhagen Noordwest)	15	338
	Handelsweg (Stadsdennen)	5	27
	Lorentz I	234	3382
	Lorentz II	152	3787
	Lorentz III	7	212
	Lorentz Haven	8	74
	Overveld (Walstein)	40	143
	Weiburg	24	516
Zeewolde			
	Gildenveld	80	350
	Gildenveld II	15	79
	Schepenveld	134	742
	Planetenveld	60	824
	Trekkersveld	163	3.344
	Harderhaven	12	38
	Krachtenveld	38	123
	Horsterparc	71	455
	Vestingveld	4	29

Tabel 22 **Overzicht bedrijventerreinen inclusief aantal vestigingen en banen,** april 2019[39]

39 Bronnen: IBIS-Gelderland, IBIS-Flevoland, PWE-Gelderland en Vestigingenregister Flevoland.

Kenmerk VI:
Regionale economische samenwerking

De regionale economie in en rondom de EHZ-gemeenten is een sterke economie. Tijdens de kredietcrisis van 2008 was deze regio bijvoorbeeld één van de best presterende van het land. Afgelopen jaren liep de regionaal economische samenwerking echter minder soepel: "Verwachtingen werden niet altijd met resultaten ingelost en de bestuurlijke verhoudingen pasten zich daaraan aan. Verbanden vielen uiteen en er werd gezocht naar nieuwe economische oriëntaties en koersen".[40] Als gevolg hiervan viel het Samenwerkingsverband Noord-Veluwe uiteen. De individuele gemeenten gingen op zoek naar nieuwe economische samenwerkingen en er werd ingezet op het uitwerken van gezamenlijke thema's en de ontwikkeling van een Gebiedsagenda in EHZ-verband. In een memo van de gemeente Ermelo staat hierover bijvoorbeeld het volgende: "Onze economisch sterke regio kent vele bedrijven in de agro/food-, tech-, health- en maak-industrieën, die gemotiveerd zijn om de maatschappelijke opgaven in hun bedrijfsmatig functioneren te integreren."[41]

Ook in het regionaal programma werklocaties Noord-Veluwe komt deze nieuwe oriëntatie terug. Ermelo en Harderwijk vormen hierin, aangevuld met Putten, een duidelijk afgebakende sub-regio. De gemeenten zetten in op gezamenlijkheid: "We willen in onze plannen rondom bedrijventerreinen gezamenlijk optrekken en er gezamenlijk voor zorgen dat de bedrijven de beste locatie vinden en tegelijkertijd zorgvuldig om te gaan met de ruimte. En we willen een gezamenlijke regionale werkgroep bedrijventerreinen inrichten, die zich bezig gaat houden met het afstemmen van vraag en aanbod in de drie gemeenten".[42] Daarnaast streven de gemeenten naar verduurzaming van bedrijventerreinen, het (indien nodig) verplaatsen van bedrijven in het buitengebied, ruimte creëren voor nieuwe bedrijvigheid, kwalitatieve verbeteringen en samenwerking met de provincie.[43]

7.4 Duurzaamheid

Het vierde thema is duurzaamheid. Hierbij worden de volgende aspecten belicht: hernieuwbare bronnen (I), duurzame mobiliteit (II) en regionale energiestrategie (RES) en duurzaamheidsambities (III).

Bevindingen

- **Het gebied EHZ:** concept-RES'en zijn af, in andere regio's; stevige duurzaamheidsambities.
- **Ermelo:** lagere score op duurzaamheidsindicatoren aangaande energie en milieu; wel relatief veel zonnepanelen.
- **Harderwijk:** matige score op duurzaamheidsindicatoren aangaande energie en milieu.
- **Zeewolde:** groene gemeente; uitzonderlijk veel hernieuwbare energie en elektriciteit; veel elektrische auto's; inzet om de vooraanstaande positie als groene gemeente te behouden.

Kenmerk I:
Hernieuwbare bronnen

Kijkend naar hernieuwbare energie, elektriciteit en warmte bestaan er grote verschillen tussen de EHZ-gemeenten. Voor Ermelo en Harderwijk geldt dat zij onder het landelijk en provinciaal gemiddelde scoren, maar nadrukkelijke ambities hebben op gebied van duurzaamheid (bijvoorbeeld hernieuwbare energie)[44]. Wel heeft Ermelo bovengemiddeld veel woningen met zonnepanelen.

Zeewolde springt er echter uit, met bijna 100% hernieuwbare energie en 377,1 % hernieuwbare elektriciteit. Dit uitzonderlijk hoge percentage kan worden verklaard door het grote aantal windmolens in Zeewolde.[45] Deze vooraanstaande positie van Zeewolde geldt overigens ook voor duurzaamheid in bredere zin: in de gemeentelijke duurzaamheidsindex (waarin een breed pallet aan duurzaamheidscriteria worden meegenomen) staat Zeewolde op de vierde plaats in Nederland.[46] In de regio, tot slot, valt op dat ook de gemeenten Dronten en Lelystad relatief veel hernieuwbare elektriciteit produceren (met respectievelijk 159,5% en 100,9%).

40 Memo Strategie regio economie corona, Gemeente Ermelo, 2020.
41 Memo Strategie regio economie corona, Gemeente Ermelo, 2020.
42 Regionaal Programma Werklocaties Noord-Veluwe, 2019.
43 Regionaal Programma Werklocaties Noord-Veluwe, 2019.
44 Gemeente Ermelo, Coalitieakkoord 2018-2022 & Gemeente Harderwijk, Coalitieakkoord 2018-2022.
45 Duurzaamheidsvisie Zeewolde 2017-2025.
46 Duurzaamheidsvisie Zeewolde 2017-2025.

	% hernieuw-bare energie (2018)	% hernieuw-bare elektriciteit (2018)	% hernieuw-bare warmte (2018)	% woningen met zonne-panelen (2019)
Ermelo	4,1 %	6,4 %	2,9 %	21,7 %
Harderwijk	6,6 %	6,6 %	7,9 %	15,0 %
Zeewolde	97,5 %	377,1 %	4,8 %	21,1 %
Nijkerk	6,4 %	5,7 %	7,7 %	19,4 %
Putten	6,3 %	11,0 %	5,5 %	13,1 %
Nunspeet	3,7 %	2,8 %	2,7 %	13,2 %
Dronten	36,3 %	159,5 %	5,4 %	23,8 %
Lelystad	21,0 %	100,9 %	9,1 %	20,2 %
Almere	6,6 %	13,8 %	4,1 %	14,4 %
Flevoland	30,0 %	136,0 %	-	16,8 %
Gelderland	15,2 %	7,3 %	9,5 %	15,2 %
Nederland	7,6 %	18,5 %	5,6 %	12,5 %

Tabel 23 **Hernieuwbare brandstoffen,** CBS.

Kenmerk II:
Duurzame mobiliteit

Het aantal deelauto's ligt in de EHZ-gemeenten relatief laag in vergelijking met het provinciaal en landelijk gemiddelde. Dat geldt ook voor de regio, met uitzondering van Lelystad. Het beeld voor het aantal elektrische auto's is anders: Harderwijk en zeker Zeewolde scoren hier bovengemiddeld met respectievelijk 10,4 en 30,8 elektrische personenauto's per 1.000 inwoners. Het aantal e-laadpunten blijft in deze gemeenten echter wel steken rond of zelfs onder het landelijk gemiddelde. In de regio valt vooral op dat Almere uitzonderlijk veel elektrische personenauto's heeft (137,8 per 1.000 inwoners).

	Deelauto's per 100.000 inwoners (2019)	Elektrische personenauto's per 1.000 inwoners (2019)	(Semi)publieke e-laadpunten per 1.000 inwoners (2020)
Ermelo	18,6	6,6	2,1
Harderwijk	8,4	10,4	3
Zeewolde	13,4	30,8	2,7
Nijkerk	11,6	7,4	3,2
Putten	4,1	6	1,6
Nunspeet	7,3	5,2	2,3
Dronten	2,5	6	2
Lelystad	43,6	8,2	3,5
Almere	17,8	137,8	3,3
Flevoland	18,2	73,6	2,9
Gelderland	25,0	7,3	2,3
Nederland	41	11,8	3

Tabel 24 **Duurzame mobiliteit,** CBS.

Kenmerk III:
Duurzaamheidsscores

Onderstaande grafieken geven de duurzaamheidsscores van de EHZ-gemeenten weer op basis van 24 duurzaamheidsindicatoren op de dimensies mens en maatschappij, milieu en energie, en economie.[47] De scores worden weergegeven op een schaal van 1 tot 10.

De gemeente Ermelo heeft een gemiddelde score van 6,5 op het gebied van duurzaamheid. Dit is een goede score en ligt ruim boven het Nederlands gemiddelde. Er valt nog winst te behalen op het gebied van milieu en energie. Indicatoren die zeer slecht scoren zijn vervoerswijze, hernieuwbare energie en CO2 woningen. De gemeente Harderwijk scoort met een gemiddelde van 6,1 iets boven het Nederlands gemiddelde. De scores op economie en mens en maatschappij zijn redelijk goed. Er kan nog winst behaald worden op het gebied van milieu en energie. De gemeente Zeewolde heeft met een score van 7.0 de hoogste score op de duurzaamheidsindex van alle Nederlandse gemeenten. Hoewel de gemeente goed scoort op het gebied van duurzaamheid, kan nog winst behaald worden bij CO2 wegverkeer en CO2 woningen.

Duurzaamheidsscore Ermelo:

47 GD Index https://www.gdindex.nl/mijngemeente.html.

Duurzaamheidsscore Harderwijk:

Duurzaamheidsscore Zeewolde:

Figuur 30 **Duurzaamheidsscores Ermelo, Harderwijk en Zeewolde,** GDIndex 2020.

Kenmerk III:
Regionale energiestrategie (RES) en duurzaamheidsambities

Ermelo en Harderwijk vallen samen met de gemeente Elburg, Hattem, Nunspeet, Oldebroek en Putten, de provincie Gelderland en het waterschap Vallei en Veluwe in de *RES-regio Noord-Veluwe*. Deze regio heeft in april 2020 een concept-RES opgeleverd, waarin wordt uitgewerkt welke mogelijkheden de regio ziet voor het opwekken van duurzame energie en elektriciteit, waarin een planning staat voor de regionale inzet, en waarin wordt omschreven hoe de regio de toekomstige warmtevoorziening wil realiseren.[48]

De gemeente Zeewolde valt samen met de gemeente Almere, Dronten, Lelystad, Noordoostpolder en Urk, de provincie Flevoland en het waterschap Zuiderzeeland in de *RES-regio Flevoland*. Ook deze RES-regio heeft inmiddels een concept-RES opgeleverd. Dit document laat zien welke plannen Flevoland heeft in het kader van energiebesparing, het opwekken van hernieuwbare energie en de warmtetransitie. Vanwege de grote hoeveelheid windenergie die in Flevoland wordt opgewekt draagt de provincie bovengemiddeld bij aan de landelijke opgave van de uitvoering van het Klimaatakkoord.[49]

Naast de regionale duurzaamheidsambities hebben de EHZ-gemeenten ook individuele ambities op dit thema, zie onderstaande tabel.

Gemeente / regio	Duurzaamheidsambities
RES-regio Noord-Veluwe	· In 2023 16% hernieuwbare opwekking; · In 2030 55% CO2-reductie ten opzichte van 1990; · In 2050 energieneutraal, wat betekent dat de energiebehoefte van de regio binnen de grenzen van de RES-regio wordt opgewekt met hernieuwbare bronnen.
RES-regio Flevoland	· In 2030 minimaal 13,5% van de landelijke opgave van 35TWh hernieuwbaar opgewekte elektriciteit produceren; · In 2050 CO2-neutraal.
Gemeente Ermelo	· In 2030 energieneutraal; · In 2035 klimaatneutraal.[50]
Gemeente Harderwijk	· In 2031 tot 45% CO2-uitstroot reduceren, middels besparing, opwekking van duurzame energie en compensatie.[51]
Gemeente Zeewolde	· Vooraanstaande positie als duurzame gemeente behouden.[52]

Tabel 25 **Overzicht duurzaamheidambities**

48 Concept-RES Noord-Veluwe, 2020.
49 Concept-RES Flevoland, 2020.
50 Gemeente Ermelo, Onderzoek sturing en samenwerking op duurzaamheid, 2019 & Gemeente Ermelo, Coalitieakkoord 2018-2022.
51 Gemeente Harderwijk, De energieke stad: Een routekaart naar klimaatneutraal Harderwijk & Gemeente Harderwijk, Coalitieakkoord 2018-2022.
52 Gemeente Zeewolde, Duurzaamheidsvisie 2017-2025 & Gemeente Zeewolde, Coalitieakkoord 2018-2022.

7.5 Toerisme en recreatie

Het vierde thema is toerisme en recreatie. Hieronder worden de volgende onderwerpen besproken: omvang en type recreatie en toerisme (I) en verplaatsingsstromen voor sociale en recreatieve motieven (II).

Bevindingen

- **Het gebied EHZ:** toerisme vormt een belangrijk onderdeel van de lokale economie (relatief veel banen in toerisme); natuur speelt een belangrijke rol in het toeristisch profiel van de gemeenten; EHZ-gemeenten vormen met Putten een lokaal sterk samenhangend ecosysteem voor recreatie en sociale activiteiten.
- **Ermelo:** veel verblijfstoerisme (opvallend veel vakantieparken); richt zich op outdoor-activiteiten en zorgtoerisme.
- **Harderwijk:** veel bezoekerstoerisme; richt zich op cultuur en historie (Hanzestad).
- **Zeewolde:** heeft zowel verblijfs- als bezoekerstoerisme; richt zich op waterrecreatie en watersport.

De COVID19-uitbraak heeft grote gevolgen voor de gehele vrijetijdssector. Hoewel de totale impact hiervan nog niet overzien kan worden, heeft dit vanzelfsprekend ook consequenties voor toerisme en recreatie in de EHZ-gemeenten. De informatie in deze paragraaf is gebaseerd op documenten die grotendeels gepubliceerd zijn voorafgaand aan de coronacrisis, en is dus mogelijkerwijs niet meer volledig up-to-date.

Kenmerk I:
Omvang en type recreatie en toerisme

Onderstaande tabel laat zien dat de sector recreatie en toerisme in de EZH-gemeenten relatief groot is. Het aantal (per 1.000 inwoners van 15-74 jaar) en percentage banen in recreatie en toerisme liggen in Ermelo, Harderwijk en Zeewolde ruim boven het provinciale en Nederlandse gemiddelde. Opvallend is vooral de omvang van de toeristische sector in Zeewolde, met 10% van de banen. Het aantal vestigingen recreatie en toerisme per 1.000 inwoners van 15-74 jaar ligt in de EHZ-gemeenten overigens onder het Nederlands gemiddelde, wat duidt op relatief veel banen per vestiging. In omliggende gemeenten valt op dat Putten, Nunspeet en Dronten ook een relatief grote toeristische sector hebben, vooral als we kijken naar het percentage banen in deze sector.

	Banen recreatie en toerisme per 1.000 inwoners 15-74 jaar	% Banen in recreatie en toerisme	Vestigingen recreatie en toerisme per 1.000 inwoners 15-74 jaar
Ermelo	58,2	8,2 %	10,5
Harderwijk	53,3	7,7 %	8,5
Zeewolde	71,0	10,0 %	9,9
Nijkerk	39,9	5,4 %	8,5
Putten	48,1	8,3 %	9,6
Nunspeet	63,7	8,9 %	9,0
Dronten	47,6	8,4 %	8,1
Lelystad	42,4	6,4 %	10,8
Almere	35,4	6,5 %	12,8
Flevoland	39,4	6,4 %	11,0
Gelderland	43,3	6,5 %	9,2
Nederland	47,1	7,0 %	11,6

Tabel 26 **Recreatie en toerisme,** CBS 2019.

Ermelo – "Ermelo Buitenleven"

De gemeente Ermelo telt 27 dagrecreatievoorzieningen (voornamelijk attracties en verhuur van vervoer), 71 verblijfsrecreatievoorzieningen (vooral vakantieparken en campings) en 35 horecagelegenheden.[53] Het overgrote deel van de toeristen (95%) komt uit Nederland, de overige 5% komen uit Duitsland, België of van elders. In haar structuurvisie van 2012 schreef de gemeente dat het toerisme in Ermelo vooral nog bestond uit traditionele vormen zoals fietsen en wandelen. Speciale doelgroepen hierbinnen zijn actieve ouderen en gezinnen.[54] De gemeente sprak in 2015 de ambitie uit van een duidelijke kwaliteitsslag voor het bestaande aanbod, verbreding en vernieuwing van het aanbod en meer economische spin-off van de aanwezigheid van toerisme en recreatie.[55] De gemeente heeft ingezet op het verbeteren en vernieuwen van aanbod voor doelgroepen die gelieerd zijn aan de kwaliteiten van Ermelo (natuur, outdoor-activiteiten, waterrecreatie, wellness en zorg). De toeristische infrastructuur is verbeterd en het centrumgebied opgewaardeerd. Speciale aandacht is ook uitgegaan naar de nieuwe perspectieven die het combineren van toerisme en zorg biedt (zorgtoerisme).[56]

53 Stand van zaken toerisme en recreatie in Ermelo (2019).
54 Structuurvisie gemeente Ermelo 2025 (2012).
55 Gemeente Ermelo, Stimuleringsagenda Toerisme en Recreatie, 2015.
56 Gemeente Ermelo, Structuurvisie gemeente Ermelo 2025, 2012.

De toeristische monitor 2019 laat zien dat 35% van de ondernemers in de toeristische sector zorgvoorzieningen aanbiedt, meestal in de vorm van een invalidetoilet, een invalideparkeerplaats, een hoog-laag bed en/of aanpassingen voor de toegankelijkheid. Daarnaast zet Ermelo in op kwaliteitsverbetering van recreatiecomplexen.[57] Een groot thema is in Ermelo het project Vitale Vakantieparken. Met bijna 100 vakantieparken heeft Ermelo de meeste verblijfsplaatsen van alle gemeenten in de Regio Noord-Veluwe. Bij veel bungalowparken is echter sprake van teruglopende bezetting, wisselende toekomstperspectieven en gebruik voor andere doeleinden dan recreatie. Met de Toekomstvisie Vitale Vakantieparken zetten de gemeenten op de Noord-Veluwe in op het verhogen van de kwaliteit en uitstraling van de verblijfsrecreatie in de gemeente, alsmede het voorkomen en/of beëindigen van ongewenste situaties op de parken.[58] Tot slot is in 2019 het nieuwe bestemmingsplan Strand Horst vastgesteld, waardoor het mogelijk wordt om hier verblijfs- en dagrecreatie nieuw te ontwikkelen.[59]

De werkgelegenheid in de toerismesector binnen de gemeente Ermelo is stabiel, maar de omvang van het toerisme stijgt. Het aantal overnachtingen in Ermelo is in de periode 2017-2019 met 17,5% bijvoorbeeld flink gegroeid en ook de gemiddelde bestedingen van toeristen op de Veluwe zijn die jaren met ongeveer € 2,- per dag gestegen naar € 29,80 (het ligt daarmee overigens nog steeds onder het Gelderlands (€ 30,10) en Nederlands (€ 34,00) gemiddelde).[60] Deze groei laat onverlet dat er kansen liggen waar Ermelo meer op zou kunnen inzetten. De gemeente kan meer een voortrekker zijn van nieuwe en unieke toeristische ontwikkelingen in de regio, kan haar ligging aan het Randmeer meer benutten[61] en kan nog veel winnen op gebied van evenementen en dagrecreatie.

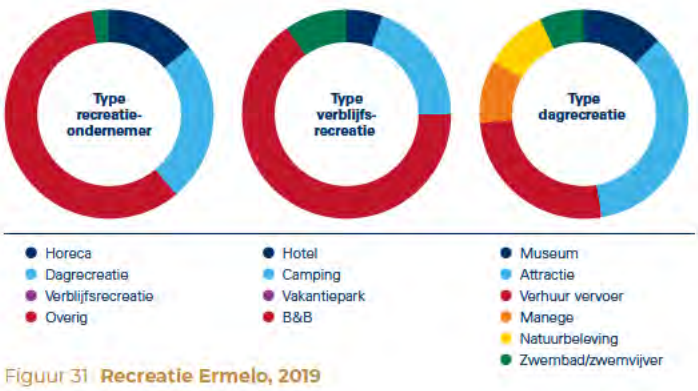

Figuur 31 **Recreatie Ermelo, 2019**

Harderwijk – "Heerlijk Harderwijk"

De gemeente Harderwijk positioneert zichzelf tegenover toeristen en recreanten voornamelijk als Hanzestad: een historische stad aan het water en aan de rand van de Veluwe, waar de rijke geschiedenis zijn sporen heeft achtergelaten. Enkele voorbeelden van bezienswaardigheden zijn de Vischpoort, de Grote Kerk, het Stadsmuseum en de Vischmarkt. Daarnaast vormt het Dolfinarium al jarenlang een toeristische trekpleister. Voor bezoekers die liever rust en natuur opzoeken vormt Harderwijk een toegangspoort tot de uitgestrekte bossen en heidevelden van de Veluwe.[62] Om het imago van Hanzestad kracht bij te zetten ontwikkelt de gemeente Harderwijk het 'Waterfront'. Dit project heeft als doel om de kustlijn langs het centrum van de stad een ander aanzien te geven. Harderwijk wordt weer een echte stad aan het water met alle voorzieningen die daarbij horen: 1.400 woningen dicht bij het water, nieuwe passantenhaven en binnenhaven, een stadsstrand, een lange flaneerpromenade, twee parkeergarages en vele winkel-, horeca- en leisurevoorzieningen. Bedrijvigheid en industrie zijn verplaatst naar andere locaties om plaats te maken voor wonen, winkelen en recreëren, op en rond het water.[63]

De gemeente Harderwijk biedt vooral bezoekerstoerisme aan: van de jaarlijks 2,5 tot 3 miljoen bezoekers komt ongeveer 1,3 miljoen voor winkelen en stadsbezoek. Ook vanuit de verblijfsaccommodaties op de Veluwe en de zuidrand van Flevoland wordt Harderwijk vaak bezocht. Het aantal overnachtingen in Harderwijk en Hierden is relatief laag, omdat de grote verblijfsaccommodaties net buiten de gemeentegrenzen liggen (zie bijvoorbeeld ook figuur 32). De gemeente ontvangt wel aanzienlijke inkomsten uit passanten.[64]

In de gemeente Harderwijk ligt er een opgave op het gebied van verblijfsrecreaties. Met name de kwaliteit van de parken en campings staat er al jaren onder druk. Ook sluit het aanbod te weinig aan op de veranderende wensen van de consument. Noodzakelijke investeringen blijven achter en ongewenst gebruik neemt toe. Hierdoor worden veel recreatiewoningen in Harderwijk niet meer gebruikt voor het doel waarvoor zij oorspronkelijk zijn gebouwd.[65] Net als Ermelo is ook Harderwijk actief bezig met het project Vitale vakantieparken, om de kwaliteit en uitstraling van de verblijfsrecreatie te verhogen en ongewenste situaties op de parken te voorkomen. Gezien het beperkte aantal vakantieparken in de gemeente is Harderwijk hier al behoorlijk ver mee.

57 Gemeente Ermelo, Structuurvisie gemeente Ermelo 2025, 2012. en/of beëindigen van ongewenste situaties op de parken
58 Gemeente Ermelo, Toekomstvisie op de verblijfsrecreatie in Ermelo, 2015.
59 Gemeente Ermelo, Omgevingsvisie Herontwikkeling recreatiecluster Horst, 2020.
60 Stand van zaken toerisme en recreatie in Ermelo (2019).
61 Onderzoek Rekenkamercommissie Ermelo-Harderwijk, Veluwe weer op 1? Evaluatie beleid R&T, 2018.
62 Via www.heerlijkharderwijk.nl.
63 Via www.waterfrontharderwijk.nl
64 Actieplan Toerisme Harderwijk, 2014.
65 Vitale Vakantieparken Harderwijk – Structuurvisie. (2017).

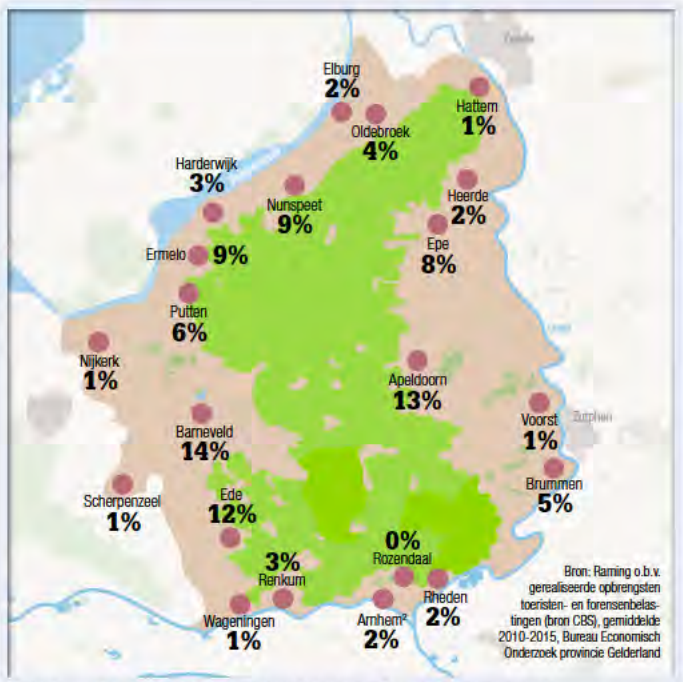

[1] De relatieve verdeling is bepaald o.b.v. de totale opbrengsten toeristen- en forensenbelastingen per gemeente; hierbij is niet gekeken naar verschillen in de tarieven per gemeente.

[2] In Arnhem wordt vanaf 2015 geen toeristenbelasting meer gerekend. In deze verdeling blijft het percentage van 2% echter gelijk op basis van het gemiddelde van 2010-2014.

Figuur 32 **Waar binnenlandse vakantiegangers op de Veluwe verblijven,** Visit Veluwe 2017.

Zeewolde – "Puur Zeewolde"

In Zeewolde is de toeristisch-recreatieve sector van groot belang voor het dorp en de inwoners, omdat het een belangrijke werkgever is. Het aantal toeristisch-recreatieve vestigingen is in Zeewolde tussen 2009 en 2018 met 42% gestegen. Binnen deze sector zijn sport (31%), horeca (19%) en cultuur, recreatie en amusement (14%) de grootste subsectoren. Waterrecreatie en watersport zijn hierbinnen belangrijke pijlers. Vooral de verblijfsrecreatie zorgt voor veel banen, bestedingen en een levendige economie. Dit kan verklaard worden door de grote omvang van de kampeer- en bungalowsector in Zeewolde. Center Parcs de Eemhof, gevestigd in Zeewolde, is verreweg de grootste aanbieder in Flevoland. Daarnaast zijn evenementen van belang. Ze zorgen voor veel bezoekers (ook van buitenaf) en ze zorgen voor levendigheid in Zeewolde en een economische spin-off.[66] Een belangrijke doelstelling in de realisatieagenda collegeperiode 2018-2022 is "De recreatieve kracht van Zeewolde versterken en uitdragen". De gemeente doet dit onder andere door het doorontwikkelen van (openbare) toeristische infrastructuur en routenetwerken, het herzien van de subsidieregels voor evenementen en het benutten van kansen van ontwikkelingen als Lelystad Airport, Floriade en het Scoutinglandgoed.[67]

Een andere belangrijke stap was (na een fusie met VVV Zeewolde) het opzetten van Puur Zeewolde als merk, marketingorganisatie en samenwerkingsverband. De organisatie heeft een eigen bestuur en staat los van de gemeente, maar wist wel een enorme impuls te geven aan de lokale marketing en promotie van toerisme, recreatie en evenementen in Zeewolde. Inmiddels worden er jaarlijks tientallen evenementen georganiseerd door en met Puur Zeewolde voor inwoners, toeristen en dagjesmensen, waaronder het Beach Festival, de Beach Bios, de Havendagen, de Nacht van Zeewolde, de Tulpenroute en de Beleef Puur dagen.[68]

Er liggen nog kansen op het benutten van het unieke karakter en de geschiedenis van het gebied en ook kan er meer ingespeeld worden op de mogelijkheden voor waterrecreatie. Naast de gevolgen van de coronacrisis zijn concurrentie, toenemende verzadiging van kampeerterreinen, beperkte financiering, beperkte beschikbaarheid van toeristische ontwikkellocaties en gebrek aan ondergrondse nutsvoorzieningen mogelijke bedreigingen voor toerisme en recreatie in Zeewolde. Zeewolde stelt meer toerisme niet als doel op zich, maar zet erop in omdat het bijdraagt aan de hoofddoelen van een versterking van de economische structuur en omdat het bijdraagt aan de leefbaarheid en gezelligheid in Zeewolde.[69]

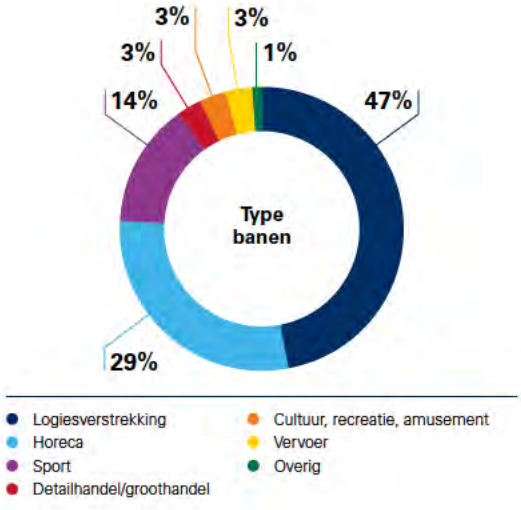

Figuur 33 **Type banen in de toeristische sector,** Zeewolde 2020.

66 Gemeente Zeewolde, Beleidsnota en uitvoeringsagenda toerisme, recreatie en evenementen Zeewolde 2020-2025.
67 Gemeente Zeewolde, Realisatieagenda collegeperiode 2018-2022.
68 Gemeente Zeewolde, Beleidsnota en uitvoeringsagenda toerisme, recreatie en evenementen Zeewolde 2020-2025.
69 Gemeente Zeewolde, Beleidsnota en uitvoeringsagenda toerisme, recreatie en evenementen Zeewolde 2020-2025.

Overeenkomsten en verschillen EHZ

De drie EHZ-gemeenten hebben elk een ander toeristisch profiel: Ermelo biedt vooral verblijfstoerisme aan en focust op outdoor-activiteiten en zorgtoerisme; Harderwijk is voornamelijk gericht op bezoekerstoerisme en positioneert zichzelf als historische Hanzestad; Zeewolde biedt zowel verblijfs- als bezoektoerisme aan en profileert zich op waterrecreatie en -sport. Wat de drie gemeenten bindt is dat de toeristische sector een belangrijke pijler vormt binnen de gemeentelijke economie en dat zij alle drie adverteren met de natuur in het gebied, in de vorm van polders, tulpenvelden, strand, randmeren, bossen en heidevelden. Daarnaast zetten alle drie de gemeenten in op kwaliteitsverbetering, het aantrekken van meer toeristen, het creëren van meer banen en het realiseren van meer spin-off voor andere sectoren.[70] Harderwijk en Ermelo dragen actief bij aan de regionale marketing en promotie door Visit Veluwe een Marketing Oost.[71] Zeewolde draagt actief bij aan de marketing van Visit Flevoland en de provincie Flevoland, bijvoorbeeld door het verhaal van de inpoldering onderdeel te maken van haar positionering.[72] Tot slot heeft de gemeente Ermelo, met 100 vakantieparken, een voortrekkersrol in het project Vitale Vakantieparken, waar ook Harderwijk aan meedoet.

Kenmerk II:
Verplaatsingen voor sociale en recreatieve motieven

Op sociaal en recreatief vlak vormen Ermelo, Harderwijk en Zeewolde een onderling sterk samenhangend systeem, waarvan Putten ook onderdeel uitmaakt (zie het rode gebied in figuur 34). Vooral voor Harderwijk geldt dat de sociale en recreatieve verplaatsingen naar en vanuit de stad een relatief uitgestrekt ruimtelijk veld beslaan. Enerzijds trekt Harderwijk met onder andere het Dolfinarium bezoekers uit een groot deel van Nederland, anderzijds is de bevolking van Harderwijk voor recreatie ook georiënteerd op steden in vooral de noordelijke Randstad. De bovenmatig sterke relatie hierbinnen met Ermelo is opmerkelijk: Harderwijk vormt voor Ermelo een belangrijke sociale en recreatieve bestemming. Zeewolde heeft op zijn beurt een significante recreatieve functie voor de nabijgelegen steden Almere en Harderwijk. Het (relatief beperkte) uitgaande sociale en recreatieve verkeer van Zeewolde zelf gaat vooral naar Ermelo, Harderwijk en Almere.

Figuur 34 **Daily urban systems voor sociale en recreatieve voorzieningen,** Tordoir 2020.

7.6 Mobiliteit en bereikbaarheid

Het vijfde thema is mobiliteit en bereikbaarheid. Achtereenvolgens komen de volgende kenmerken aan bod: afstand tot voorzieningen (I), bereikbaarheid (II) en vervoersstromen (III).

Bevindingen

- **Het gebied EHZ:** goede infrastructuur is belangrijke randvoorwaarde voor de lokale economie.
- **Ermelo:** gemiddelde afstand tot voorzieningen relatief ver weg; goed bereikbaar per auto en openbaar vervoer; vervoersstromen voor winkelen en persoonlijke diensten vooral vanuit Harderwijk.
- **Harderwijk:** relatief kleine afstand tot voorzieningen; goed bereikbaar per auto en openbaar vervoer, wel wens om een intercitystation te worden; vervoersstromen voor winkelen en persoonlijke diensten vooral vanuit Zeewolde, Putten en Nijkerk.
- **Zeewolde:** voorzieningen relatief ver weg; bereikbaarheid per openbaar vervoer matig.

Gemeentelijk beleid ten aanzien van verkeer en vervoer wordt opgenomen in het Gemeentelijk Verkeers- en Vervoersplan (GVVP). De gemeente Zeewolde ontwikkelt op het moment van schrijven een nieuw GVVP, omdat het huidige Gemeentelijk Verkeers- en Vervoersplan in de gemeente een looptijd heeft tot en met 2020.[73] Ook het GVVP van de gemeente Ermelo loopt tot 2020.[74] In de mobiliteitsvisie van de gemeente Harderwijk wordt gesteld dat de verkeerssituatie in Harderwijk, wanneer niet ingegrepen wordt, op termijn achteruit zal gaan.

70 Onderzoek Rekenkamercommissie Ermelo-Harderwijk, Veluwe weer op 1? Evaluatie beleid R&T, 2018.
71 Onderzoek Rekenkamercommissie Ermelo-Harderwijk, Veluwe weer op 1? Evaluatie beleid R&T, 2018.
72 Gemeente Zeewolde, Beleidsnota en uitvoeringsagenda toerisme, recreatie en evenementen Zeewolde 2020-2025

73 Startnotitie GVVP 2030; 'Zeewolde nog beter op (de) weg!'.
74 Actualisatie Gemeentelijk Verkeers- en Vervoersplan Ermelo (2013).

Het gaat daarbij vooral om een toenemende verkeers- en parkeerdruk, maar ook in een verder verslechterende verkeersveiligheidssituatie. Anderzijds worden in Harderwijk ook kansen gezien op het gebied van leefbaarheid en duurzaamheid waarop ingespeeld kan worden.[75]

Kenmerk I:
Afstand tot voorzieningen

In Zeewolde is de afstand tot het dichtstbijzijnde ziekenhuis of buitenpolikliniek van de drie gemeenten met 12,9 kilometer bij uitstek het grootst. De gemiddelde afstand tot de dichtstbijzijnde basisschool verschilt minder sterk tussen de gemeenten, maar ook hier is de afstand in Zeewolde het grootst. Dit geldt eveneens voor de gemiddelde afstand tot de dichtstbijzijnde middelbare school. Opvallend is ook de grote afstand tot het dichtstbijzijnde treinstation in de gemeente Zeewolde. Die is met 13,6 kilometer aanzienlijk groter dan in de andere onderzochte gemeenten, aangezien het dorp niet aan een spoorlijn ligt en niet over een eigen treinstation beschikt.[76] De gemiddelde afstand tot de dichtstbijzijnde oprit naar een hoofdverkeersweg ligt in alle drie de EHZ-gemeenten rond het Nederlands gemiddelde.

Afstand tot... (in km)	Ziekenhuis (2019)	Basis-school (2017)	Middelbare school (2017)	Trein-station (2019)	Hoofdver-keersweg (2019)
Ermelo	5,2	0,8	2,2	1,9	1,5
Harderwijk	2,5	0,6	2	2,5	1,7
Zeewolde	12,9	1,2	2,4	13,6	1,8
Nijkerk	2,6	0,7	1,7	2	1,3
Putten	1,9	1,2	2,4	3	0,8
Nunspeet	13,4	0,8	2,5	3,4	2,0
Dronten	5,6	1,3	4,4	5,1	1,4
Lelystad	2,7	0,8	2,2	2,6	2,7
Almere	4,1	0,6	1,5	2,0	1,5
Flevoland	4,8	0,8	2,3	6,1	1,7
Gelderland	5,2	0,7	2,6	3,9	1,6
Nederland	4,6	0,7	2,3	5	1,8

Tabel 27 **Gemiddelde afstand tot voorzieningen,** CBS.

Kenmerk II:
Bereikbaarheid

De EHZ-gemeenten vormen een scharnierpunt tussen de stedelijke regio's Zwolle, Amersfoort en Lelystad, langs de A28: een belangrijke vervoersader tussen de Randstad en Noord-Nederland. Deze geografische ligging maakt de regio tot een aantrekkelijk vestigingsgebied voor bedrijven. Een goede infrastructuur is om deze reden een belangrijke basis voor de economische ontwikkeling en het behoud van werkgelegenheid.[77] Kijkend naar Ermelo, Harderwijk en Zeewolde verschilt vooral de infrastructuur per openbaar vervoer sterk. Harderwijk en Ermelo hebben een treinstation, waardoor de gemeenten per openbaar vervoer goed ontsloten zijn. Vanuit Zeewolde dient men echter altijd eerst de bus te pakken, waardoor de reistijden per openbaar vervoer vanuit die gemeente aanzienlijk langer zijn. De auto is daarom de dominante vervoerswijze in Zeewolde (en overigens ook in de rest van Flevoland).[78] De reistijden naar de grote omliggende steden per auto lopen niet sterk uiteen.

De omgeving bevat relatief weinig drukke verkeerstrajecten. Wel is in de ochtend- en avondspits een grote filekans op de A28 tussen knooppunt Hattemerbroek en Amersfoort.[79] Daarnaast is er ook sprake van congestie in de avondspits van autoverkeer dat Flevoland verlaat richting Harderwijk en richting Nijkerk. In opdracht van de provincie Flevoland is inmiddels begonnen met de omvorming van de turborotonde bij Harderhaven in een ongelijkvloerse kruising. Daarnaast probeert de gemeente Zeewolde dat de provincies Flevoland en Gelderland de N301 tussen de N305 (Gooiseweg) en de A28, inclusief het viaduct over de Nijkerkersluis gaat verdubbelen.

De regio ziet kansen in het openbaar vervoer als alternatief en ter ontlasting van de A28, en lobbyt er daarom voor dat Harderwijk een intercitystation wordt. Daarnaast wil de regio inzetten op een betere en snellere verbinding met Airport Lelystad.[80] In de provincie Flevoland wordt, tot slot, momenteel onderzocht of de ov-verbinding tussen de Randstad en Noord-Nederland verbeterd kan worden, bijvoorbeeld middels het aanleggen van een extra spoorverbinding (de zogenaamde Lelylijn).[81]

75 Mobiliteitsvisie 2030 'Op weg naar kwaliteit' Gemeente Harderwijk.
76 Toekomstvisie Zeewolde 2040.
77 Bereikbaarheidsagenda Noord-Veluwe, 2018.
78 Mobiliteitsvisie Flevoland, 2030.
79 ANWB. Dagelijkse drukke trajecten ochtend en avondspits. www.anwb.nl/verkeer/nederland/verkeersinformatie/dagelijkse-drukke-trajecten.
80 Bereikbaarheidsagenda Noord-Veluwe, 2018.
81 Potentieonderzoek verbetering ov-verbinding Noord-Nederland – Randstad, juni 2020.

Reistijd in minuten...	Met openbaar vervoer	Met auto
Zeewolde – Amsterdam	80 min	49 min
Zeewolde – Utrecht	79 min	46 min
Zeewolde – Amersfoort	58 min	31 min
Zeewolde – Zwolle	68 min	41 min
Harderwijk – Amsterdam	84 min	56 min
Harderwijk – Utrecht	49 min	47 min
Harderwijk – Amersfoort	27 min	31 min
Harderwijk – Zwolle	28 min	31 min
Ermelo – Amsterdam	80 min	57 min
Ermelo – Utrecht	45 min	48 min
Ermelo – Amersfoort	23 min	32 min
Ermelo – Zwolle	32 min	33 min

Tabel 28 **Reistijd EHZ-gemeenten** (Google Maps).

Kenmerk III:
Vervoersstromen voor winkelen en persoonlijke diensten

Hoewel Harderwijk de grootste gemeente in de regio Noordrand Veluwe is, kent de stad maar in beperkte mate een echte regionale centrumfunctie voor consumentendiensten (zie figuur 35). De Harderwijkse centrumfunctie is wel uitgesproken voor Zeewolde, Putten en Nijkerk, maar het kleinere Ermelo vormt voor de Harderwijkse bevolking per saldo zelf een centrumgemeente—hoewel de consumentenstroom vanuit Ermelo naar Harderwijk op zich niet onaanzienlijk is. Daarnaast is de consumentenstroom vanuit Harderwijk naar Ermelo de laatste decennia sterk toegenomen. Een mogelijke verklaring hiervoor zijn de verschillen in het betaald parkeren beleid.

Voor Ermelo geldt, zoals hierboven al benoemd, dat de gemeente een functie als consumentencentrum heeft voor Harderwijk, maar daarnaast weinig aantrekkingskracht kent op consumenten uit andere gemeenten. De inwoners van Ermelo zelf zijn voor consumentendiensten vooral georiënteerd op Harderwijk, Putten en Amersfoort.

De bevolking van Zeewolde is voor winkelen en diensten in relatief sterke mate op de eigen gemeente gericht. Daarnaast is er ook een sterke oriëntatie op Harderwijk als voorzieningencentrum. Het (veel grotere) Almeerse winkelcentrum speelt naar verhouding slechts een beperkte rol voor Zeewolde. De rol van Almere neemt echter wel snel toe in belang (zie figuur 36).

Figuur 35 **Gemiddelde dagelijkse verplaatsingen voor winkelen en persoonlijke diensten naar en vanuit Harderwijk in periode 2011-2018,** Tordoir 2020.

Figuur 36 **Ontwikkeling gemiddelde dagelijkse verplaatsingen voor winkelen en persoonlijke diensten naar en vanuit Zeewolde: verschil periode 2004-2011 en 2011-2018,** Tordoir 2020.

7.7 Onderwijs

Het zesde thema is onderwijs. Deze paragraaf bespreekt het aantal scholen en leerlingen en de verplaatsingsstromen van leerlingen in de regio.

Bevindingen

- **Het gebied EHZ:** relatief veel basisscholen; geen hoger onderwijs; verplaatsingsstromen voor onderwijs zijn sterk op elkaar gericht.
- **Ermelo:** relatief veel leerlingen voortgezet onderwijs; beperkte regionale middelbare onderwijsfunctie.
- **Harderwijk:** centrum voor middelbaar onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs.
- **Zeewolde:** slechts twee middelbare scholen, veel middelbare scholieren gaan in Harderwijk en Ermelo naar school (in ieder geval voor bovenbouw Havo en Vwo).

Kenmerk I:
Aantal scholen en leerlingen

Het aantal scholen in het basisonderwijs per 10.000 inwoners ligt in de drie EHZ-gemeenten boven het Nederlands gemiddelde. Deze trend is ook terug te zien bij de gemeenten in de regio, behalve bij Almere. Als we kijken naar het aantal leerlingen basisonderwijs per 1.000 inwoners, ligt dat in de regio uitzonderlijk hoog in vergelijking met het landelijk gemiddelde. De enige uitzondering hierop is Ermelo, die met 78,3 leerlingen basisonderwijs per 1.000 inwoners iets onder het landelijk gemiddelde scoort.

In de aantallen leerlingen in het voortgezet onderwijs valt op dat Zeewolde met 27 per 1.000 inwoners veel minder middelbare scholieren kent dan Ermelo en Harderwijk. Dit kan verklaard worden doordat Zeewolde slechts twee middelbare scholen heeft. Voor Havo- en Vwo-leerlingen geldt bovendien dat zij alleen de eerste jaren (onderbouw) onderwijs kunnen volgen in Zeewolde en dat zij voor het vervolg naar de locatie in Harderwijk doorstromen. In het coalitieakkoord spreekt Zeewolde overigens wel de wens uit om de Levant school uit te breiden tot een volledige middelbare school, met een verbreding van de praktische leergangen in het Vmbo en de mogelijkheid om de bovenbouw voor Havo en Vwo in Zeewolde af te maken.[82]

	Aantal scholen basisonderwijs per 10.000 inwoners	Aantal leerlingen basisonderwijs per 1.000 inwoners	Aantal leerlingen voortgezet onderwijs per 1.000 inwoners
Ermelo	4,5	78,3	97
Harderwijk	4,1	93,0	89
Zeewolde	4,5	88,1	27
Nijkerk	4,0	96,7	77
Putten	5,3	88,1	19
Nunspeet	4,4	95,6	16
Dronten	4,7	90,7	57
Lelystad	4,4	94,5	56
Almere	3,5	96,7	65
Flevoland	4,4	97,9	332
Gelderland	4,2	81,8	2.813
Nederland	3,7	81,8	16.554

Tabel 29 **Aantal scholen en leerlingen,** DUO 2018.

Kenmerk II:
Verplaatsingsstromen van leerlingen

In lijn met het bovenstaande, gaan veel leerlingen uit Zeewolde in buurgemeenten naar de middelbare school. De meesten van hen, 610 van de 1.575 uit Zeewolde afkomstige leerlingen, gaan in Harderwijk naar school. 318 leerlingen gaan in Ermelo naar school. 522 uit Zeewolde afkomstige leerlingen zitten in Zeewolde zelf op school. De overige leerlingen gaan onder andere naar school in Amersfoort, Nijkerk, Almere, Huizen. Dit patroon is terug te zien in figuur 37 hieronder: de groene bollen laten zien dat er enkel uitgaande verplaatsingen voor onderwijs zijn vanuit Zeewolde.

Harderwijk vormt een centrum voor middelbaar onderwijs, maar niet voor hoger onderwijs. Per saldo is er daarom sprake van een dagelijkse instroom van leerlingen uit de nabije omgeving (Ermelo, Zeewolde, Putten, Nunspeet en Dronten) voor middelbaar onderwijs en een uitstroom naar verder gelegene centra (Zwolle, Utrecht, Amersfoort en Amsterdam) voor hoger onderwijs (zie figuur 38). Ermelo kent een beperktere regionale middelbare onderwijsfunctie, die desalniettemin belangrijk is voor de direct omliggende gemeenten Zeewolde, Putten en Harderwijk.

Figuur 37 **Gemiddelde dagelijkse verplaatsingen voor onderwijs naar en vanuit Zeewolde in periode 2011-2018,** Tordoir 2020.

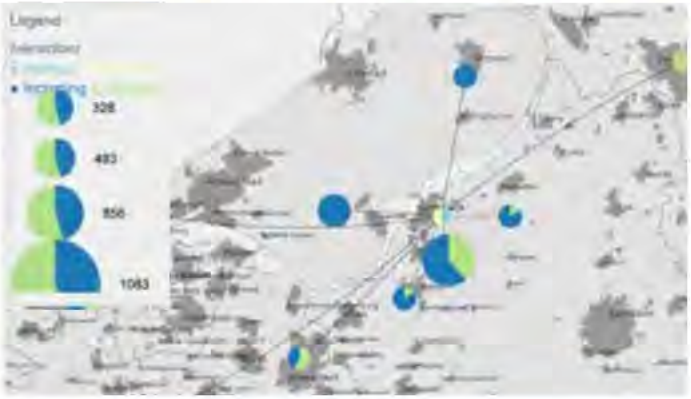

Figuur 38 **Gemiddelde dagelijkse verplaatsingen voor onderwijs naar en vanuit Harderwijk in periode 2011-2018,** Tordoir 2020.

82 Gemeente Zeewolde, Coalitieakkoord 2018-2022.

7.8 Zorg en welzijn

Het zevende thema is zorg en welzijn. Hieronder worden de volgende kenmerken besproken: sociaal domein (I), gezondheid (II), verplaatsingen voor zorgdiensten (III) en welzijn (IV).

Bevindingen

- **Het gebied EHZ:** relatief goede kwaliteit van leven voor de inwoners.
- **Ermelo:** relatief veel zorgvoorzieningen; regionale zorgfunctie.
- **Harderwijk:** opvallend hoge kosten sociaal domein; regionale zorgfunctie, onder andere door vestiging ziekenhuis.
- **Zeewolde:** relatief gezonde inwoners.

Kenmerk I: Sociaal domein

In Harderwijk liggen de lasten in het sociaal domein per inwoner aanzienlijk hoger dan in de andere gemeenten in de regio. De precieze oorzaak van deze afwijking is niet gevonden, maar is mogelijk toe te schrijven aan de centrumfunctie die Harderwijk heeft op dit gebied. De gemeente verzorgt bijvoorbeeld de maatschappelijke opvang (dag- en nachtopvang) voor de hele Noord-Veluwe (Oldebroek, Elburg, Nunspeet, Ermelo en Putten). Opvallend is verder de flinke stijging in zorgkosten en aantal cliënten in Harderwijk: de zorgkosten per persoon zijn tussen 2018 en 2019 gestegen van € 308 naar € 754 en het aantal cliënten met een maatwerkvoorziening WMO is tussen 2015 en 2019 gestegen van 500 naar 690. Een mogelijke verklaring hiervoor is de opheffing van de Sociale Dienst Veluwerand en de oprichting van de GR Meerinzicht. Daarnaast is Harderwijk een centrumgemeente, wat betekent dat de gemeente bepaalde (specialistische) zorgvoorzieningen voor de regio aanbiedt. Om deze reden liggen de kosten in het sociaal domein in een centrumgemeente vaak hoger dan in omliggende gemeenten. Dit kan ook verklaren waarom het gebruik basis GGZ, wijkverpleging en het percentage inwoners met verminderde mobiliteit in Harderwijk relatief hoog is.

In Ermelo en Zeewolde ligt het bedrag voor sociaal domein per inwoner veel lager dan het provinciaal en het landelijk gemiddelde. Het aandeel huishoudens dat gebruik maakt van een voorziening in het sociaal domein ligt in Ermelo en Harderwijk iets boven het provinciaal en landelijk gemiddelde. Dit in tegenstelling tot de gemeente Zeewolde, waar het percentage huishoudens met een voorziening in het sociaal domein het laagst is van de regio. Verder laten de cijfers zien dat relatief veel inwoners van Ermelo wijkverpleging gebruiken, wat logisch is gezien de hoge grijze druk in deze gemeente.

	Kosten sociaal domein per inwoner (2020)	% huishoudens met sociaal domein voor-ziening (2019)	Gebruik basis GGZ en/of POH-GGZ (2016)	Gebruik wijkverpleging (2016)	Verminderde mobiliteit (2016)
Ermelo	€200	21,2 %	4,7 %	3,3 %	7,6 %
Harderwijk	€823	21,4 %	5,0 %	3,1 %	12,6 %
Zeewolde	€234	16,7 %	4,4 %	1,8 %	4,6 %
Nijkerk	€153	-	4,6 %	2,5 %	8,9 %
Putten	€165	19,7 %	4,2 %	3,3 %	9,3 %
Nunspeet	€168	18,4 %	3,9 %	3,3 %	8,2 %
Dronten	€249	19,0 %	4,9 %	3,0 %	8,0 %
Lelystad	€484	23,8 %	4,6 %	2,8 %	9,3 %
Almere	€469	21,1 %	5,3 %	2,0 %	11,1 %
Flevoland	€349	20,9 %	4,8 %	2,4 %	9,4 %
Gelderland	€401	20,1 %	4,6 %	3,4 %	9,0 %
Nederland	€415	20,6 %	4,0 %	3,2 %	9,6 %

Tabel 30 **Sociaal domein,** CBS en Vektis.

Kenmerk II:
Gezondheid

In Ermelo waarderen inwoners hun eigen leven met een 7,9 en hun gezondheid met een 7,7. Een grote meerderheid geeft daarbij aan nauwelijks tot geen belemmeringen te ervaren bij deelname aan het maatschappelijke leven. Inwoners die wel belemmeringen ervaren, kampen met name met lichamelijke en/of psychische problemen, gevolgd door financiële problemen. 80% van de inwoners heeft voldoende contacten met andere mensen.[83]

De levensverwachting in Ermelo en Harderwijk is rond het Nederlands gemiddelde, die van Zeewolde ligt aanzienlijk hoger. De percentages inwoners dat rookt en/of overgewicht heeft schommelt in alle drie de gemeenten rond het Nederlands gemiddelde. In Ermelo krijgt een relatief hoog aandeel van de inwoners voldoende beweging, Zeewolde scoort daarbij onder gemiddeld.

83 Gemeente Ermelo, Burgerpeiling 2018.

	Levensverwachting in jaren	% volwassenen die rookt	% volwassenen met overgewicht	% volwassenen dat voldoende beweegt
Ermelo	81,6	19 %	49 %	68 %
Harderwijk	81,8	22 %	46 %	64 %
Zeewolde	84,6	17 %	47 %	60 %
Nijkerk	82,9	19%	44%	66%
Putten	82,9	20%	50%	66%
Nunspeet	82,5	18%	49%	62%
Dronten	83,7	15%	47%	60%
Lelystad	80,1	21%	55%	57%
Almere	81,8	17%	54%	52%
Flevoland	81,8	18 %	52 %	56%
Gelderland	81,6	20 %	50 %	64 %
Nederland	81,5	20 %	48 %	63 %

Tabel 31 **Gezondheidscijfers per gemeente,** CBS, 2019.

Kenmerk III:
Verplaatsingen voor zorgdiensten

Ermelo, Harderwijk en Zeewolde werken beleidsmatig en in de bedrijfsvoering nauw samen binnen het sociaal domein.[84] Uit een analyse van de dagelijkse verplaatsingen voor zorgdiensten blijkt dat Harderwijk en Ermelo beiden een zorgcentrum vormen voor omliggende gemeenten (zie figuren 30 en 31).

Harderwijk vervult deze functie vooral voor Ermelo, en de bevolking van Harderwijk is zelf ook op Nunspeet aangewezen. Ermelo vervult deze functie voor alle omliggende gemeenten, waarbij de relatie met Harderwijk wel het sterkste is.[85] De zorgfunctie van Harderwijk is te verklaren door het Sint Jansdal ziekenhuis.

Figuur 39 **Gemiddelde dagelijkse verplaatsingen voor zorgvoorzieningen naar en vanuit Harderwijk in periode 2011-2018,** Tordoir 2020.

Figuur 40 **Gemiddelde dagelijkse verplaatsingen voor zorgvoorzieningen naar en vanuit Ermelo in periode 2011-2018,** Tordoir 2020.

Het Sint Jansdal ziekenhuis heeft een belangrijke regionale zorgfunctie in de EHZ-regio.[86] Het ziekenhuis heeft een vestiging in Harderwijk en een in Lelystad. Ook zijn er drie poliklinieken van ziekenhuis Sint Jansdal, gevestigd in Dronten, Nijkerk en Putten.[87]

84 Onderzoeksrapport Rekenkameronderzoek Uitvoering van de jeugdhulp in Ermelo (2020).
85 Bij deze bevindingen moet de notie gemaakt worden dat de GIS-data zijn gebaseerd op een relatief kleine steekproef, waardoor deze mogelijkerwijs een niet geheel betrouwbaar beeld schetsen van de werkelijkheid.
86 Stadsvisie Harderwijk 2031.
87 www.stjansdal.nl/locaties.

Figuur 41 **Ziekenhuizen en poliklinieken in de regio Ermelo, Harderwijk, Zeewolde.**

Kenmerk V:
Welzijn en kwaliteit van leven

Kijkend naar eenzaamheids- en vrijwilligerswerkcijfers scoort Ermelo relatief goed. Bijna 40% van de volwassenen geeft aan vrijwilligerswerk te doen en 'slechts' 38,2% van de volwassenen heeft een hoge emotionele/sociale eenzaamheidsscore. Ook voor Harderwijk en Zeewolde geldt dat er bovengemiddeld veel vrijwilligers zijn.

	Vrijwilligerswerk	Eenzaamheid
Ermelo	39,5 %	38,2 %
Harderwijk	34,1 %	40,0 %
Zeewolde	37,8 %	42,9 %
Nijkerk	37,9 %	37,0 %
Putten	39,0 %	37,0 %
Nunspeet	41,9 %	37,2 %
Dronten	36,5 %	39,5 %
Lelystad	25,3 %	47,4 %
Almere	20,5 %	45,5 %
Gelderland	33,5 %	40,3 %
Flevoland	28,1 %	43,5 %
Nederland	29,7 %	42,9 %

Tabel 32 **Gezondheidsmonitor GGD, 2016.**

Onderstaande grafieken geven de kwaliteit van leven in Ermelo, Harderwijk en Zeewolde weer. Deze wordt bepaald aan de hand van 11 thema's met bijhorende indicatoren die van invloed zijn op de kwaliteit van leven. De kleuren geven weer hoe de gemeente op de thema's scoort in vergelijking met andere Nederlandse gemeenten.

De gemeente Ermelo scoort goed op de thema's samenleving (politieke participatie, sociale contacten, sociaal vertrouwen en vrijwilligers), subjectief welzijn (tevredenheid over de woning en omgeving, sociale cohesie, veiligheidsgevoel, beoordeling eigen gezondheid en eenzaamheid), inkomen (besteedbaar inkomen, vermogen en armoede), arbeid (arbeidsparticipatie en werkloosheid) en milieu (luchtkwaliteit, geluidshinder etc.). Op wonen scoort Ermelo slechter dan het Nederlands gemiddelde. Dit zit vooral in de betaalbaarheid van huur- en koopwoningen en in de afstand tot noodzakelijke voorzieningen.

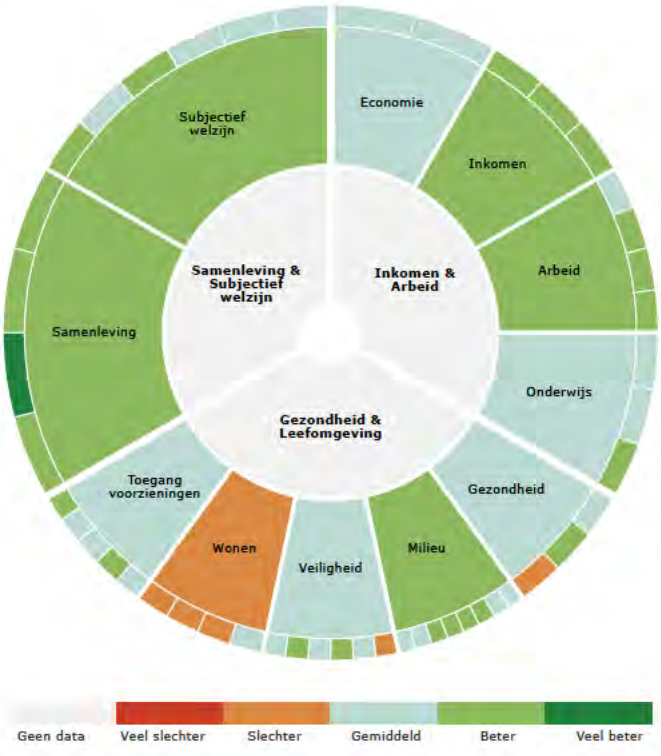

Figuur 42 **Kwaliteit van leven in Ermelo**[88]

De gemeente Harderwijk scoort op alle 11 thema's gemiddeld of beter dan het gemiddelde van Nederlandse gemeenten. De kwaliteit van de samenleving (politieke participatie, sociale contacten, sociaal vertrouwen en vrijwilligers) en het subjectieve welzijn (tevredenheid over de woning en omgeving, sociale cohesie, veiligheidsgevoel, gezondheid en eenzaamheid) scoren zelfs bovengemiddeld.

88 Planbureau voor de Leefomgeving, Regioprofiel Ermelo 2019.

Figuur 43 **Kwaliteit van leven in Harderwijk**[89]

Figuur 44 **Kwaliteit van leven in Zeewolde**[90]

De gemeente Zeewolde scoort op de thema's samenleving (politieke participatie, sociale contacten, sociaal vertrouwen en vrijwilligers), arbeid (arbeidsparticipatie en werkloosheid), gezondheid (levensverwachting, beweging en zorgkosten), milieu (luchtkwaliteit, geluidshinder etc.) en veiligheid (gewelds- en seksuele misdrijven, diefstal, verkeersveiligheid, aardbevingen en overstromingsrisico) beter dan het gemiddelde van Nederlandse gemeenten. De toegang tot voorzieningen (musea, treinstation, hoofdwegen, secundaire voorzieningen en bassischool/voortgezet onderwijs) scoort ondergemiddeld.

7.9 Veiligheid en jeugdproblematiek

Het achtste thema is veiligheid en jeugdproblematiek en omvat de kenmerken misdaadcijfers (I), jeugdproblematiek (II) en veiligheidsbeleid (III).

Bevindingen

- **Het gebied EHZ:** misdaadcijfers en jeugdproblematiek wijken niet veel af van het Nederlands gemiddelde, vooral kleine verschillen.
- **Ermelo:** minder drugsmisdrijven, meer gewelds-, seksuele en verkeersmisdrijven dan gemiddeld in Nederland.
- **Harderwijk:** misdaadcijfers liggen rond het landelijk en provinciaal gemiddelde, relatief veel verwijzingen naar Halt onder jongeren.
- **Zeewolde:** minder drugsmisdrijven, meer verkeersmisdrijven en misdrijven tegen de openbare orde dan gemiddeld in Nederland, iets meer jongeren met jeugdhulp dan gemiddeld.

89 Planbureau voor de Leefomgeving, Regioprofiel Harderwijk 2019.

90 Planbureau voor de Leefomgeving, Regioprofiel Zeewolde 2019.

Kenmerk I:
Misdaadcijfers

In de gemeente Harderwijk is het percentage drugsmisdrijven met 1,81% vergeleken met de andere gemeenten relatief hoog. Het percentage gewelds- en seksuele misdrijven is opvallend hoog in de gemeente Ermelo. Met 15,1% scoort deze gemeente het hoogst van de onderzochte gemeenten. Het percentage verkeersmisdrijven ligt in Ermelo, Harderwijk en Zeewolde net iets boven het landelijk gemiddelde. Het percentage vernielingen en misdrijven tegen openbare orde en gezag ligt met 19,07% opvallend hoog in de gemeente Zeewolde. Harderwijk en Ermelo wijken op dit gebied niet veel af van het landelijk gemiddelde.

	% drugs-misdrijven	% gewelds- en seksuele misdrijven	% verkeers-misdrijven	% vernielingen en misdrijven tegen openbare orde en gezag
Ermelo	1,3	15,1	17,9	13,0
Harderwijk	1,8	11,1	16,2	13,0
Zeewolde	1,1	11,0	19,2	19,1
Nijkerk	1,3	9,1	23,2	11,6
Putten	1,4	6,1	20,2	12,2
Nunspeet	2,8	9,0	26,4	11,4
Dronten	3,0	11,8	10,5	15,9
Lelystad	3,4	11,6	12,0	15,2
Almere	1,3	11,8	15,8	14,1
Flevoland	1,9	12,0	14,9	14,8
Gelderland	1,7	10,0	15,2	14,2
Nederland	1,7	10,6	15,2	13,5

Tabel 33 **Misdaadcijfers,** CBS 2019.

Kenmerk II:
Jeugdproblematiek

Het aantal verwijzingen naar Halt per 10.000 jongeren ligt in de drie onderzochte gemeenten boven het landelijk gemiddelde. De gemeente Harderwijk springt in het oog en heeft met

220 de meeste verwijzingen van de regio. Het percentage voortijdig schoolverlaters zonder kwalificatie ligt in de gemeente Ermelo, Harderwijk en Zeewolde dicht bij het Nederlands gemiddelde. Het percentage jongeren met jeugdhulp is met 13,8% relatief hoog in de gemeente Zeewolde.

	Verwijzingen Halt per 10.000 jongeren (2019)	% voortijdig school-verlaters zonder startkwalificatie (2018)	% jongeren tot 18 jaar met jeugdhulp (2019)	% werkloze jongeren (2018)
Ermelo	158	2,0 %	12,2 %	3 %
Harderwijk	220	1,7 %	12,1 %	2 %
Zeewolde	168	1,5 %	13,8 %	1 %
Nijkerk	207	1,4 %	10,4 %	1 %
Putten	62	1,0 %	14,8 %	1 %
Nunspeet	115	1,1 %	9,1 %	1 %
Dronten	178	2,3 %	10,9 %	1 %
Lelystad	194	3,2 %	11,8 %	2 %
Almere	138	2,5 %	11,5 %	2 %
Flevoland	146	2,2 %	11,2 %	2 %
Gelderland	102	2,4 %	12,1 %	2 %
Nederland	132	1,8 %	12,2 %	2 %

Tabel 34 **Jeugdproblematiek,** CBS.

Kenmerk III:
Veiligheidsbeleid

Voor de periode 2016-2019 hadden Ermelo en Harderwijk samen met Putten een Integraal Veiligheidsplan. De winstpunten van deze samenwerking zijn de uniformiteit van het beleid en de aanpak van de gemeenten, de mogelijkheid van onderlinge taakverdeling en specialisatie en het voorkomen van 'dubbelwerk'.[91] Voor Ermelo geldt dat de gemeente een eigen Nota Integraal Veiligheidsbeleid heeft, maar wel nauw samenwerkt met diverse andere (overheids)partijen.[92] De tabel hieronder geeft de belangrijkste prioriteiten uit het veiligheidsbeleid van de drie EHZ-gemeenten weer, welke telkens zijn opgedeeld in lokale en bovenlokale prioriteiten.[93]

Gemeente / regio	Prioriteiten
Bovenlokale prioriteiten Ermelo en Harderwijk	· Ernstige overlast door personen in de woonomgeving. · High Impact Crimes/Woninginbraak. · Maatschappelijke ondermijning/hennepaanpak. · Leefbare en veilige vakantieparken.
Lokale prioriteiten Ermelo	· Geweld (mishandeling en bedreiging) . · Vernieling/vandalisme. · Verkeersveiligheid.
Lokale prioriteiten Harderwijk	· Preventie van polarisatie en radicalisering. · Veilig Thuis/Stop kindermishandeling. · Actieve veiligheidszorg rond en met het AZC.
Bovenlokale prioriteiten Zeewolde	· Veilige wijken. · High Impact Crimes (woninginbraken, straatroven, overvallen, cybercriminaliteit). · Georganiseerde ondermijnende misdaad. · Persoonsgerichte aanpak.
Lokale prioriteiten Zeewolde	· Koppeling tussen openbare orde en veiligheid en zorg, met name (vroeg)signalering i.v.m. transities/ decentralisaties in het sociaal domein. · Voorkomen dat personen op de Top-X of PGA-lijsten verder afglijden en/of recidiveren (tevens regionale prioriteit). · Het aantal woninginbraken op een laag aantal houden c.q. onder de 50. · Toezicht en handhaving op het gebied van de Drank- en horecawet (o.a. controle leeftijdsgrenzen) verbeteren. · De objectieve en subjectieve veiligheid binnen het dorp vergroten. · Inwoners zelf mede verantwoordelijk maken voor de veiligheid in hun eigen wijk en binnen het dorp. · Bewustwording creëren bij de betrokken professionals over hoe om te gaan met signalen in het kader van (vroeg)signalering radicalisering. · Verkeers(on)veiligheid. · Jeugd(overlast) en vernielingen/zaakbeschadiging. · Recreatie(veiligheid.)

Tabel 35 **Overzicht prioriteiten veiligheidsbeleid**

91 Integraal Veiligheidsplan Ermelo Harderwijk Putten 2016-2019.
92 Gemeente Zeewolde, Nota Integraal Veiligheidsbeleid 2018-2022.
93 Integraal Veiligheidsplan Ermelo Harderwijk Putten 2016-2019 & Gemeente Zeewolde, Nota Integraal Veiligheidsbeleid 2018-2022.

7.10 Financiën

Het laatste thema is financiën. We bespreken hierin de financiële kengetallen van de verschillende gemeenten (kenmerk I) en daarna de lastendruk per beleidsterrein (II).

Bevindingen

- **Het gebied EHZ:** Huidige financiële positie van de gemeenten is voldoende, maar wel zorgen voor de toekomst (bijvoorbeeld door stijgende kosten in het sociaal domein).
- **Ermelo:** Goede financiële positie: voldoende of goede score op alle financiële kengetallen.
- Harderwijk: Relatief hoge lasten voor het sociaal domein (52%).
- **Zeewolde:** Relatief hoge lasten voor bestuur en ondersteuning (28%), en voor verkeer, vervoer en waterstaat (16%).

Kenmerk I:
Financiële kengetallen

Onderstaande tabel geeft de financiële kengetallen weer. Het solvabiliteitspercentage is de mate waarin een gemeente in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen. Ermelo en Zeewolde scoren ruim boven de 50%, wat gezien wordt als voldoende solvabel. De solvabiliteitsratio van Harderwijk is met 44% matig. De regio rondom Ermelo, Harderwijk en Zeewolde is op Lelystad na solvabel.

De netto schuldquote is de mate waarin de schuld met het inkomen gedragen kan worden. Hierbij geldt: hoe lager hoe beter, maar een normale quote bevindt zich tussen de 0 en 100% en bij een quote van boven de 130% is sprake van zeer hoge schuld. De tabel laat zien dat de netto schuldquote van Ermelo, Harderwijk en Zeewolde goed tot zeer goed is, waarbij Zeewolde zelfs in de min uitkomt. De regio laat eenzelfde patroon zien.

De belastingcapaciteit geeft inzicht in de belastingdruk. Als dit percentage laag ligt, betekent het dat de gemeente meer inkomsten uit belastingen zou kunnen verwerven (of dit wel of niet gebeurt is een beleidskeuze). Een percentage lager dan 100% wordt gezien als voldoende, tussen de 100 en 120% als matig en hoger dan 120% als onvoldoende. Harderwijk en Ermelo scoren dus (net) voldoende en Zeewolde matig. In de regio valt vooral de relatief hoge belastingdruk van Almere op.

De grondexploitatie geeft aan hoe groot de grondpositie (waarde van de grond) is ten opzichte van de totaal (geraamde) baten van het verkopen van die grond en ook hier geldt: hoe lager, hoe beter. Voor dit kengetal bestaat geen norm, maar een percentage van 10 of hoger wordt veelal beschouwd als kwetsbaar. Dit laatste is het geval in Harderwijk en zeker in Zeewolde en betekent dat de grond tegen een te hoge waarde op de balans staat. Dit kan het eigen vermogen van een gemeente dus verkleinen en daarmee de solvabiliteitsratio verlagen. Ook de regiogemeenten hebben een relatieve grondexploitatie.

De structurele exploitatieruimte, tot slot, vergelijkt de structurele baten en structurele lasten met de totale baten. Bij een negatieve ratio is de structurele begrotingsruimte onvoldoende, bij 0 tot 60% matig en bij hoger dan 60% voldoende. Voor zowel Ermelo, Harderwijk en Zeewolde zelf als voor de regio geldt dat de structurele exploitatieruimte voldoende is.

	Solvabiliteit	Netto schuldquote	Belasting-capaciteit	Grond-exploitatie	Structurele exploitatieruimte
Ermelo	59,4 %	0,3 %	97,1 %	-1,1 %	1,3 %
Harderwijk	44,0 %	37,5 %	89,0 %	33,0 %	0,4 %
Zeewolde	65,0 %	-47,0 %	101,0 %	83,0 %	0,0 %
Nijkerk	50,0 %	24,0 %	81,0 %	22,0 %	0,6 %
Putten	65,9 %	-13,2 %	75,0 %	14,0 %	-4,8 %
Nunspeet	60,7 %	17,6 %	590,0 %	22,3 %	2,0 %
Dronten	80,0 %	-26,0 %	100,0 %	26,0 %	2,0 %
Lelystad	17,0 %	44,0 %	-	31,0 %	-
Almere	27,9 %	59,5 %	114,0 %	39,8 %	0,0 %
Gelderland	36,5 %	51,1 %	110,4 %	13,3 %	-0,1 %
Flevoland	49,0 %	24,6 %	105,9 %	41,0 %	0,5 %
Nederland	34,9 %	56,5 %	102,0 %	13,8 %	0,5 %

Tabel 36 **Overzicht financiële kengetallen[94], BZK 2018**

Kenmerk II:
Lastenverdeling per beleidsterrein

Onderstaande figuren geven weer hoe de lasten verdeeld zijn over de verschillende beleidsterreinen. Voor Ermelo geldt dat een aanzienlijk deel van de lasten naar het sociaal domein gaat (43%), gevolgd door kosten voor het bestuur en de ondersteuning (22%). Ook naar volksgezondheid en milieu (11%) gaat in vergelijking met Harderwijk en Zeewolde relatief veel geld.

In Harderwijk valt vooral op dat bovengemiddeld veel lasten naar het sociaal domein gaan: ruim de helft (52%). Een mogelijke verklaring hiervoor is de centrumgemeenterol die Harderwijk, zeker op gebied van sociaal domeintaken, in de regio speelt.

In Zeewolde gaat, ten opzichte van Ermelo en Harderwijk, het minste geld naar het sociaal domein (31%). De gemeente heeft wel relatief hoge lasten voor bestuur en ondersteuning (28%) en voor verkeer, vervoer en waterstaat (16%).

94 Bron: https://findo.nl/jive?cat_open=Financi%C3%ABle%20kengetallen/Jaarrekening

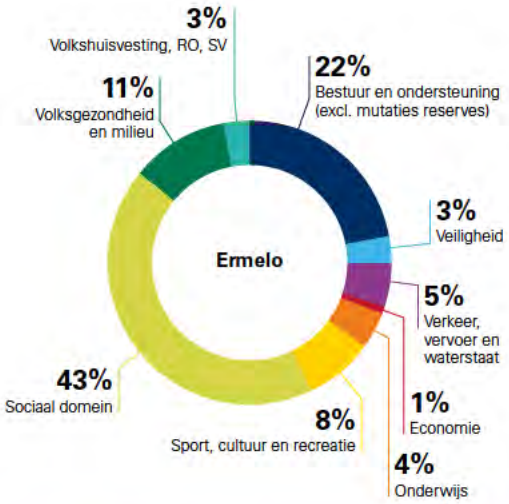

Figuur 45 **Lastenverdeling per hoofdfunctie Ermelo,** CBS 2020.

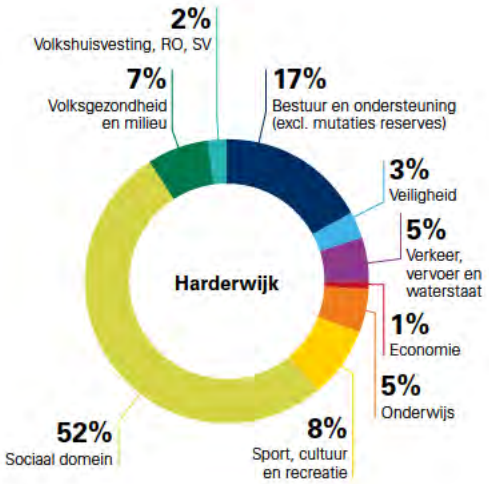

Figuur 46 **Lastenverdeling per hoofdfunctie Harderwijk,** CBS 2020.

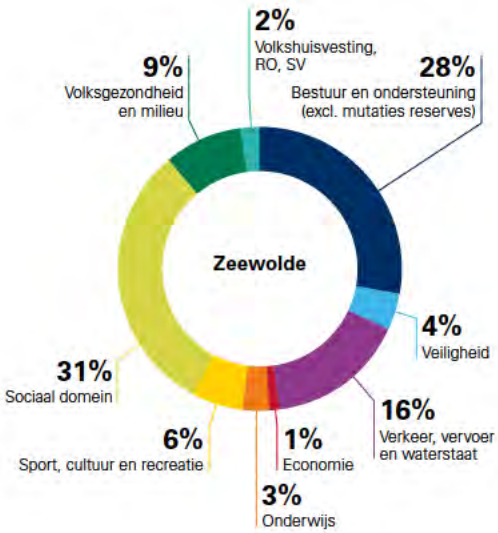

Figuur 47 **Lastenverdeling per hoofdfunctie Zeewolde,** CBS 2020.

B

HOOFDSTUK 8

Trends en ontwikkelingen

8.1 Internationale trends[95]

Nederland is en raakt steeds nauwer verbonden met de wereld erbuiten. Economieën zijn steeds meer met elkaar verweven en door het openstellen van grenzen neemt het verkeer van personen en arbeidsmigratie toe. Door de internationalisering zal de oriëntatie van de Nederlandse overheden, zoals gemeenten en provincies, zich in toenemende mate verspreiden. Met name Europa heeft een aanzuigende werking: beleid dat naar het Europese niveau wordt getild, wordt vaak ingestoken op 'de regio's'. In de toekomst zal dit gemeenten stimuleren om een robuuste regio op te bouwen, zodat ze aansluiting behouden met het Europese niveau. Om een stevige positie te bouwen moet er dus meer in regioverband gedacht en gehandeld worden. De samenwerking tussen de gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde is hier een goed voorbeeld van.

95 Gebaseerd op: Sociaal Cultureel Planbureau, Overzicht trends en ontwikkelingen door Vereniging Nederlandse Gemeenten, 2016.

Door de toenemende globalisering wordt steeds vaker getracht overkoepelende problematiek niet nationaal, maar internationaal op te lossen. De uitvoering van deze oplossingen komt echter steeds vaker op lokaal niveau te liggen. Het is voor gemeenten van belang om deze ontwikkelingen te monitoren en waar nodig in te spelen op veranderende taken op lokaal niveau. Parallel aan deze toegenomen lokale focus, voelen steeds meer mensen zich niet alleen buurtbewoner, maar ook wereldburger: bewuster van het effect van individuele actie op de wereld.

Technologische innovaties: digitalisering en informatisering

De inzet van ICT was voorheen vooral ondersteunend, maar kent steeds meer toepassingsmogelijkheden. Het biedt bijvoorbeeld de mogelijkheid om via digitalisering betere dienstverlening te organiseren, maar ook om maatschappelijke vraagstukken te adresseren door optimaal gebruik van data. Veel gemeenten ambiëren dan ook een datagedreven organisatie te realiseren. Het belang van ICT stijgt (evenals de uitgaven eraan door gemeenten). ICT wordt steeds meer een strategisch instrument, maar de ontwikkelingen gaan razendsnel. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om technologische ontwikkelingen (augmented reality, smart spaces, artificial intelligence, blockchain en robotisering), ontwikkelingen in beleid en wet- en regelgeving (decentralisaties, AVG, operatie BRP, Omgevingswet/DSO en common ground) en maatschappelijke ontwikkeling (regie op gegevens en de hoge verwachtingen ten aanzien van de gemeentelijk dienstverlening).

Dit toenemend belang op het gebied van ICT om hoogwaardige en specialistische kennis (bijvoorbeeld op het gebied van privacy, beveiliging en datagestuurd werken) is nog niet overal in voldoende mate aanwezig. In 2015 heeft de Vereniging van Nederlandse Gemeenten in opdracht van de gemeenten de Digitale Agenda 2020 opgesteld. Een van de speerpunten hiervan is om de informatievoorziening op collectiviteit te verbeteren en tegelijkertijd lokaal maatwerk mogelijk te maken. Veel gemeenten nemen lokaal of in regioverband initiatieven om slim gebruik te maken van de mogelijkheden van digitalisering. Op het gebied van automatisering en informatisering wordt door de gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde al samengewerkt.

Ecologisch systeem staat onder druk

Het ecologische systeem staat onder druk. 2020 was samen met 2014 het warmste jaar sinds tenminste 1901. Dit beeld past in de trend van een opwarmend klimaat.[96] Daarom wordt er op internationaal niveau gestreefd klimaatverandering terug te dringen. Idealiter wordt dit gedaan op basis van de People Planet Profit-benadering: met het oog op het welzijn van de mens (people), moet het klimaat op de aarde weer stabieler worden gemaakt (planet) en het liefst wordt er in dit proces ook nog economische vooruitgang geboekt (profit). Binnen het ecologische wereldsysteem bestaan drie belangrijke transities:

- Energietransitie en verduurzaming – het anders omgaan met en het anders opwekken van energie, circulaire en meer bio-based economie, bewustere omgang met productie (inclusief grootschalige initiatieven) en consumptie en het voorkomen van klimaatverandering door opwarming.
- Circulaire transitie – het kunnen opvangen van de uitputting van grondstoffen.
- Eiwittransitie – het kunnen opvangen van een verdere stijging van de consumptie en daarmee een toenemend grond(stoffen)gebruik van vlees- en zuivelproductie door de groeiende wereldbevolking en groter wordende middenklasse.

Als we specifiek kijken naar Nederland, dan heeft Nederland in Europees verband afgesproken dat in 2020 minimaal 14% van de energie hernieuwbaar moet zijn. In het Nederlandse Klimaatakkoord, getekend op 28 juni 2019, is als centraal doel vastgesteld een CO2-reductie van minimaal 49% in 2030 ten opzichte van 1990 te realiseren. Gemeenten, provincies, waterschappen, bedrijven en maatschappelijke partijen hebben allen een rol in het behalen van deze doelstelling. De focus binnen deze organisaties komt daarmee steeds meer te liggen op de energietransitie. Het gaat hierbij zowel op het verminderen van CO2-uitstoot, als het opwekken van duurzame alternatieven voor fossiele brandstoffen. De opkomst van duurzame mobiliteit, waaronder elektrisch vervoer en Mobility as a Service (MaaS), is een belangrijke trend binnen de energietransitie.

96 KNMI, Jaaroverzicht 2020. Bron: www.knmi.nl/nederland-nu/klimatologie/maand-en-seizoensoverzichten/2020/jaar

Deze transities beïnvloeden ook Nederlandse gemeenten. Om een bijdrage te leveren aan de energietransitie moeten gemeenten bijvoorbeeld een Regionale Energiestrategie (RES) opstellen. In deze strategie komen gemeenten, provincies en waterschappen gezamenlijk tot keuzes voor de opwekking van duurzame elektriciteit, de warmtetransitie in de gebouwde omgeving en de daarvoor benodigde opslag en energie infrastructuur. De gemeenten Ermelo en Harderwijk hebben met de regio Noord-Veluwe een RES opgesteld en zijn aangesloten bij het samenwerkingsverband 'Gelders Energieakkoord'. De gemeente Zeewolde heeft met de regio Flevoland een RES opgesteld. De gemeenten lopen daarmee in de pas in vergelijking met andere gemeenten in Nederland. Verder heeft ook de stikstof- en PFAS-problematiek invloed op de ontwikkeling van de regio, met mogelijke consequenties voor belangrijke bestuurlijke opgaven, zoals woningbouw, infrastructuur en de agrarische sector.

8.2 Nationale trends

Verandering van de structuur van de economie[97]

Een gezonde economie en arbeidsmarkt zijn uiterst belangrijke randvoorwaarden voor andere gewenste ontwikkelingen in de gemeente. Het betreft niet zozeer een lokale, maar vooral een regionale opgave. In Nederland verandert echter de structuur van de economie. Dit heeft onder andere te maken met de internationale digitaliseringstrend. Nederland kende de afgelopen jaren een sterke economische groei, een gespannen arbeidsmarkt (hoe krapper de arbeidsmarkt, hoe moeilijker werkgevers aan personeel kunnen komen) en de grootste werkgelegenheid sinds 2007.[98] De werkgelegenheid daalde de afgelopen jaren naar 2,9% voor de coronacrisis. Tijdens de coronacrisis steeg de werkgelegenheid weer tot 3.6% in januari 2021.[99] Deze trend is ook terug te zien in de verschillende gemeenten, waar het werkloosheidpercentage van gemiddeld 5,8% in 2015 naar 2,9% in 2019 ging.[97] De arbeidsmarkt in de regio daalde mee met de landelijke trend en werd steeds krapper. De prognose was dat in 2020 vrijwel alle belangrijke sectoren in Nederland zouden blijven groeien, maar wel minder snel dan in 2018. Door de huidige coronacrisis staan deze verwachtingen niet meer overeind.

Vrijwel alle belangrijke sectoren in Nederland zullen in 2020 blijven groeien, maar wel minder snel dan in 2018. Dit heeft voornamelijk te maken met de afnemende transacties op de woningmarkt en de afnemende groei van de relevante wereldhandel. De bouw, de zakelijke dienstverlening, en zorg en welzijn zijn de sectoren met de hoogste verwachte groei. De agrarische sector en onderwijs hebben de laagste verwachte groei.[100] Tegelijkertijd neemt in Nederland door bevolkingskrimp en vergrijzing de beroepsbevolking af.

De economische herstructurering in Nederland zet door: we zijn in toenemende mate een kenniseconomie met een sterke focus op dienstverlening, wat leidt tot veranderende competentie-eisen. Banen op MBO-2/3 niveau verdwijnen door automatisering en robotisering, en komen niet meer terug. Tegelijkertijd stijgt het opleidingsniveau in Nederland, al concentreren deze hoger opgeleiden zich in stedelijke gebieden. Vooral steden met universiteiten zijn aantrekkelijk voor hoger opgeleiden, wat in minder stedelijke en landelijke gebieden, zoals het EHZ gebied, kan leiden tot een braindrain. Tegenover het stijgende opleidingsniveau in Nederland staan ook 250.000 analfabeten en 1,5 miljoen laaggeletterden.

Een andere opvallende, economische trend in Nederland is de toenemende regiospecialisatie, met clusters rondom de grote stedelijke gebieden. Regio Eindhoven focust zich bijvoorbeeld op High Tech Innovation, ICT en industrie en is daarmee de sterkst groeiende regio van Nederland.[101] Door de toenemende regiospecialisatie ontwikkelt de werkgelegenheid zich ook variërend per regio.

Tot slot zijn er een aantal transities die een relatie hebben met de verandering van de economische structuur in Nederland:

- Vastgoedtransitie - het anders denken over bouwen, verbouwen en slopen van vastgoed.
- Zorgtransitie - het opnieuw organiseren van de zorgbehoefte en het zorgaanbod, met het oog op betaalbaarheid.
- Mobiliteitstransitie - een andere benadering van vervoer, de relatie tussen OV, auto, fiets en de bereikbaarheid van stad en ommeland en de inzet van innovatie ICT-oplossingen hierbij (smart mobility). Daarnaast vernieuwende concepten zoals MaaS (Mobility as a Service), waarbij verschillende vormen van vervoer worden gecombineerd tot een vervoersoplossing op maat.

97 Gebaseerd op: TNO, Trends en Transities: Strategie 2015-2018.
98 CBS, 2018 & Pureluxe, 2018.
99 CBS, 2021.
100 ING, 2018.
101 Das Kapital, 2018.

- Energietransitie - het anders omgaan met en het anders opwekken van energie, circulaire en meer bio-based economie, een bewustere omgang met productie (inclusief grootschalige initiatieven) en consumptie, en het voorkomen dat door opwarming het klimaat te veel verandert.

Individualisering en het ontstaan van nieuwe collectieven[102]

Door de opkomst van sociale media bestaan sociale netwerken uit meer relaties, maar deze zijn wel minder intensief. Deze ontwikkeling is in lijn met de individualiseringbeweging en stelt mensen in staat hun sociale leven zelf in te richten, los van de minder vanzelfsprekend wordende traditionele verbanden. Hoewel de negatieve verwachting bestond dat hierdoor ook de bereidheid om zich vrijwillig in te zetten zou afnemen, laten recente ontwikkelingen juist een toename van lokale coöperaties zien. In de gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde is dit ook zichtbaar, gemiddeld zet één op de drie bewoners zich in als vrijwilliger. Daarnaast kennen de gemeentes ook een gezamenlijk vrijwilligersnetwerk binnen het samenwerkingsverband Meerinzicht. Verder doen zich nieuwe vormen van zelforganisatie voor, die aansluiten bij de veranderende sociale structuur, zoals georganiseerde projecten die op het internet zijn ontstaan en ad hoc-acties. De genoemde individualiseringsbeweging biedt kansen. De dynamiek, het maatwerk en eigen regie zullen toenemen. Dit leidt onder andere tot meer bewegingsruimte en vrijheden. Naast deze ontwikkelingen is de verzuilde samenleving, die tot de jaren tachtig van de vorige eeuw dominant was, getransformeerd naar een meer horizontale binding van groepen in de samenleving. Mensen met gelijksoortige oriëntaties creëren groepen, ook wel bubbels genoemd. Er zijn ook minder zonnige kanten aan deze ontwikkelingen: een toename aan onzekerheden en stress, kwetsbaarheden op het terrein van privacy en ook het buitengesloten voelen van mensen die onvoldoende steun kunnen organiseren. Dit kan leiden tot een tweedeling in de samenleving: enerzijds mensen die kunnen meekomen in de ontwikkelingen en steun kunnen organiseren (sociale netwerken) en anderzijds mensen die dat – om welke reden dan ook – niet kunnen. Deze laatste groep is in de jaren 2018 en 2019, ondanks hoogconjunctuur, gegroeid. Bestuurlijke opgaven voor gemeenten die hieruit volgen, zijn bijvoorbeeld het zorgen dat iedereen kan meedoen in de samenleving en het bevorderen van de sociale cohesie.

102 Gebaseerd op: SCP, 2016.

Energietransitie op nationale en regionale schaal

Om een verdere opwarming van de aarde tegen te gaan, heeft Nederland in Europees verband afgesproken dat in 2020 minimaal 14% van de energie hernieuwbare energie moet zijn. Daarnaast is binnen Nederland op 28 juni 2019 het Klimaatakkoord getekend. Het centrale doel uit dit document is een CO2-redcutie van minimaal 49% in 2030 ten opzichte van 1990.[103] Gemeenten, provincies, waterschappen, bedrijven en maatschappelijke partijen hebben een rol in het behalen van deze doelstelling. Het gaat zowel om het verminderen van CO2-uitstoot als om het opwekken van duurzame alternatieven voor fossiele brandstoffen. De opkomst van duurzame mobiliteit, waaronder elektrisch vervoer en Mobility as a Service (MaaS), is een belangrijke trend binnen de energietransitie.[104] Daarnaast moeten in 2050 zeven miljoen woningen en één miljoen gebouwen van het aardgas af. Gemeenten hebben daarbij een centrale rol. Zij moeten ervoor zorgen dat bewoners en bedrijven van het gas af gaan. Dit is een complexe en omvangrijke opgave.

Gemeenten stemden in november 2019 bijna unaniem in met het Klimaatakkoord. Zij hebben aangegeven dat het Klimaatakkoord voor hen voldoende basis biedt om met de energietransitie aan de slag te gaan. Wel geven gemeenten het signaal: de verduurzaming van gemeenten gaat alleen lukken als het Rijk zich houdt aan de afspraken die we hierover hebben gemaakt om de energietransitie voor ons haalbaar, betaalbaar en uitvoerbaar te maken. Behalve voldoende financiële middelen en de nodige wet- en regelgeving om de energietransitie uit te kunnen voeren, hebben gemeenten aangegeven de tijd te nemen die nodig is om hun inwoners voor te bereiden en mee te nemen in processen en beslissingen. De mate waarin gemeenten op deze vlakken comfort krijgen van het Rijk zal bepalend zijn voor de snelheid van de energietransitie in gemeenten.[105]

Ontwikkelingen rondom de overheid

Groeiend belang regio's en gemeenten

De opkomst van regio's heeft, naast tal van andere redenen, te maken met het zoeken naar de optimale schaal voor lokaal bestuur. Dit gaat over het 'optimaal in één hand brengen van kosten en baten voor publieke investeringen' en over 'het laten voelen van de lusten en lasten van gevoerd beleid door dezelfde mensen'. De trend is en blijft dat steden nog steeds aan kracht en belang winnen. Daarnaast raken stad en ommeland in toenemende mate met elkaar vervlochten en worden meer en meer afhankelijk van elkaar.

103 Klimaatakkoord, 28 juni 2019.
104 OV Magazine, 2018.
105 Via: www.vng.nl/nieuws/gemeenten-scharen-zich-achter-klimaatakkoord.

Grensoverschrijdende vraagstukken

De werking van de woningmarkt, arbeidsmarkt en het gebruik van allerlei voorzieningen overstijgen de grenzen van de huidige gemeenten, terwijl gemeenten juist op die beleidsterreinen steeds meer taken en verantwoordelijkheden krijgen van de Rijksoverheid. Het groeiend belang van de regio/gemeenten is dus te koppelen aan de regionale schaal van de economie, de maatschappelijke en bestuurlijke werkelijkheid.[106]

Verdere decentralisatie[107]

Er lijkt op dit moment brede politieke steun voor het verder decentraliseren van taken naar de lokale overheid na 2019. Er is geen aanleiding om te veronderstellen dat met deze trend gebroken gaat worden, noch dat decentralisaties teruggedraaid zullen worden. Dit betekent dat de beleidsagenda van gemeenten, in elk geval de komende jaren, structureel en fors zwaarder zal blijven en worden. In het fysieke domein wordt met invoering van de Omgevingswet (2021) een kanteling beoogd die net zo ingrijpend zal zijn als de decentralisatie in het sociaal domein. Gebruikers van de wet worden centraal gesteld. De bestuurlijke (lokale) afwegingsruimte voor de fysieke leefomgeving wordt vergroot, en de fysieke leefomgeving moet meer vanuit samenhang benaderd worden. Daartoe dienen gemeenten onder meer een integrale omgevingsvisie vast te stellen, die wordt vertaald in omgevingsplannen. De komst van de Omgevingswet vraagt voorbereiding en implementatie in de organisatie. Daarvoor zijn capaciteit, kennis en middelen nodig. Dit is enerzijds afhankelijk van het bestuurlijke ambitieniveau, anderzijds van wettelijke verplichtingen en verwachtingen van inwoners en ondernemers.

Wijzigingen belastingmaatregelen voor lokale overheden

In het Belastingplan 2019 stonden belangrijke vernieuwingen voor het belastingstelsel, met onder andere de verhoging van het lage btw-tarief en een vernieuwde energiebelasting. Naast gevolgen voor de verdeling tussen de gemeenten, heeft dit consequenties voor het fiscale beleid, de gemeentelijke financiën en de uitvoering hiervan binnen de gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde. Het Belastingplan 2021 kondigde de nieuwste maatregelen aan, met onder andere het vrijstellen van overdrachtsbelasting voor mensen tot 35 jaar, vliegbelasting, een CO2-heffing voor de industrie, een lager vpb-tarief voor veel MKB-bedrijven, een investeringskorting (Baangerelateerde Investeringskorting), en een bronbelasting om belastingontwijking tegen te gaan.[108]

Bezuinigingen

Drie van de vier gemeenten worstelen momenteel met financiële tekorten. Die worden vooral veroorzaakt door de uitgaven voor taken op het sociaal domein. Sinds 2015 zijn lokale overheden verantwoordelijk voor een groot aantal taken in het sociaal domein. Zij moeten lokaal uitvoering geven aan maatschappelijke ondersteuning, jeugdzorg en arbeidsparticipatie. Deze taken maken gemiddeld bijna 40% van de totale begroting uit. De meeste gemeenten geven echter aan dat het sociaal domein zwaar drukt op de begroting en vrezen dat het water ze straks financieel tot de lippen komt te staan. Gemeenten staan voor de lastige taak om onzekerheden en ongekende financiële uitdagingen het hoofd te bieden. Daarbij komt dat des te langer de huidige coronacrisis duurt, des te meer de (al grote) druk op het sociale domein toeneemt. De kosten in het sociaal domein blijven namelijk maar stijgen. Een andere reden dat veel gemeenten een tekort op hun begroting hebben, is de teruglopende uitkering van het gemeentefonds. Om de begroting sluitend te krijgen, kunnen gemeenten twee dingen doen: de inkomsten (lees: de belastingen) verhogen of de uitgaven verlagen. De meeste gemeenten doen beide. Er wordt vooral op het sociaal domein bezuinigd.

In januari 2023 zal naar verwachting de herijkte verdeling van het Gemeentefonds ingevoerd worden. Het Gemeentefonds krijgt hiermee een nieuw verdeelmodel, met betere aansluiting bij de kosten van het sociaal domein, een betere inkomstenverevening en minder complexiteit. Uit het concept van het nieuwe verdeelmodel blijkt dat grote gemeenten meer en kleine gemeenten minder geld krijgen voor het sociaal domein, omdat de eerst genoemden hier gemiddeld meer kosten voor maken dan de laatst genoemden. Voor het klassiek domein geldt dat de herverdeeleffecten vooral samenhangen met het afgenomen belang in de verdeling van de maatstaven bebouwingsdichtheid, het aantal woonruimten en de oppervlakte land. Tot slot is bij de herverdeeleffecten sprake van een verschuiving van lokale naar regionale en landelijke centrumfuncties van gemeenten.

106 Studiegroep Openbaar Bestuur, 2016.
107 Gebaseerd op: SCP, 2016.
108 Via www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/12/15/belangrijkste-belastingwijzigingen-per-1-januari-2021.

Opnieuw vormgeven rol overheid

Veranderende maatschappelijke ontwikkelingen én ontwikkelingen binnen het openbaar bestuur brengen een andere rol van de overheid met zich mee. De 'participatiemaatschappij' is zowel een gevolg van grotere mogelijkheden en zelfstandigheid van inwoners (mede door een hoger gemiddeld opleidingsniveau en meer welvaart), als minder geloof in maakbaarheid en afnemende financiële ruimte van de overheid. De opkomst van deze participatiesamenleving, waarbij de overheid niet langer de instantie is die alles regelt in het publieke domein, heeft gevolgen voor de gemeentelijke organisatie. Gemeenten maken steeds vaker in samenspraak met andere organisaties en burgers afspraken over het besturen van dit publieke domein. Dat betekent onder meer dat de overheid minder vanuit regelgeving opereert en meer optreedt als partner. Ontwikkelingen in het maatschappelijke domein worden steeds meer 'van onderop' door burgers zelf geïnitieerd.

Feiten spelen een grotere en tegelijkertijd onbeduidender rol

Datagedreven sturing is een dominante trend in beleidsvoorbereiding, -monitoring en -evaluatie. De sterk groeiende hoeveelheid data stelt overheden in staat effectiever beleid te formuleren. Het gebruik van data in het uitvoeren van publieke taken zal een grote verandering voor zowel het ambtelijk als het bestuurlijk functioneren betekenen. Tegelijkertijd – en enigszins tegenstrijdig aan deze ontwikkeling – lijkt in maatschappelijke debatten, op fora en in het bestuurlijk domein de waarde van feiten af te nemen. Wetenschap en feitelijke onderbouwing lijken te verworden tot een 'mening'.

Opportunisme versus langetermijndenken

Het benutten van kansen en het omgaan met belangen vragen vaak bestuurlijk om een slagvaardige, opportunistische benadering. Deze benadering kan alleen zinvol zijn in een context waarin gemeenschap, bestuur en organisatie een scherp beeld hebben van waar ze naartoe werken. Anders gezegd: de sterke roep die gemeenten en gemeenschappen ervaren om te werken vanuit een langetermijnvisie komt voort uit een groeiende behoefte aan vaste kaders waarbinnen beslissingen genomen kunnen worden en waaraan besluiten getoetst kunnen worden.

8.3 Regionale trends

Demografische ontwikkelingen

Op dit moment telt Nederland ruim 17,2 miljoen inwoners. De verwachting is dat de bevolking tot 2050 blijft groeien tot ruim 18,5 miljoen inwoners. Ook de prognose voor de gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde laat een bevolkingsgroei zien van respectievelijk 10,9, 12,6 en 13,6% in 2040 ten opzichte van 2020. Verder is er in Nederland sprake van dubbele vergrijzing (met meer ouderen die gemiddeld ouder worden) en ontgroening (minder geboorten). De huidige grijze druk in Nederland van 33% zal naar verwachting dan ook doorgroeien naar 50,1% in 2040. Ook voor de groene druk is de verwachting dat deze de komende jaren zal toenemen, van de huidige 37,3% (2019) naar 41,1% in 2040. Waar in alle drie de gemeenten de grijze druk wel de landelijke trends volgt, neemt de groene druk de komende jaren juist af in deze gemeentes. Een stijgende bevolking en een relatief hoge demografische druk leidt tot nieuwe bestuurlijke opgaven, bijvoorbeeld op het gebied van huisvesting, arbeidsgelegenheid en voorzieningen. Met name op het gebied van huisvesting is er sprake van een steeds grotere uitdaging voor gemeenten. Nederlanders benoemen de krapte op de woningmarkt, met stijgende huizenprijzen en huren, zelfs als een van de grootste vraagstukken van deze tijd.[109] Er zijn te weinig goede en betaalbare woningen voorhanden en deze woningkrapte vraagt veel van gemeenten, waaronder ook van de gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde.

Belang van regionale samenwerking

Afgelopen jaren is bestuurlijk Nederland in beweging gekomen: op steeds meer plekken treedt schaalvergroting op. Kleine en middelgrote gemeenten kiezen steeds vaker voor intensieve samenwerking om sterk te staan op nationaal en internationaal vlak. Ook de provincies Gelderland en Flevoland spraken zich uit over het belang van samenwerking tussen gemeentes. Zo adviseerde de provincie Gelderland in 2015 onder andere om regionale relaties te benadrukken, om regiobrede vraagstukken regionaal op te pakken en op per gemeente politieke ruimte te creëren voor samenwerkingsverbanden. De gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde werken op meerdere vlakken actief samen in verschillende samenwerkingsverbanden (zie hoofdstuk 6).

109 I&O research, 2020: Onderzoek woningmarkt, huren en huurverhoging.

Multischaligheid

Het bestuurlijke landschap verandert. Europa is 'erbij gekomen' als bestuurslaag. Binnen Nederland wringt het traditionele huis van Thorbecke als inrichtingsprincipe voor de Nederlandse overheid door de opkomst van allerlei tussenlagen. Dit leidt tot herbezinning op de manier waarop en door wie taken worden uitgevoerd, en tot het vraagstuk van multischaligheid en hoe daarmee om te gaan. Deze trend van multischaligheid heeft sterk te maken met de eerder beschreven nationale trend van de groei van de regio's en gemeenten. De regio Ermelo, Harderwijk en Zeewolde is niet de eerste regio die kiest voor een intensievere samenwerking om zo sterker te staan op nationaal en internationaal vlak.

Maatschappelijke problemen én oplossingen spelen vaker op een hoger schaalniveau dan het niveau van individuele gemeenten. Dit geldt voor grote(re) en kleine gemeenten. Ook de maatschappelijke partners en het bedrijfsleven denken en opereren steeds vaker (minimaal) op regioniveau. Voor alle drie de individuele gemeenten is het zaak om aan te sluiten bij deze schaal, maar tegelijkertijd het specifieke karakter van de lokale overheid te behouden, die juist het verschil kan maken met maatwerk en kennis van de lokale situatie. Dat leidt tot de opgave om 'multischalig' te denken: gebruik maken van de voordelen van zowel grootschaligheid én kleinschaligheid en deze slim te verbinden. Daarbij is samenwerking in netwerken nodig, want zelden is een enkele partij in staat om geheel op zichzelf tot oplossingen te komen.

Urbanisatie

De trend is en blijft dat steden nog steeds aan kracht en belang winnen. De aanwezigheid van kennis- en onderwijsinstituten, rijke voorzieningen en cultuur en een grote diversiteit aan werk-, woon- en verblijfmilieus hebben een onverminderde aantrekkingskracht wereldwijd, in Europa, in Nederland en in de regio Ermelo, Harderwijk en Zeewolde. Het denken in stedelijke agglomeraties of netwerken (stad en ommeland) is hierdoor een belangrijke trendmatige ontwikkeling voor een overheid die haar gebied wil laten meeprofiteren van de krachten van urbanisatie. In de regio ten westen van Ermelo, Harderwijk en Zeewolde is er sprake van een forse verstedelijking. De steden Lelystad en Almere hopen in de komende jaren te groeien en bijna te verdubbelen. Voor de regio Ermelo, Harderwijk en Zeewolde betekent deze trend dat zij kan aansluiten bij de aantrekkingskracht van steden als Zwolle, Amersfoort, Apeldoorn, Lelystad en Almere. Als aangrenzende gemeenten bieden Ermelo, Harderwijk en Zeewolde veel mogelijkheden omtrent huisvesting en recreatie. Dit stelt de gemeenten ook voor een uitdaging, want het bieden van voldoende huisvesting aan de huidige inwoners is al een opgave en wordt vergroot door de toenemende verhuizing van inwoners uit de grote steden naar dit gebied.

Geraadpleegde bronnen

Geraadpleegde documenten gemeente Ermelo

- Gemeente Ermelo, Bereikbaarheidsagenda Noord-Veluwe 2018.
- Gemeente Ermelo, Burgerpeiling 2018.
- Gemeente Ermelo, Coalitieakkoord 2018-2022.
- Gemeente Ermelo, Cultuurnota 2016-2020.
- Gemeente Ermelo, Economisch programma 2015-2018.
- Gemeente Ermelo, Gemeentelijk verkeer en vervoerplan 2014-2020.
- Gemeente Ermelo, Groenvisie 2017-2027.
- Gemeente Ermelo, Infographic Toeristische Monitor 2019.
- Gemeente Ermelo, Memo strategie regio economie Corona.
- Gemeente Ermelo, Omgevingsvisie recreatiecluster Horst 2020.
- Gemeente Ermelo, Ondernemerspeiling 2018.
- Gemeente Ermelo, Onderzoek beheer en behoud openbare ruimte 2018.
- Gemeente Ermelo, Onderzoek sturing en samenwerking op duurzaamheid 2019.
- Gemeente Ermelo, Onderzoek uitvoering van de jeugdhulp 2020.
- Gemeente Ermelo, Stavaza toerisme en recreatie 2019.
- Gemeente Ermelo, Stimuleringsagenda Toerisme en recreatie 2015-2018.
- Gemeente Ermelo, Structuurvisie 2025.
- Gemeente Ermelo, Toekomst vitale vakantieparken 2015.
- Gemeente Ermelo, Wonen met zorg en aandacht 2019.

Geraadpleegde documenten provincie Flevoland

- Provincie Flevoland, Coalitieakkoord 2019-2023.
- Provincie Flevoland, Gemeenschappelijke opgaven provincie en gemeenten 2018.
- Provincie Flevoland, Mobiliteitsvisie 2030.
- Provincie Flevoland, Provinciale woonagenda 2020.
- Provincie Flevoland, Uitvoeringsagenda recreatie en toerisme 2018-2022.
- Provincie Flevoland, UWV regio in beeld 2019.
- Provincie Flevoland, Vensters op Flevoland 2018.

Geraadpleegde documenten gemeente Harderwijk

- Gemeente Harderwijk, Coalitieakkoord 2018-2022.
- Gemeente Harderwijk, De energieke stad: Een routekaart naar klimaatneutraal Harderwijk.
- Gemeente Harderwijk, De energieke stad: Uitvoeringsstrategie 2017-2020.
- Gemeente Harderwijk, Mobiliteitsvisie 2030.
- Gemeente Harderwijk, Stadsvisie 2031.
- Gemeente Harderwijk, Trendrapportage 2019.
- Gemeente Harderwijk, Trends en ontwikkelingen 2020.
- Gemeente Harderwijk, Woonvisie 2017-2027.
- Geraadpleegde documenten gemeente Zeewolde
- Gemeente Zeewolde, Actiewijzer centrum Zeewolde 2017.
- Gemeente Zeewolde, Beleidsnota en uitvoeringsagenda toerisme, recreatie en evenementen 2010-2025.
- Gemeente Zeewolde, Coalitieakkoord 2018-2022.
- Gemeente Zeewolde, Duurzaamheidsvisie 2017-2025.
- Gemeente Zeewolde, Gemeentelijk verkeer- en vervoerplan 2030.
- Gemeente Zeewolde, Nota integraal veiligheidsbeleid 2018-2022.
- Gemeente Zeewolde, Notitie reikwijdte en detailniveau MER Trekkersveld 2020.
- Gemeente Zeewolde, Realisatieagenda collegeperiode 2018-2022.
- Gemeente Zeewolde, Toekomstvisie 2040.
- Gemeente Zeewolde, Trends en opgaven 2018.
- Gemeente Zeewolde, Woonvisie 2020-2025.

Geraadpleegde documenten provincie Gelderland

- Provincie Gelderland, Coalitieakkoord 2019-2023.
- Provincie Gelderland, Omgevingsvisie 2014-2019.
- Provincie Gelderland, Woonakkoord Oost-Nederland 2019.

Overige geraadpleegde documenten

- EHZ, Ontwikkelagenda EHZ 2018.
- EHZ, Doelen- en inspanningenboom EHZ Ontwikkelagenda.
- Flevoland, Concept-RES.
- Gemeenten Ermelo, Harderwijk en Putten, Integraal Veiligheidsplan 2016-2019.
- I&O research, 2020: Onderzoek woningmarkt, huren en huurverhoging
- Klimaatakkoord, 28 juni 2019.
- KNMI, Jaaroverzicht 2020.
- Meerinzicht, Bedrijfsplan robuust, efficiënt en nabij 2013.
- Meerinzicht, Bedrijfsplan sociaal domein 2017.
- Meerinzicht, Gemeenschappelijke regeling 2019.
- Meerinzicht, Strategische agenda sociaal domein 2020.
- Meerinzicht, Trendrapportage 2019.
- Noord-Veluwe, Concept-RES.
- Noord-Veluwe, Evaluatie samenwerking Noord-Veluwe 2019.
- Noord-Veluwe, Regionaal programma werklocaties 2019.
- Noord-West Veluwe, Economic Board Position paper.
- Potentieonderzoek verbetering OV-verbinding Noord-Nederland – Randstad.
- Rabobank, Regioscan bankieren voor Flevoland 2016.
- Rabobank, Regioscan bankieren voor Randmeren 2016.
- Rabobank, Presentatie bijeenkomst economische verbindingen in de regio, 2017.
- Rekenkamercommissie Ermelo-Harderwijk onderzoek verbonden partijen.
- Veluwe Agenda 2030.

Berenschot

‘WIJ ZIJN BERENSCHOT, GRONDLEGGER VAN VOORUITGANG’

Wij zien een Nederland dat altijd in ontwikkeling is. Zowel sociaal als organisatorisch verandert er veel. Al meer dan 80 jaar volgen wij deze ontwikkelingen op de voet en werken we aan een vooruitstrevende samenleving. Daarbij staan we voor duurzaam advies en de implementatie hiervan. Altijd gericht op vooruitgang én echt iets kunnen betekenen voor mensen, organisaties en de maatschappij.

Alles wat we doen, is onderzocht, onderbouwd en vanuit meerdere invalshoeken bekeken. In ons advies zijn we hard op de inhoud, maar houden rekening met de menselijke maat. Onze adviseurs doen er alles aan om complexe vraagstukken om te zetten naar praktische oplossingen waar u iets mee kan. Wij geven advies en bieden digitale oplossingen waarbij we ons focussen op:

- Toekomst van werk en organisatie
- Energietransitie
- Transformatie van zorg
- Transformatie van openbaar bestuur

Berenschot Groep B.V.
Van Deventerlaan 31-51, 3528 AG Utrecht
Postbus 8039, 3503 RA Utrecht
030 2 916 916
www.berenschot.nl

Berenschot

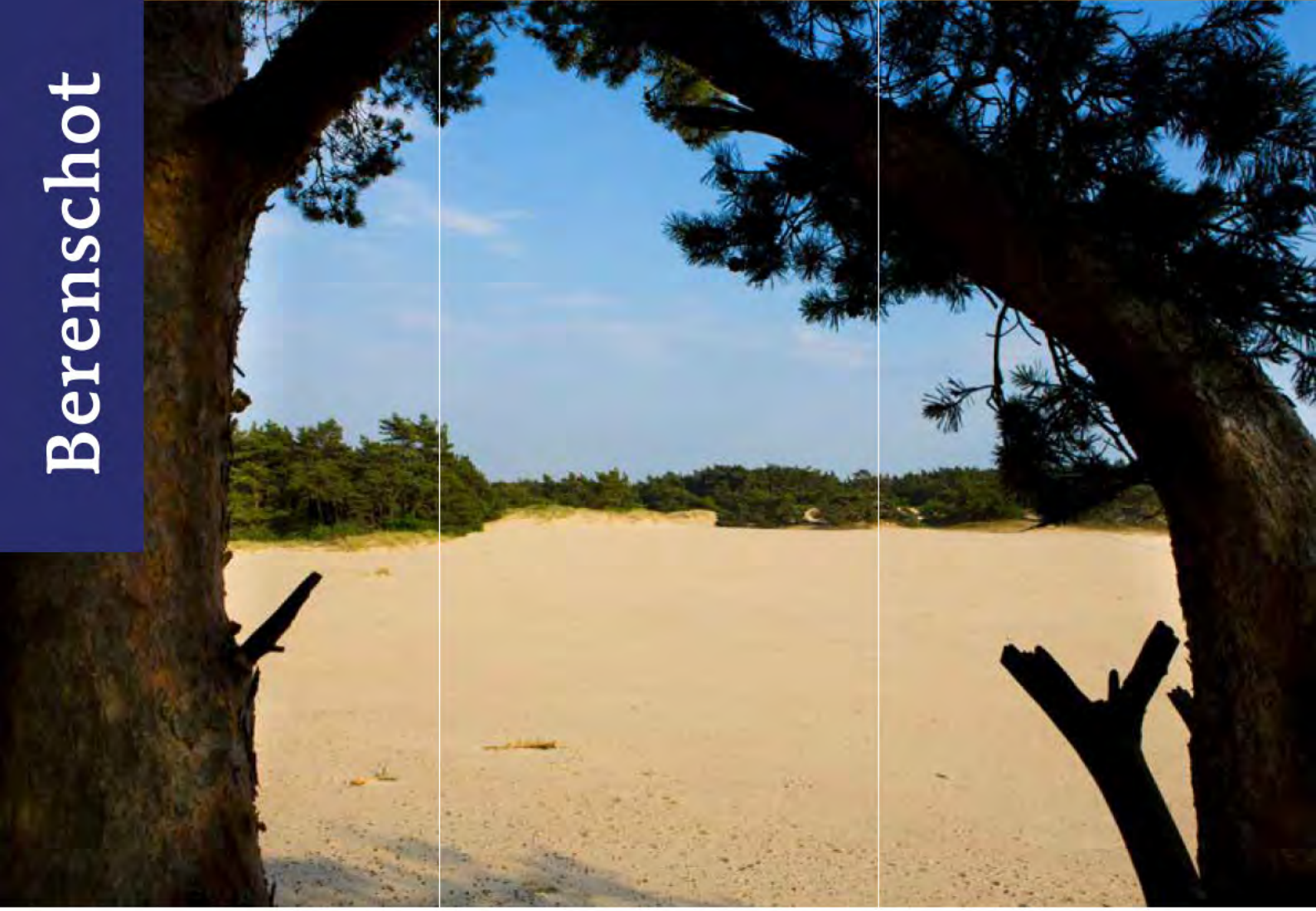

BIJLAGE NOTA VAN BEVINDINGEN

Gebiedsagenda Ermelo, Harderwijk en Zeewolde

64737

Maart 2021

NOTA VAN BEVINDINGEN

Gebiedsagenda Ermelo, Harderwijk en Zeewolde

[redacted]

64737

Maart 2021

BIJLAGE:

Analyses van Tordoir

Analyse van dagelijkse verplaatsingen en verhuizingen vanuit en naar Harderwijk, Ermelo en Zeewolde; samenhang tussen deze gemeenten

Prof dr P.P. Tordoir, augustus 2020

Leeswijzer GIS-kaarten: de kaarten geven vanuit telkens één van de drie onderzochte gemeenten de gemiddelde dagelijkse verplaatsingen aan vanuit en naar alle omliggende gemeenten.
De taartdiagrammen in de omliggende gemeenten geven de volgende informatie:

- Omvang taartdiagram: totale volume van uitgaande en inkomende verplaatsingen
- Blauwe fractie van taartdiagram: fractie van verplaatsingen naar de onderzoeksgemeente in kwestie
- Groene fractie van taartdiagram: fractie van verplaatsingen vanuit de onderzoeksgemeente in kwestie
- Tenslotte wordt ook in de onderzoeksgemeente in kwestie een diagram met twee fracties getoond:
- Gele fractie: fractie van externe (inkomende en uitgaande) verplaatsingen
- Groene fractie: fractie van interne verplaatsingen

NB: bij de ontwikkelingskaarten betreffen alle cijfers het absolute verschil van dagelijkse verplaatsingen of jaarlijkse verhuizingen tussen de twee aangegeven meetperiodes.

Alle kaarten zijn gebaseerd op microdata van het CBS: OViN jaargangen 2004-2018, SSB jaargangen 2007-2018

Voor woonwerkpendel op drie opleidingsniveaus, verkeer voor winkelen en persoonlijke diensten en sociaal- en recreatief verkeer zijn vijf kaarten gegeven van de Daily Urban Systems in kwestie. Deze zijn afgebakend met behulp van ruimtelijke clusteringtechniek.

DEEL 1:
WOONWERKPENDEL

Kaart 1: Dagelijkse werkpendel naar en vanuit Harderwijk, opleidingsniveau HBO/WO

Kaart 1: *pendel hoger geschoolden naar en vanuit Harderwijk.* De dagelijkse in- en uitgaande pendel van hoger opgeleiden naar en vanuit Harderwijk beslaat een uitgestrekt veld, waarbij vanuit het noorden en oosten de inkomende pendel domineert, en naar het zuiden en westen de uitgaande pendel (kaart 1a). In de directe omgeving van Harderwijk kent alleen Ermelo een opvallend sterke werk(bestemmings-)functie voor de hoger opgeleide Harderwijkse bevolking.

De ontwikkeling van pendelstromen van hoger opgeleiden was in het afgelopen decennium vooral sterk in de richting van Almere en Utrecht (uitgaand) en vanuit Zwolle (inkomend).

1a **Gemiddelde dagelijkse pendel, periode 2012-2017 (absoluut)**

1b **Ontwikkeling dagelijkse pendel: verschil tussen periode 2007-2012 en 2012-2017 (absoluut)**

Kaart 2: Dagelijkse werkpendel naar en vanuit Ermelo, opleidingsniveau HBO/WO

Kaart 2: *pendel hoger geschoolden naar en vanuit Ermelo.* Het uitgestrekte netwerk van pendelstromen van hoger opgeleiden naar en vanuit Ermelo verschilt weinig van dat van Harderwijk: vanuit het noorden en oosten domineert de instroom, naar het zuiden en westen domineert de uitstroom. Ermelo vormt per saldo een belangrijke werkgemeente voor Harderwijk. Ook vanuit Zeewolde domineert de instroom. Opmerkelijk is de groei van de inkomende pendel vanuit Harderwijk (kaart 2b).

2a **Gemiddelde dagelijkse pendel, periode 2012-2017 (absoluut)**

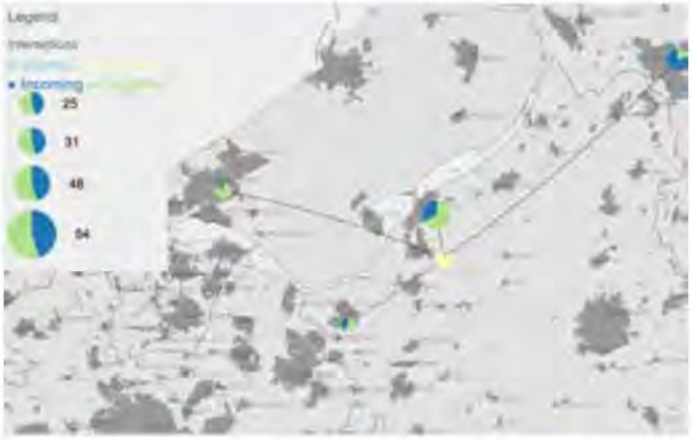

2b **Ontwikkeling dagelijkse pendel: verschil tussen periode 2007-2012 en 2012-2017 (absoluut)**

Kaart 3: Dagelijkse werkpendel naar en vanuit Zeewolde, opleidingsniveau HBO/WO

Kaart 3: *pendel hoger geschoolden naar en vanuit Zeewolde.*
Ook naar en vanuit Zeewolde is het pendelnetwerk van hoger geschoolden uitgestrekt, waarbij de uitgaande pendel in alle windrichtingen domineert. Zeewolde is geen uitgesproken centrum voor kenniswerk. De pendel is relatief sterk geconcentreerd richting steden in de directe omgeving: Almere, Amersfoort en Harderwijk. De ontwikkeling van de pendel is relatief gering en richt zich vooral op Almere en Utrecht (kaart 3b).

3a Gemiddelde dagelijkse pendel, periode 2012-2017 (absoluut)

3b Ontwikkeling dagelijkse pendel: verschil tussen periode 2007-2012 en 2012-2017 (absoluut)

Kaart 4: Afbakening Daily Urban Systems, werkpendel hoger opgeleiden (HBO/WO)

Kaart 5: Dagelijkse werkpendel naar en vanuit Harderwijk, opleidingsniveau Havo/VWO/MBO

Kaart 5: *pendel middengeschoolden naar en vanuit Harderwijk.*
Direct omliggende gemeenten, in de regio Noordrand Veluwe en in Flevoland, spelen naar verhouding van hun omvang in bevolking en werkgelegenheid een relatief belangrijke rol bij de inkomende en uitgaande pendel van middengeschoolden naar en vanuit Harderwijk. De rol van Ermelo is daarbij zeer uitgesproken. Ermelo is per saldo een werkgemeente voor Harderwijk; andere omliggende gemeenten zijn eerder woongemeenten voor de Harderwijkse 'middenrif-economie'.

In het ontwikkelingsbeeld (kaart 5b) valt vooral de opkomst van Almere als (woon-)brongemeente voor middelgeschoolde werkers in Harderwijk op.

5a Gemiddelde dagelijkse pendel, periode 2012-2017 (absoluut)

5b **Ontwikkeling dagelijkse pendel: verschil tussen periode 2007-2012 en 2012-2017 (absoluut)**

Kaart 6: Dagelijkse werkpendel naar en vanuit Ermelo, opleidingsniveau Havo/VWO/MBO

Kaart 6: *pendel middengeschoolden naar en vanuit Ermelo.* Ermelo vormt een belangrijk centrum voor werkgelegenheid op middengeschoold niveau, met enerzijds Harderwijk en anderzijds Putten als de belangrijkste (woon-)brongemeenten. De rol van Harderwijk als woongemeente voor de Ermelose werkfunctie is in de afgelopen decennia ook flink toegenomen (kaart 6b).

6a **Gemiddelde dagelijkse pendel, periode 2012-2017 (absoluut)**

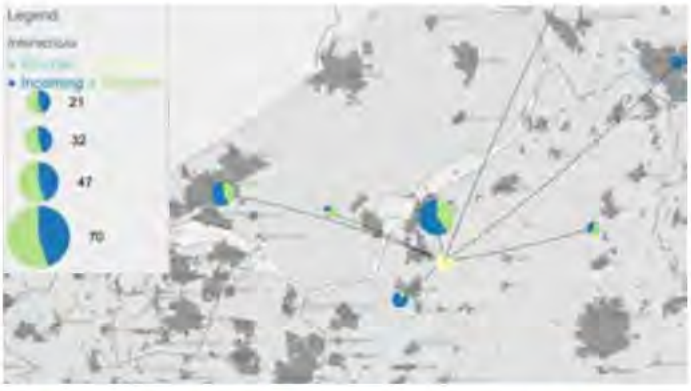

6b **Ontwikkeling dagelijkse pendel: verschil tussen periode 2007-2012 en 2012-2017 (absoluut)**

Kaart 7: Dagelijkse werkpendel naar en vanuit Zeewolde, opleidingsniveau Havo/VWO/MBO

Kaart 7: *pendel middengeschoolden naar en vanuit Zeewolde.* Opvallend is dat de middengeschoolde beroepsbevolking van Zeewolde voor werk sterk is georiënteerd op Gelderse gemeenten (vooral Harderwijk, en daarnaast Ermelo en Nijkerk) terwijl werkgevers in Zeewolde middengeschoolden juist relatief vaak uit naburige Flevolandse gemeenten trekken. Daarbij wordt de relatie met Almere, een belangrijke woonstand voor de middengeschoolde beroepsbevolking, snel belangrijker (kaart 7b).

7a **Gemiddelde dagelijkse pendel, periode 2012-2017 (absoluut)**

7b **Ontwikkeling dagelijkse pendel: verschil tussen periode 2007-2012 en 2012-2017 (absoluut)**

Kaart 8: Afbakening Daily Urban Systems, werkpendel midden-opgeleiden (Havo/VWO/MBO)

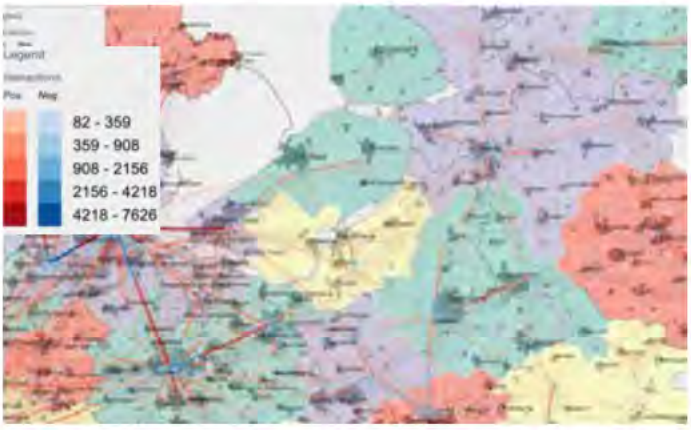

Kaart 9: Dagelijkse werkpendel naar en vanuit Harderwijk, opleidingsniveau Mavo/LBO

Kaart 9: *pendel lager geschoolden naar en vanuit Harderwijk.* Werkgevers in Harderwijk zoeken lager geschoolde werknemers binnen een relatief ruime omgeving, waaronder Almere, Lelystad en Dronten. Anderzijds zoekt de lager geschoolde beroepsbevolking in Harderwijk zelf ook werk in een wijde omgeving. Maar ook in dit segment van de arbeidsmarkt is de relatie tussen Harderwijk en Ermelo desalniettemin dominant, waarbij Ermelo vooral een werkfunctie heeft. Zowel deze relatie met buurgemeente Ermelo als de pendel op juist grote afstanden nemen de laatste decennia toe (kaart 9b).

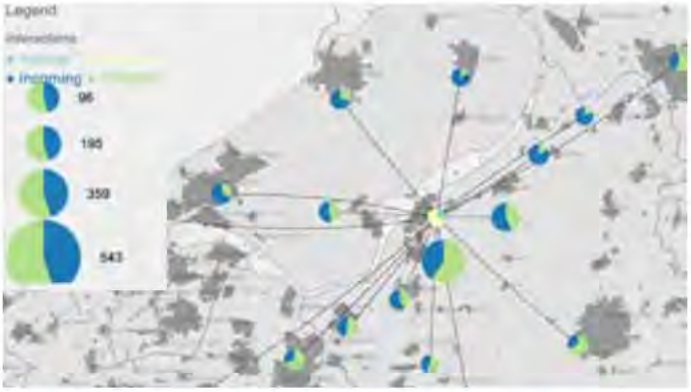

9a **Gemiddelde dagelijkse pendel, periode 2012-2017 (absoluut)**

9b **Ontwikkeling dagelijkse pendel: verschil tussen periode 2007-2012 en 2012-2017 (absoluut)**

Kaart 10: Dagelijkse werkpendel naar en vanuit Ermelo, opleidingsniveau Mavo/LBO

Kaart 10: *pendel lager geschoolden naar en vanuit Errnelo.* Het wervingsgebied voor lager geschoolde arbeid is vanuit het werkcentrum Ermelo minder uitgestrekt dan geldt voor Harderwijk. Naast Harderwijk zijn Putten, Zeewolde, Almere en Lelystad van belang als woongemeenten.

10a **Gemiddelde dagelijkse pendel, periode 2012-2017 (absoluut)**

10b **Ontwikkeling dagelijkse pendel: verschil tussen periode 2007-2012 en 2012-2017 (absoluut)**

Kaart 11: Dagelijkse werkpendel naar en vanuit Zeewolde, opleidingsniveau Mavo/LBO

Kaart 11: *pendel lager geschoolden naar en vanuit Zeewolde.* Werkgevers in Zeewolde betrekken hun lager geschoolde werknemers uit een in vergelijking met Harderwijk relatief beperkte omgeving, waarbij Almere en Lelystad een hoofdrol spelen als woongemeenten. De relaties met Harderwijk en Ermelo zijn in dit opzicht tamelijk beperkt. Vooral de relatie met Lelystad neemt toe (kaart 11b).

11a **Gemiddelde dagelijkse pendel, periode 2012-2017 (absoluut)**

11b **Ontwikkeling dagelijkse pendel: verschil tussen periode 2007-2012 en 2012-2017 (absoluut)**

Kaart12: Afbakening Daily Urban Systems, werkpendel lager opgeleiden (Mavo/LBO)

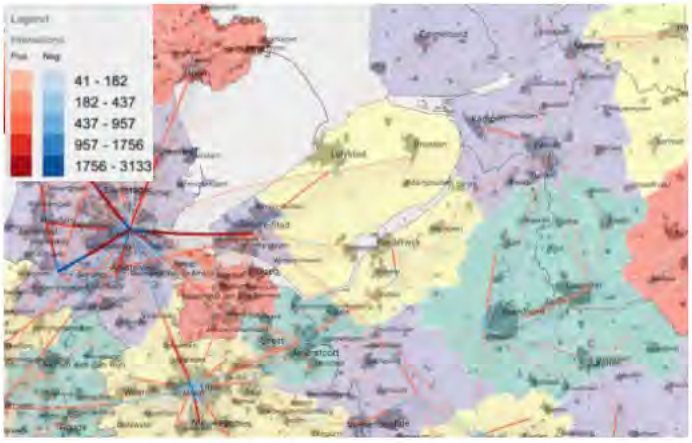

Kaarten 4, 8 en 12: *overzicht samenhang in Daily Systems.* Wat betreft woonwerkpendel is er een zeer groot verschil in de uitgestrektheid van ruimtelijke samenhang (ofwel de ruimtelijke omvang van arbeidsmarkten) tussen enerzijds hoger geschoolden en anderzijds midden- en lager geschoolden. Om die reden wordt de woonwerkpendel in deze analyse alleen uitgesplitst naar opleidingsniveaus getoond, en niet als totaal. Dit grote verschil toont zich het meest pregnant in de afbakening van Daily Urban Systems voor woonwerkpendel: zie en vergelijk kaarten 4, 8 en 12. Voor hoger geschoolden vormen de drie onderzoeksgemeenten deel van een uitgestrekt en interregionaal systeem dat de regio's Zwolle, Stedendriehoek, Noordrand Veluwe en het grootste deel van Flevoland omvat (kaart 4). Dit laat niet onverlet dat er ook veel pendel van hoger opgeleiden is vanuit de onderzoeksgemeenten naar de noordelijke Randstad (incl. Almere, Amersfoort en Utrecht). Voor middengeschoold werk vormen de onderzoeksgemeenten, aangevuld met Nunspeet en Elburg, echter een eigenstandig Daily System (kaart 8). De ruimtelijke samenhang is hier vooral interlokaal en niet interregionaal. In de 'middenrif-economie' zit daarom ook de grootste interlokale samenhang in het onderzoeksgebied. Ook bij lager geschoold werk vormt het onderzoeksgebied een Daily System, dat in dit geval echter ook Lelystad en Dronten omvat.

DEEL 2:

Verplaatsing voor winkelen en persoonlijke diensten

Kaart 13 Dagelijkse verplaatsingen voor winkelen en persoonlijke diensten naar en vanuit Harderwijk

Kaart 13: *verplaatsingen naar en vanuit Harderwijk.* Hoewel Harderwijk de grootste gemeente in de regio Noordrand Veluwe is, kent de stad maar in beperkte mate een echte regionale centrumfunctie voor consumentendiensten. De Harderwijkse centrumfunctie is wel uitgesproken voor Zeewolde, Putten en Nijkerk, maar het kleinere Ermelo vormt voor de Harderwijkse bevolking per saldo zelf een centrumgemeente—hoewel de consumentenstroom vanuit Ermelo naar Harderwijk op zich niet onaanzienlijk is. De consumentenstroom vanuit Harderwijk naar Ermelo is de laatste decennia sterk toegenomen (kaart 13b).

13a **Gemiddelde dagelijkse verplaatsingen, 2011-2018**

13b **Ontwikkeling gemiddelde dagelijkse verplaatsingen: verschil periode 2004-2011 en 2011-2018 (absoluut)**

Kaart 14: Dagelijkse verplaatsingen voor winkelen en persoonlijke diensten naar en vanuit Ermelo

Kaart 14: *verplaatsingen naar en vanuit Ermelo.* Ermelo vervult voor Harderwijk per saldo een aanzienlijke functie als consumentencentrum, maar kent daarnaast maar weinig aantrekkingskracht op consumenten uit andere omliggende gemeenten. De Ermelose bevolking is zelf voor consumentendiensten georiënteerd op Harderwijk, Putten en Amersfoort. De oriëntatie op vooral Putten neemt daarbij toe (kaart 14b).

14a **Gemiddelde dagelijkse verplaatsingen, 2011-2018**

14b **Ontwikkeling gemiddelde dagelijkse verplaatsingen: verschil periode 2004-2011 en 2011-2018 (absoluut)**

Kaart 15: Dagelijkse verplaatsingen voor winkelen en persoonlijke diensten naar en vanuit Zeewolde

Kaart 15: *verplaatsingen naar en vanuit Zeewolde.*
De bevolking van Zeewolde is voor winkelen en diensten in relatief sterke mate op de eigen gemeente gericht (zie de grote groene fractie in het taartdiagram in Zeewolde). Daarnaast is er echter ook een sterke oriëntatie op het Harderwijkse voorzieningencentrum. Het (veel grotere) Almeerse winkelcentrum speelt naar verhouding slechts een beperkte rol voor Zeewolde. De rol van Almere neemt echter wel snel toe in belang (kaart 15b).

15a **Gemiddelde dagelijkse verplaatsingen, 2011-2018**

15b **Ontwikkeling gemiddelde dagelijkse verplaatsingen: verschil periode 2004-2011 en 2011-2018 (absoluut)**

Kaart 16: Daily Urban Systems voor winkelen en persoonlijke diensten

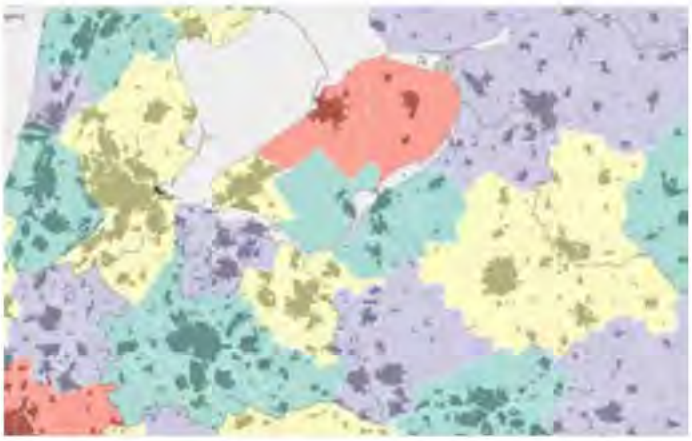

Kaart 16: *Daily Urban Systems voor winkelen en persoonlijke diensten.* De ruimtelijke afbakening van Daily Systems voor winkelen en persoonlijke diensten vat de bovenstaande patronen als het ware samen: Harderwijk, Ermelo en Zeewolde vormen samen met Putten en Nunspeet een gezamenlijk en apart Daily System. Gemeten naar bevolkingsomvang vormt dit systeem één van de kleinste in Nederland.

DEEL 3:

VERPLAATSINGEN VOOR SOCIALE EN RECREATIEVE MOTIEVEN

Kaart 17: Dagelijkse sociale en recreatieve verplaatsingen naar en vanuit Harderwijk

Kaart 17: *verplaatsingen naar en vanuit Harderwijk.* De sociale en recreatieve verplaatsingen naar en vanuit Harderwijk beslaan een relatief uitgestrekt ruimtelijk veld. Enerzijds trekt Harderwijk met o.a. het Dolfinarium bezoekers uit een groot deel van Nederland, anderzijds is de Harderwijkse bevolking voor recreatie ook georiënteerd op steden in vooral de noordelijke Randstad. Maar ook in dit opzicht is de bovenmatig sterke relatie met Ermelo opmerkelijk. De sterkste ontwikkeling doet zich echter weer voor in de relatie met Lelystad (kaart 17b).

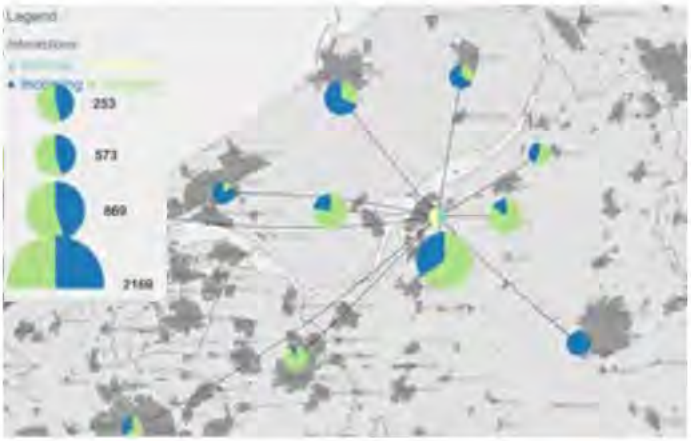

17a **Gemiddelde dagelijkse verplaatsingen, 2011-2018**

17b **Ontwikkeling gemiddelde dagelijkse verplaatsingen: verschil periode 2004-2011 en 2011-2018 (absoluut)**

Kaart 18: Dagelijkse sociale en recreatieve verplaatsingen naar en vanuit Ermelo

Kaart 18: *verplaatsingen naar en vanuit Ermelo.* De relevante sociale en recreatieve omgeving is voor de Ermelose bevolking ruimtelijk wat minder uitgestrekt dan geldt voor Harderwijk. Harderwijk neemt daarbij een dominante positie als sociale en recreatieve bestemming. Opvallend is de sociale en recreatieve oriëntatie van de bevolking van Zeewolde op Ermelo. De sterkste ontwikkeling in de loop der tijd betreft echter de relatie met Putten (kaart 18b).

18a **Gemiddelde dagelijkse verplaatsingen, 2011-2018**

18b **Ontwikkeling gemiddelde dagelijkse verplaatsingen: verschil periode 2004-2011 en 2011-2018 (absoluut)**

Kaart 19: Dagelijkse sociale en recreatieve verplaatsingen naar en vanuit Zeewolde

Kaart 19: *verplaatsingen naar en vanuit Zeewolde.* Zeewolde heeft een significante recreatieve functie voor de nabijgelegen steden Almere en Harderwijk. In het (relatief beperkte) uitgaande sociale en recreatieve verkeer speelt Ermelo, naast Almere en Harderwijk, een rol. De sterkste ontwikkeling in de loop der tijd betreft het inkomende sociale en recreatieve verkeer vanuit Harderwijk (kaart 19b).

19a **Gemiddelde dagelijkse verplaatsingen, 2011-2018**

19b **Ontwikkeling gemiddelde dagelijkse verplaatsingen: verschil periode 2004-2011 en 2011-2018 (absoluut)**

Kaart 20: Daily Urban Systems voor sociale en recreatieve voorzieningen

Kaart 20: *Daily Urban Systems voor sociale en recreatieve verplaatsingen.* Zoals dat geld voor winkelen en persoonlijke diensten vat ook de ruimtelijker clustering van sociale en recreatieve relaties de bovenstaande patronen samen: Zeewolde, Harderwijk en Ermelo zijn op sociaal en recreatief vlak onderling sterk samenhangend en vormen gezamenlijk op dit vlak een Daily Urban System, waar het kleinere Putten overigens ook deel van uitmaakt. Ook voor deze reismotieven is dit systeem naar verhouding van de bevolking relatief klein van omvang.

DEEL 4:

VEPRLAATSINGEN VOOR SECUNDAIR EN TERTIAIR ONDERWIJS

Kaart 21: Dagelijkse verplaatsingen voor onderwijs naar en vanuit Harderwijk

Kaart 21: *verplaatsingen naar en vanuit Harderwijk.* Omdat Harderwijk wel een centrum vormt voor middelbaar onderwijs, maar niet voor hoger onderwijs, is per saldo sprake van een dagelijkse instroom van leerlingen uit de nabije omgeving (Ermelo, Zeewolde, Putten, Nunspeet en Dronten) en een uitstroom naar verder gelegene centra voor hoger onderwijs (Zwolle, Utrecht, Amersfoort en Amsterdam). Vooral in de relatie tussen Harderwijk en Ermelo is sprake van een sterke ontwikkeling in de loop der tijd (kaart 21b).

21a **Gemiddelde dagelijkse verplaatsingen, 2011-2018**

21b **Ontwikkeling gemiddelde dagelijkse verplaatsingen: verschil periode 2004-2011 en 2011-2018 (absoluut)**

Kaart 22: Dagelijkse verplaatsingen voor onderwijs naar en vanuit Ermelo

Kaart 22: *verplaatsingen naar en vanuit Ermelo.* De regionale (middelbare) onderwijsfunctie van Ermelo is wat meer beperkt dan die van Harderwijk, maar desalniettemin belangrijk voor de directe omgeving: Zeewolde, Putten en Harderwijk zelf.

22a **Gemiddelde dagelijkse verplaatsingen, 2011-2018**

22b **Ontwikkeling gemiddelde dagelijkse verplaatsingen: verschil periode 2004-2011 en 2011-2018 (absoluut)**

Kaart 23: Dagelijkse verplaatsingen voor onderwijs naar en vanuit Zeewolde

Kaart 23: *verplaatsingen naar en vanuit Zeewolde.* Zeewolde kent slechts een beperkte secundaire onderwijsfunctie en is voor zowel secundair als tertiair onderwijs sterk aangewezen op de omgeving. Harderwijk, en in tweede instantie Ermelo, vormen daarbij de belangrijkste onderwijsleveranciers voor leerlingen uit Zeewolde. De externe oriëntatie van Zeewolde is in de loop der tijd flink toegenomen (kaart 23b).

23a **Gemiddelde dagelijkse verplaatsingen, 2011-2018**

23b **Ontwikkeling gemiddelde dagelijkse verplaatsingen: verschil periode 2004-2011 en 2011-2018 (absoluut)**

DEEL 5:
VERPLAATSINGEN VOOR ZORGDIENSTEN

NB bij deze kaarten: de GIS-data zijn gebaseerd op een relatief sterk beperkte steekproef, en geven daardoor geen echt betrouwbaar beeld van de werkelijkheid.

Kaart 24: Dagelijkse verplaatsingen voor zorgvoorzieningen naar en vanuit Harderwijk

Kaart 24: *verplaatsingen naar en vanuit Harderwijk.* Harderwijk vervult vooral voor de naburige gemeente Ermelo een functie als centrum voor zorgvoorzieningen. Tegelijkertijd is de bevolking van Harderwijk zelf ook op Nunspeet aangewezen. Bij deze cijfers moet wel in aanmerking worden genomen dat de data-steekproef in dit geval beperkt is.

24a **Gemiddelde dagelijkse verplaatsingen, 2011-2018**

24b **Ontwikkeling gemiddelde dagelijkse verplaatsingen: verschil periode 2004-2011 en 2011-2018 (absoluut)**

Kaart 25: Dagelijkse verplaatsingen voor zorgvoorzieningen naar en vanuit Ermelo

Kaart 25: *verplaatsingen naar en vanuit Ermelo.* Uit de data blijkt dat Ermelo per saldo een zorgcentrum vormt voor omliggende gemeenten, waaronder vooral Harderwijk—met inachtneming van de beperkte conclusies die op grond van de kleine steekproef kunnen worden getrokken.

25a **Gemiddelde dagelijkse verplaatsingen, 2011-2018**

25b **Ontwikkeling gemiddelde dagelijkse verplaatsingen: verschil periode 2004-2011 en 2011-2018 (absoluut)**

Kaart 26: Dagelijkse verplaatsingen voor zorgvoorzieningen naar en vanuit Zeewolde

Kaart 26: *verplaatsingen naar en vanuit Zeewolde.* Zoals dat geldt voor Ermelo geven de steekproefdata ook voor Zeewolde een per saldo regionale centrumfunctie aan op het vlak van zorg. Dit lijkt echter feitelijk minder plausibel gezien de relatief geringe omvang van zorgvoorzieningen in Zeewolde. De gegevens moeten in dit opzicht met een flinke korrel zout worden genomen, gezien de kleine steekproef.

26a **Gemiddelde dagelijkse verplaatsingen, 2011-2018**

26b **Ontwikkeling gemiddelde dagelijkse verplaatsingen: verschil periode 2004-2011 en 2011-2018 (absoluut)**

DEEL 6:

JAARLIJKSE VERHUIZINGEN VAN VERSCHILLENDE GROEPEN

Kaart 27: Jaarlijkse verhuizingen van gezinnen naar en vanuit Harderwijk

Kaart 27: *verhuizingen van gezinnen naar en vanuit Harderwijk.* In tegenstelling tot de data m.b.t. zorg zijn de verhuisdata integraal en dus volledig betrouwbaar; alle uit- en inschrijvingen in gemeentelijke bevolkingsregisters zijn meegeteld in de data.

Verhuizingen van gezinnen met kinderen naar en vanuit Harderwijk, vanuit en naar gemeenten in de omgeving, spelen zich af in een omvangrijk ruimtelijk veld. Binnen dat veld neemt buurgemeente Ermelo echter wel een dominante rol, waarbij de uitstroom vanuit Harderwijk wat groter is dan de instroom naar Harderwijk. Voor de meeste andere gemeenten en grotere steden in de wijde omgeving geldt echter dat de instroom van gezinnen naar Harderwijk groter is dan de uitstroom.

In de uitgaande verhuisrelatie met Ermelo zit ook verreweg de sterkste ontwikkeling in de loop der tijd (kaart 27b).

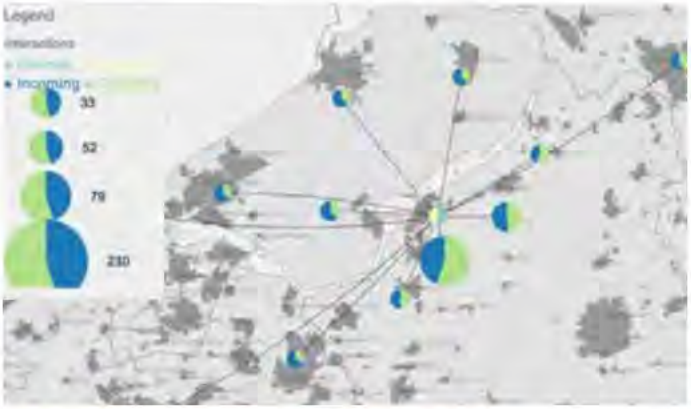

27a **Gemiddelde verhuizingen, periode 2009-2018**

27b **Ontwikkeling jaarlijkse verhuizingen: verschil tussen 1999-2008 en 2009-2018**

Kaart 28: Jaarlijkse verhuizingen van gezinnen naar en vanuit Ermelo

Kaart 28: *verhuizingen van gezinnen naar en vanuit Ermelo.* Het omgevingsveld voor verhuizingen van gezinnen naar en vanuit Ermelo is veel beperkter dan geldt voor Harderwijk. Verhuizingen naar en vanuit Ermelo spelen zich vooral af in de relaties met direct naburige gemeenten, met zoals gesteld een dominante rol van Harderwijk. De instroom en uitstroom houden elkaar opvallend in evenwicht, met dien verstande dat de instroom vanuit Harderwijk maar ook Putten in de loop der tijd groeit.

28a **Gemiddelde verhuizingen, periode 2009-2018**

28b **Ontwikkeling jaarlijkse verhuizingen: verschil tussen 1999-2008 en 2009-2018**

Kaart 29: Jaarlijkse verhuizingen van gezinnen naar en vanuit Zeewolde

Kaart 29: *verhuizingen van gezinnen naar en vanuit Zeewolde.* De instroom van gezinnen naar Zeewolde was in het afgelopen decennium vrijwel gelijk aan de uitstroom, maar de ruimtelijke richtingen van de instroom en uitstroom verschillen wel van elkaar. De instroom komt vooral vanuit stedelijk gebied (Almere. Lelystad, Amersfoort, Amsterdam); de uitstroom richt zich op meer landelijke gemeenten. Daarnaast is sprake van een naar verhouding van de bevolking significante uitstroom van gezinnen naar Harderwijk.

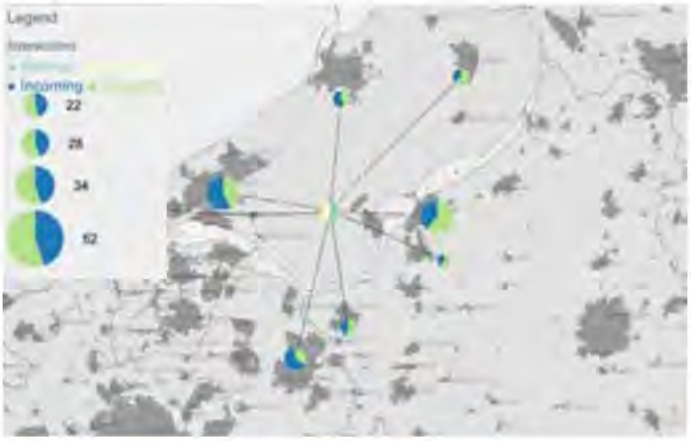

29a **Gemiddelde verhuizingen, periode 2009-2018**

29b **Ontwikkeling jaarlijkse verhuizingen: verschil tussen 1999-2008 en 2009-2018**

Kaart 30: Jaarlijkse verhuizingen van alleenstaanden en stellen naar en vanuit Harderwijk

Kaart 30: *verhuizingen van alleenstaanden en stellen naar en vanuit Harderwijk.* Het ruimtelijke patroon van verhuizingen van alleenstaanden en stellen zonder kinderen naar en vanuit Harderwijk is opvallend gelijk aan het patroon van verhuizende gezinnen, met dien verstande dat de jaarlijkse aantallen voor alleenstaanden en stellen in alle richtingen wel lager liggen. Ook hier is sprake van een ruimtelijk uitgestrekt 'verhuisveld' waarbinnen Ermelo echter een dominante positie heeft. Een belangrijk verschil met gezinnen is wel dat de instroom van alleenstaanden en stellen vanuit Ermelo naar Harderwijk groter is dan de uitstroom van Harderwijk naar Ermelo—bij gezinnen lag dat omgekeerd. Van significante ontwikkelingen in de loop der tijd is geen sprake (kaart 30b).

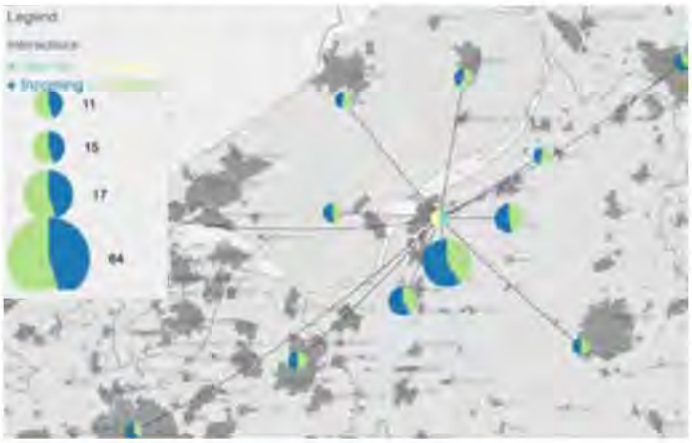

30a **Gemiddelde verhuizingen, periode 2009-2018**

30b **Ontwikkeling jaarlijkse verhuizingen: verschil tussen 1999-2008 en 2009-2018**

Kaart 31: Jaarlijkse verhuizingen van alleenstaanden en stellen naar en vanuit Ermelo

Kaart 31: *verhuizingen van alleenstaanden en stellen naar en vanuit Ermelo.* Het aantal jaarlijkse verhuizingen van alleenstaanden en stellen naar en vanuit Ermelo is relatief, naar verhouding van de bevolking, beperkt. De relatie met Harderwijk domineert daarbij, naast een beperkte relatie met Putten en Amersfoort. Van ontwikkeling in de loop der tijd is nauwelijks sprake (kaart 31b).

31a **Gemiddelde verhuizingen, periode 2009-2018**

31b **Ontwikkeling jaarlijkse verhuizingen: verschil tussen 1999-2008 en 2009-2018**

Kaart 32: Jaarlijkse verhuizingen van alleenstaanden en stellen naar en vanuit Zeewolde

Kaart 32: *verhuizingen van alleenstaanden en stellen naar en vanuit Zeewolde.* Deze groep omvat een relatief klein deel van de gemeentelijke bevolking, en is bovendien ook relatief honkvast in deze gemeente. De verhuisstromen zijn derhalve zeer klein, en voornamelijk gericht op Amersfoort en Almere wat betreft de inkomende stroom en Harderwijk wat betreft de uitgaande stroom.

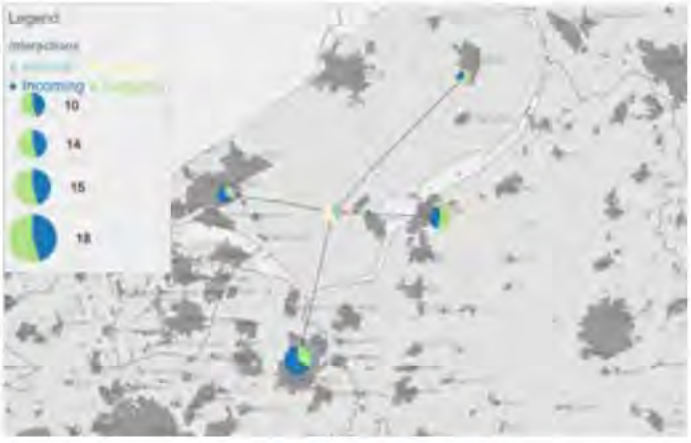

32a **Gemiddelde verhuizingen, periode 2009-2018**

32b **Ontwikkeling jaarlijkse verhuizingen: verschil tussen 1999-2008 en 2009-2018**

Kaart 33: Jaarlijkse verhuizingen van werkende 24 tm 29-jarigen naar en vanuit Harderwijk

Kaart 33: *verhuizingen van werkzame 23- t/m 29-jarigen naar en vanuit Harderwijk.* De groep economisch actieve 23- t/m 29-jarigen is zowel voor de economie als voor lokale sociale vitaliteit van belang en wordt daarom hier apart uitgesplitst. De in- en uitstromen van deze groep houden elkaar in Harderwijk vrijwel in evenwicht, waarbij de uitstroom naar de grote steden groter is dan de instroom (maar nog altijd wel beperkt in omvang), terwijl de instroom vanuit de naburige gemeenten, Ermelo voorop, groter is dan de uitstroom. Alleen naar Zeewolde is sprake van een relatief belangrijke uitstroom. In de loop der tijd neemt de uitstroom naar vooral Ermelo significant toe (kaart 33b).

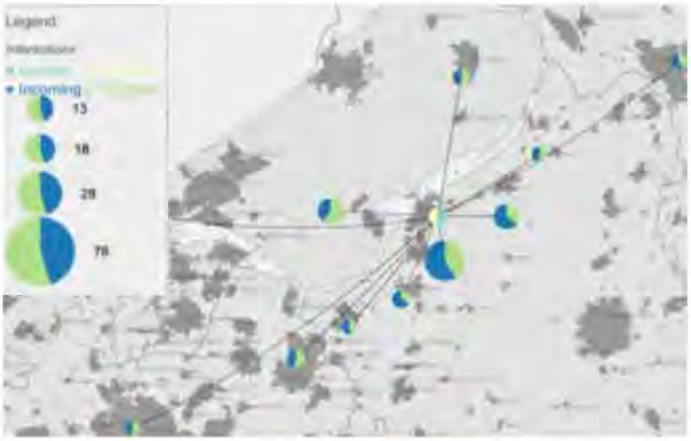

33a **Gemiddelde verhuizingen, periode 2009-2018**

33b **Ontwikkeling jaarlijkse verhuizingen: verschil tussen 1999-2008 en 2009-2018**

Kaart 34: Jaarlijkse verhuizingen van werkende 24- tot 29-jarigen naar en vanuit Ermelo

Kaart 34: *verhuizingen van werkzame 23- t/m 29-jarigen naar en vanuit Ermelo.* Zoals dat ook geldt voor de andere onderzochte groepen is het ruimtelijke veld van verhuizingen naar en vanuit Ermelo voor 23—t/m 29 jarigen kleiner dan geldt voor Harderwijk. De buurgemeenten Harderwijk en, in tweede instantie, Putten nemen daarbij de hoofdrol, met een per saldo uitgaande stroom naar Harderwijk en een inkomende stroom vanuit Putten. De inkomende stroom vanuit Harderwijk neemt echter wel toe in de loop der tijd (kaart 34b).

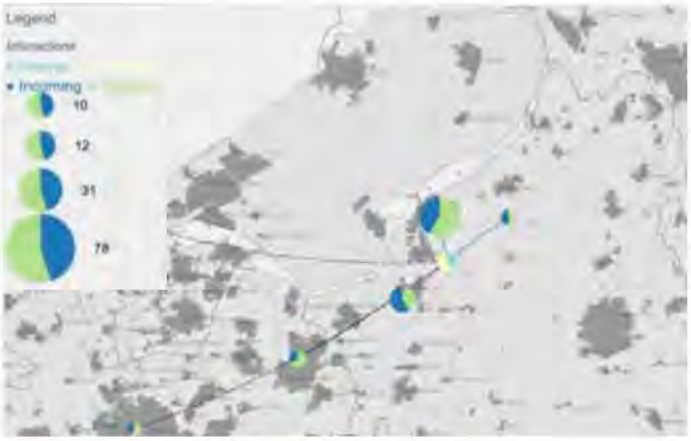

34a **Gemiddelde verhuizingen, periode 2009-2018**

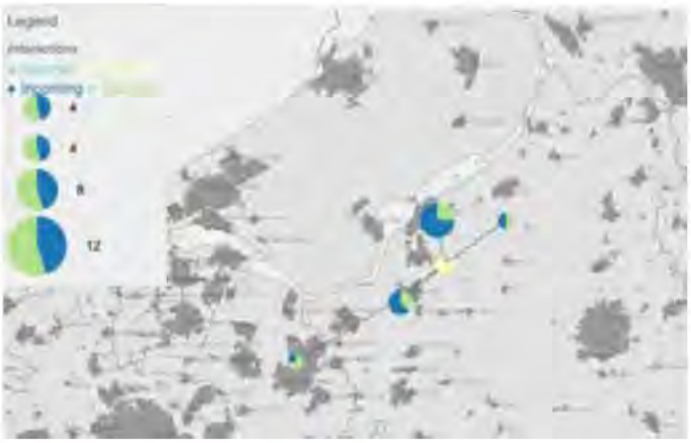

34b **Ontwikkeling jaarlijkse verhuizingen: verschil tussen 1999-2008 en 2009-2018**

Kaart 35: Jaarlijkse verhuizingen van werkende 24- t/m 29-jarigen naar en vanuit Zeewolde

Kaart 35: *verhuizingen van werkzame 23- t/m 29-jarigen naar en vanuit Zeewolde.* In tegenstelling tot Ermelo kent Zeewolde wel een ruimtelijk uitgestrekt veld van verhuizingen van actieve 23- t/m 29-jarigen naar en vanuit de gemeente. Ook voor Zeewolde speelt Harderwijk de hoofdrol, waarbij het jaarlijks aantal inkomende verhuizingen groter is dan de uitgaande verhuizingen. Dat is opmerkelijk, omdat deze groep doorgaans verhuist van kleine gemeenten naar grotere gemeenten.

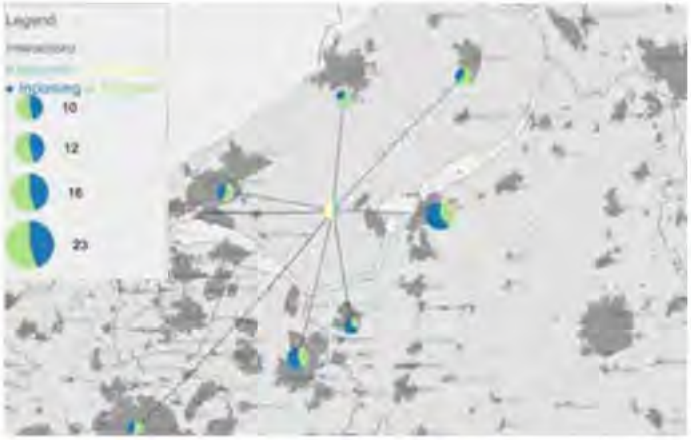

35a **Gemiddelde verhuizingen, periode 2009-2018**

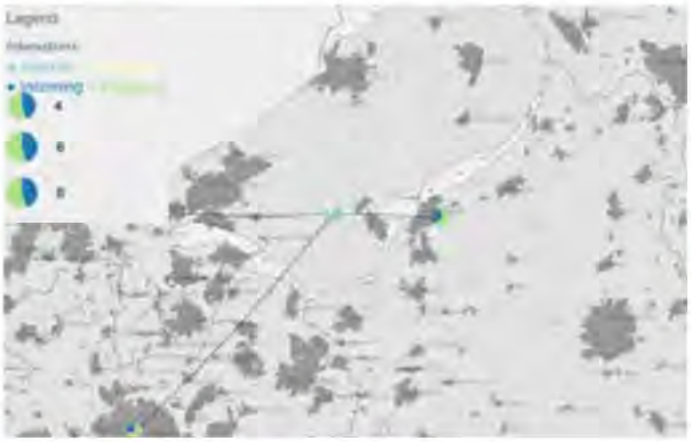

35b **Ontwikkeling jaarlijkse verhuizingen: verschil tussen 1999-2008 en 2009-2018**

Kaart 36: Jaarlijkse verhuizingen van 60+-jarigen naar en vanuit Harderwijk

Kaart 36: *verhuizingen van ouderen (60+ jaar) naar en vanuit Harderwijk.* Ouderen zijn relatief honkvast en verhuizen doorgaans slechts sporadisch. Daarom is de relatief grote omvang van de inkomende verhuisstroom van ouderen naar Harderwijk, uit alle windrichtingen, des te meer opmerkelijk. Ook voor deze groep is de relatie met Ermelo wel dominant, met een in- en uitstroom die elkaar vrijwel in evenwicht houden. Juist in die relatie zit ook de sterkste dynamiek in de loop der tijd, met een toenemende instroom naar Harderwijk (kaart 36b).

36a **Gemiddelde verhuizingen, periode 2009-2018**

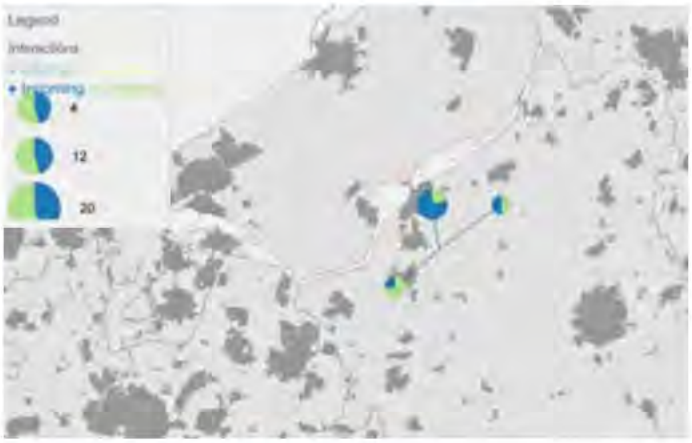

36b **Ontwikkeling jaarlijkse verhuizingen: verschil tussen 1999-2008 en 2009-2018**

Kaart 37: Jaarlijkse verhuizingen van 60+-jarigen naar en vanuit Ermelo

Kaart 37: *verhuizingen van ouderen (60+ jaar) naar en vanuit Ermelo.* Zoals dat ook geldt voor de andere onderzochte groepen is het verhuisveld naar en vanuit Ermelo ook voor ouderen ruimtelijk beperkt. Harderwijk, en in tweede instantie Putten, nemen de hoofdrol.

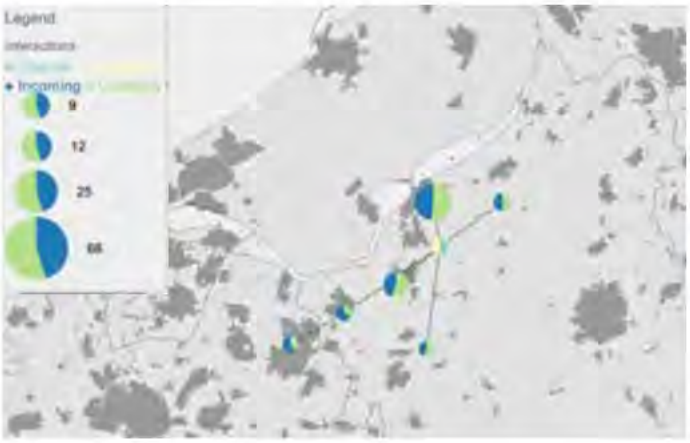

37a **Gemiddelde verhuizingen, periode 2009-2018**

37b **Ontwikkeling jaarlijkse verhuizingen: verschil tussen 1999-2008 en 2009-2018**

Kaart 38: Jaarlijkse verhuizingen van 60+-jarigen naar en vanuit Zeewolde

Kaart 38: *verhuizingen van ouderen (60+ jaar) naar en vanuit Zeewolde.* Inwoners van Zeewolde zijn relatief honkvast, zoals dat ook geldt voor Ermelo, maar minder voor Harderwijk. Deze honkvastheid geldt voor alle onderzochte groepen in Zeewolde, dus ook voor ouderen. Opmerkelijk is de instroom vanuit Amersfoort en de uitstroom naar Harderwijk.

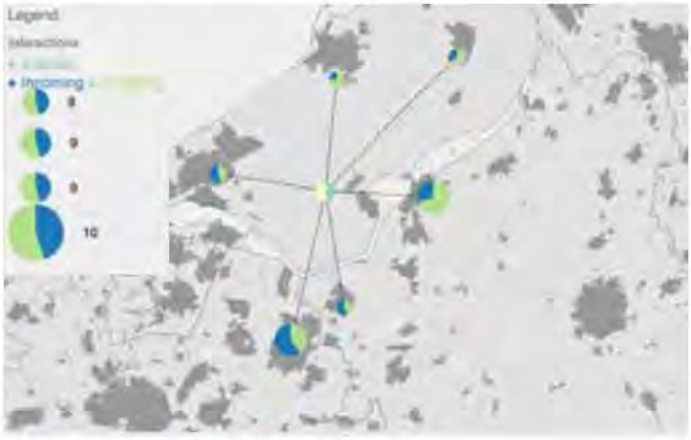

38a **Gemiddelde verhuizingen, periode 2009-2018**

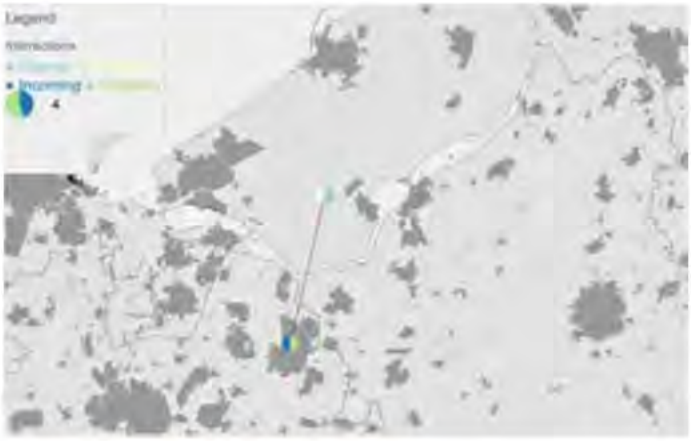

38b **Ontwikkeling jaarlijkse verhuizingen: verschil tussen 1999-2008 en 2009-2018**

Berenschot

‘WIJ ZIJN BERENSCHOT, GRONDLEGGER VAN VOORUITGANG’

Wij zien een Nederland dat altijd in ontwikkeling is. Zowel sociaal als organisatorisch verandert er veel. Al meer dan 80 jaar volgen wij deze ontwikkelingen op de voet en werken we aan een vooruitstrevende samenleving. Daarbij staan we voor duurzaam advies en de implementatie hiervan. Altijd gericht op vooruitgang én echt iets kunnen betekenen voor mensen, organisaties en de maatschappij.

Alles wat we doen, is onderzocht, onderbouwd en vanuit meerdere invalshoeken bekeken. In ons advies zijn we hard op de inhoud, maar houden rekening met de menselijke maat. Onze adviseurs doen er alles aan om complexe vraagstukken om te zetten naar praktische oplossingen waar u iets mee kan. Wij geven advies en bieden digitale oplossingen waarbij we ons focussen op:

- Toekomst van werk en organisatie
- Energietransitie
- Transformatie van zorg
- Transformatie van openbaar bestuur

Berenschot Groep B.V.
Van Deventerlaan 31-51, 3528 AG Utrecht
Postbus 8039, 3503 RA Utrecht
030 2 916 916
www.berenschot.nl

Nieuwsbrief Gebiedsagenda EHZ

Editie: februari 2021

Inleidend

*Met de **Gebiedsagenda** gaan Ermelo, Harderwijk, Zeewolde op zoek naar gezamenlijke opgaven en ambities, waarop zij hun samenwerking kunnen versterken. Vanuit het idee dat zij samen meer waarde kunnen creëren voor hun inwoners, bijv. op gebied van economie, mobiliteit, duurzaamheid, opleidingen en wonen. De provincies Gelderland en Flevoland zijn hier ook nadrukkelijk bij betrokken.*
*In deze **nieuwsbrief** houden we u op de hoogte van het proces van komen tot de Gebiedsagenda. Op 21 april (zie agenda rechts) gaan we graag met u in gesprek over uw visie en ideeën!*

Agenda

- 6 april: Gezamenlijke collegebijeenkomst
- 21 april: Gezamenlijke raadsbijeenkomst

Digitaal in gesprek tijdens de consultatieavonden

Inmiddels hebben vijf van de zes consultatieavonden met **ondernemers en maatschappelijke organisaties** plaatsgevonden. Tijdens deze avonden, met de wethouders als gastheer, presenteerde Berenschot enkele feiten en cijfers uit het Feitenboek. Daarnaast (en voornamelijk) gingen deelnemers in gesprek over wat zij zien als grote ambities, opgaven en uitdagingen van het gebied, welke aspecten zij belangrijk vinden in hun leefomgeving en wat hun verwachtingen zijn van de gemeenten. De avonden leverden een rijk en gevarieerd beeld op, toonden de trots voor het gebied en gaven inkleuring aan de wensen van ondernemers en maatschappelijke organisaties.
Enkele quotes ter illustratie:

- "Het oude en nieuwe land kunnen elkaar versterken"
- "De diversiteit van de drie gemeenten als kracht"
- "De verbinding over het water kan en moet beter"
- "De gemeente als partner, die faciliteert en meedenkt"

Mini-interview met wethouder Leo van der Velden

- *Waarom zijn we bezig met een gebiedsagenda EHZ, met andere woorden: wat gaat het ons brengen als gemeenten?*
  "De gebiedsagenda gaat de inwoners en ondernemers van deze drie gemeenten inzicht geven in de kansen en mogelijkheden voor de toekomst op het gebied van wonen, werken, onderwijs en ontspanning."
- *Wat zijn jouw eerste ervaringen met de consultaties?*
  "Inspirerend om op deze manier te starten en het net op te halen in de samenleving. Fijn om te merken hoe er gretig wordt meegedacht."
- *Wat maakt jou enthousiast over de gebiedsagenda?*
  "Kennis van het gebied levert nieuwe inzichten op, waardoor oplossingsrichtingen als vanzelf komen bovendrijven. Het maakt me enthousiast dat de gebiedsagenda voor Ermelo perspectief gaat bieden."
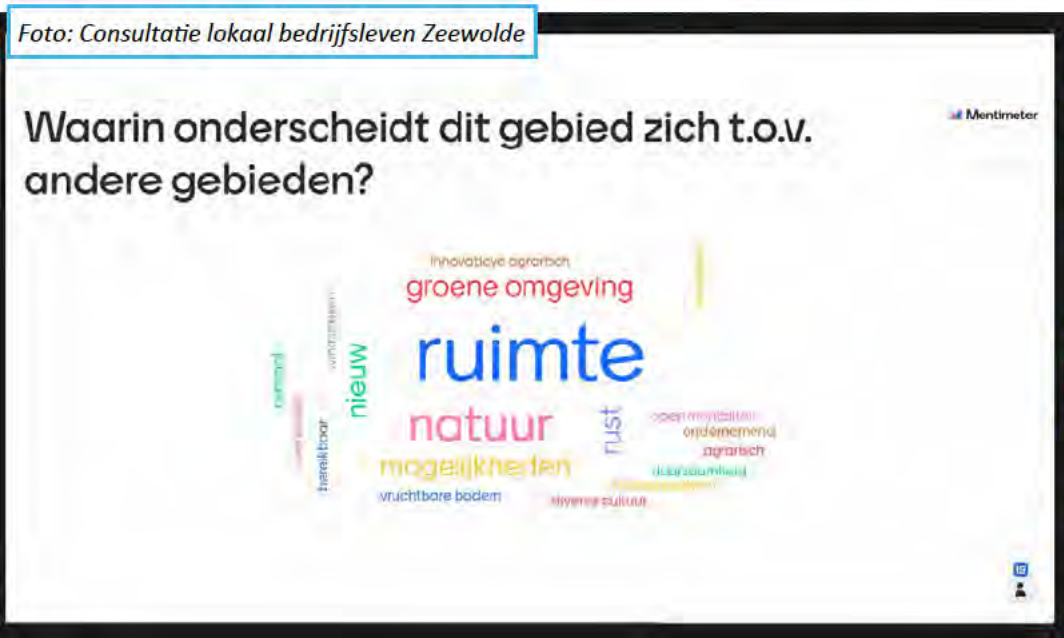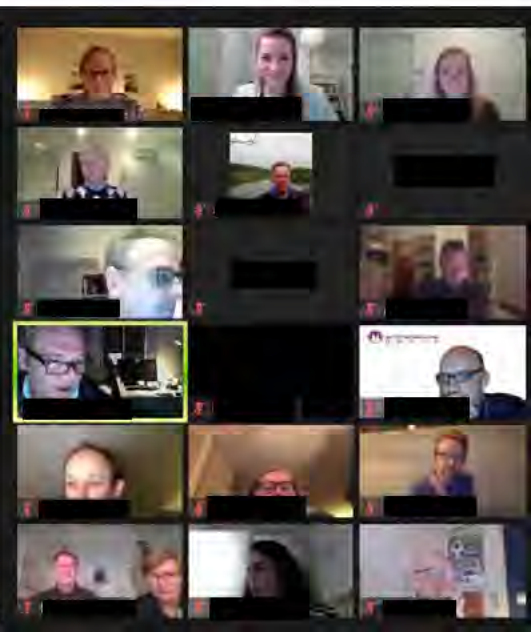
Foto: Consultatie lokaal bedrijfsleven Zeewolde